

Diakonal behovsinventering i Pajala församling och kommun

– en inspiration till fortsatt gestaltande av kyrkans uppdrag

2014

Sammanfattning

Pajala som storförsamling har existerat endast sedan årsskiftet 2006-2007, under ett antal år fram till dess har de fem ursprungliga församlingarna bit för bit slagits samman till ett pastorat med samma geografiska yta som Pajala kommun. Med anledning av denna omfattande sammanslagning fann man behov av att göra en diakonal inventering för att kartlägga och få kännedom om pastoratets diakonala behov. Pastoratet är stort och inventeringen kan, trots omfattningen, inte ge en helt rättvis beskrivning av församlingens diakonala behov. Inventeringen har lagt tonvikt på församlingens sociala situation och hur kyrkan kan bistå med sina tjänster där behov föreligger. Intervjuer har genomförts med närområdesrepresentanter och anställda inom Svenska kyrkan. Vad gäller intervjuer med kyrkans egen personal har frågorna inriktat sig på det diakonala uppdraget och de anställdas syn på professionen. Meningen är att intervjupersonernas utsagor med efterföljande reflektioner från författaren ska stimulera till dialog om vilka diakonala och sociala behov som finns, och är störst, i Pajala kommun och församling. Inventeringen har bland annat påvisat att det finns människor som lever ensamt och isolerat. Det är därmed en stor utmaning för kyrkan och andra aktörer i samhället att utforma en fungerande besöksverksamhet. I arbetet med att bygga upp denna verksamhet ingår att rekrytera frivilliga medarbetare. Den nyöppnade järnmalmgruvan genomsyrar inventeringen där både positiva och negativa effekter på samhället och dess invånare belyses. Den nya situationen med gruvans nedläggande kommer fram i de dagsaktuella reflektionsavsnitten, situationen var en annan under intervjutillfällena.

Abstract

Pajala as a large parish has existed since 2006-2007, and during a number of years before that the five original parishes has bit by bit submerged into one parish by/with the same geographical area as the municipality of Pajala. Owing to this comprehensive merger the need for a diaconal inventory asserted itself in order to investigate and learn more about the diaconal needs in the parish. The parish is large and the inventory cannot, in spite of its extent, give a fair description of the diaconal needs of the parish. The inventory has laid emphasis on the social situation of the parish and in what way the Church can give aid and service when need arises. Representatives from the region have been interviewed as well as employees of Church of Sweden in Pajala. The employees have been interviewed about the diaconal mission and their views on the profession. The intention is that the interviewees' statements and the following reflections of the author will stimulate to a dialogue about which diaconal and social needs exist, and where they are most vital, in Pajala municipality and parish. The inventory has among other things shown that there are people who are lonely and live isolated. Therefore there is a great challenge for the Church and others in the community to form a functioning visiting activity. This work involves recruiting volunteers. The newly opened iron-ore mine permeates the inventory and both positive and negative effects on the community and its inhabitants are illustrated. The new situation of the closure of the mine is discussed in the current reflection-parts in the inventory as the situation was different at the time of the interviews.

Yhteenveto

Pajala on vasta vuoenvaihteesta 2006-2007 ollu olemassa suurseurakuntana, siihen saakka viis alkuperästä seurakuntaa on vuosien varrela osa kerralhaan yhistetty pastoraatiksi, jonka jeukraaffinen alue on yhtä iso ko Pajalan kunta. Aatellen tätä suurta yhistämistä on nähty tarve tehdä tiakonaalisen inventteerinkin kaartoittaaksheen pastoraatin tiakonaaliset tarpheet ja tutustuaksheen niihin. Pastoraatti on laaja ja inventteerinki saattaa, sen laajuudesta huolimatta, olla antamatta oikean kuvan seurakunnan tiakonaalisista tarpeista. Inventteerinki on painottanu seurakunnan sosiaalista tilanetta ja sitä kunka kirkko saattaa olla tukena palvelusten kautta sielä, missä tarvithaan. Haastatteluja on tehty lähialue-eustajien ja kirkon palkkatyöläisten kans. Mikä koskee haastatteluja kirkon oman henkilökunnan kans, kysymykset on suunattu tiakonaalisheen tehtävään ja palkkatyöläisten näkemykshiin ammatisthaan. Tarkotus on, ette haastateltujen sanoma ja sitä seuraava miettiminen kirjottajan taholta innottas keskustelhuun siitä, mitä tiakonaalisia ja sosiaalisia tarpeita on olemassa, kunka laajoja ne on, Pajalan kunnassa ja seurakunnassa. Inventteerinki on muitten asioitten rinnala paljastannu, ette on ihmisiä, jotka elävä yksin ja erihlään muista. Se on yks kirkon ja muitten yhteiskunnassa vaikuttavien aktöörien suuri haaste, nimittäin järjestää toimivan kylässäkäymisen työn. Tämän työn rakentamisheen kuuluu vapaaehtosen yhteistyökumppaneitten rekryteeraaminen. Äsken auastu rautamalmikruuva kuultaa läpi inventteerinkin, jossa niin pusitiiviset ko nekatiiiviset vaikutukset valasthaan. Kruuvan kiinipanemisen uusi tilane tullee framile tämän päivän ajankohtasissa mietheen osissa, tilane oli toinen haastattelutilantheissa.

Yhteenveto

Pajalan suurseurakunta on ollut olemassa vasta vuosien 2006 - 2007 vaihteesta lähtien, sitä enteilevien viiden vuoden aikana nämä viisi alkuperäistä seurakuntaa on liitetty yhdeksi seurakunnaksi Pajalan kunnan maantieteellisiä rajoja myötäillen. Tämän kattavan yhteenliittämisen johdosta ilmeni diakoonitutkimustarve, jonka avulla kartoitetaan ja tiedostetaan seurakunnan diakoonitarve. Seurakunta on laaja ja tutkimuskin voi alueen laajuuden vuoksi antaa virheellisen kuvan seurakunnan diakoonitarpeesta. Tutkimuksen pääpaino on tukea seurakunnan sosiaalista tilannetta ja sitä miten kirkko voi tätä tukea antaa sen tarjoamien palveluiden avulla. Haastatteluja on tehty lähialueen edustajien ja kirkon työntekijöiden kanssa. Kirkon oman henkilökunnan kysymykset suuntautuivat diakooni tehtävään ja työntekijöiden ammattinäkemyskseen. Haastattelujen tuloksen ja kirjoittajan näkemyksen tarkastelun päämääränä on saada aikaan keskustelu millaisia Pajalan kunnan ja seurakunnan diakooni ja sosiaaliset tarpeet ovat ja missä määrin niitä tarvitaan. Tutkimuksesta on muun muassa tullut esiin se, että on ihmisiä jotka elävät yksin erillään muusta maailmasta. Kirkon ja muiden tahojen suurin haaste onkin suunnitella toimiva kotipalvelu. Tämän työn rakentamisvaiheeseen kuuluu vapaaehtoistyöntekijöiden palvelukseen kutsuminen. Tutkimuksessa tulee näkyviin se, miten vasta avatun rautamalmikaivoksen positiiviset ja negatiiviset asiat ovat vaikuttaneet yhteiskuntaan ja sen asukkaisiin. Kaivoksen sulkemispäätöksen aiheuttama uusi tilanne ja sen vaikutus näkyy kappaleessa jossa käsitellän ajankohtaisia asioita, tilanne oli toinen haastattelutilanteessa.

Innehållsförteckning

Sammanfattning sid 2 - 3

Svenska	2
Engelska	2
Meänkieli	3
Finska	3

Innehållsförteckning sid. 4 - 5

Författarens förord sid. 6

Uppdraget sid. 7

Inledning sid. 8 - 11

Bakgrund	8
Syfte	8
Metod	9
Urval	9
Arbetsgång och genomförande	10

Del I. Pajala kommun och gruvnäringen – en introduktion sid. 12 - 21

Pajala kommun – en presentation	12
Gruvans inverkan på samhällssituationen	15

Del II. Sammanställning av intervjuer med representanter från Svenska kyrkan: Förtroendevalda, frivilligarbetare, kyrkvårdar, ombud och andra engagerade sid. 22 - 26

Förtroendevalda	22
Ombud, korister, hjälpledare, kyrkvårdar, syföreningsmedlemmar och andra frivilliga	25

Del III. Sammanställning av intervjuer med representanter från Svenska kyrkans anställda i Pajala församling sid.27 - 37

Personalens uppfattning om diakoni	27
Diakonens särskilda uppdrag	29
Diakonisyn – genensam eller inte?	31
Nuläget – största utmaningen	32
Övriga tankar kring kyrkan och olika uppdrag	35

Del IV. Sammanställning av intervjuer med representanter från närområdet sid. 38 - 76

Skola, utbildning och barnomsorg	38
Föräldrarna	44
Barn och ungdomar	45
Äldre	52
Sjuka/vårdbehövande	60
De som blir utanför	65
Inflyttade	68

Del V. Andra aktörer sid. 77 - 85

Polisen	77
Turistbyrå	79
Tjänsteföretaget Navet	80
Röda Korset	81
”Pajalautvecklare”	82
Arbetsförmedling och arbetsmarknad	84

Del VI. Rörelser och andra företeelser sid. 86 - 95

Miljöarbetet	86
Flerspråkigheten och kulturen	86
Den laestadianska väckelserörelsen	89
HBTQ-rörelsen	93

Del VII. Pajala församlings utmaningar och möjligheter sid.96 - 100

Församlings- och kommunborna är nöjda med	96
Det här vill församlings- och kommunbor	96
För kyrkan att tänka på	97
Röster om diakonin	99

Diskussion	101
-------------------	------------

Källförteckning	104
------------------------	------------

Bilaga 1	105
-----------------	------------

Bilaga 2	106
-----------------	------------

Författarens förord

Inventeringen är ett så kallat ”stort” arbete, många har intervjuats, mycket arbete ligger bakom den, ändå utgör den bara en smal skiva av kakan. Enligt Charlotte Engel (2002), är mitt ”lilla” arbete färdigt, och nu börjar församlingens, ”stora” arbete. Och ändå har församlingen länge utövat diakoni, vilket är en del av kyrkans grundläggande uppdrag. Varför göra en inventering? Det händer att man i församlingar fortsätter att utöva diakoni i samma gamla spår som man alltid har gjort, även om det sker förändringar i samhället. En diakonal inventering är därför ett bra sätt att ta reda på om vi gör det vi ska göra, eller om vi behöver göra något helt annat. Vi kan lära oss mer om vilka behov som finns och inrätta vårt arbete och vårt uppdrag efter det.

Den diakonala inventeringen har gett mig som ny diakon möjligheter på flera plan. Förutom syftet – att få veta mer om Pajala kommuns och församlings diakonala och sociala behov – så har jag även fått tillfälle att träffa och intervjuar ett stort antal kommunmedborgare och församlingsbor. Alla med sina unika uppdrag, erfarenheter och insikter. Jag har fått möta både människor som har lång erfarenhet av hur läget är i Pajala kommun, och andra som precis som jag, är nya, och ser med nykomlingens ögon.

Ni som har ställt upp på intervjuerna är jag djupt tacksam mot. Jag har sagt det tidigare och säger det igen: Era synpunkter har varit oerhört värdefulla. Ett särskilt tack vill jag rikta mot dem som granskat och reviderat sammanfattningen samt översatt den till engelska, finska och meänkieli; Karin Andersson, Caroline Medelid, Ritvaelsa Seppälä, Bengt Pohjanen och Marju Kostet. Tack! Thank you! Kiitos! Stort tack till Isabella Jakobsson som designat inventeringens framsida.

Pajala i november 2014

Binge Mittberg

Ps. För kännedom: Under inventeringstiden har jag bytt namn, från Britt-Inger Souty till Binge Mittberg.

Kontakt: binge.mittberg@svenskakyrkan.se

0978-758 93/070-358 19 50

Hemsida: www.svenskakyrkan.se/pajala

Uppdraget

Svenska kyrkans uppdrag finns beskrivet i Kyrkoordningen, KO (2014, se även uppdaterad KO på webben). KO:s huvuduppgift är att ange de strukturer och beslutsformer som ger de bästa förutsättningarna för Svenska kyrkan att fullfölja sin kallelse. Även att bevara och stärka enheten och gemenskapen bland dem som tillhör Svenska kyrkan, mellan församlingar och stift och med hela den världsvida kyrkan. Svenska kyrkan är ett evangeliskt-lutherskt trossamfund och framträder lokalt som en församling som är den primära enheten inom kyrkan. Församlingens grundläggande uppgift är att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Syftet är att människor ska komma till tro på Kristus och leva i tro, en kristen gemenskap skapas och fördjupas, Guds rike utbreddas och skapelsen återupprättas. Allt annat som församlingen utför är stöd för och en konsekvens av denna grundläggande uppgift, och alla har tillsammans ansvaret för att denna blir utförd.

Uppdraget att utöva diakoni innebär att värna om och ha omsorg om medmänniskan och detta särskilt när det gäller utsatthet och marginalisering av olika slag.

Några ord om präster och diakoners tystnadsplikt:

Enligt Kyrkoordningen 31 kap. (2014) har präster *absolut tystnadsplikt* om det som sägs *under bikt och enskild själavård*. Prästernas tystnadsplikt under bikt och enskild själavård hävs inte under några omständigheter, som exempelvis att vittna i domstol, samt anmälningsskyldighet till socialtjänsten vid misstanke om att barn kan fara illa. *Utanför bikten och den enskilda själavården* har prästen samma vittnesplikt i domstol och samma anmälningsskyldighet till socialtjänsten, vid misstanke om att barn kan fara illa, som alla andra.

Diakoner har, enligt Kyrkoordningen 32 kap. 9 § (2014), också tystnadsplikt när det gäller enskild själavård, men det finns undantag: Om personen ifråga medger att uppgiften lämnas ut, om diakonen har ålagts att uttala sig under ed, om det föreligger uppgifts-, informations- eller anmälningsskyldighet enligt lag, eller det föreligger anmälningsskyldighet enligt 54 kap. 13 a § Kyrkoordningen (2014), alltså om diakonen får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd är hon/han/hen skyldig att genast anmäla detta till socialnämnden.

Inledning

Bakgrund

Vi lever i en tid av förändring och utveckling. Pajala kommun har, efter en lång period av avveckling, blivit en utvecklingskommun. Gruvutvecklingen har diskuterats mycket länge, idag är den en verklighet. Kaunisvaara har blivit ett stort namn på kartan, en ny optimism har grundats, länge blandad med tvivel; kommer det verkligen att bli en gruva? I juli-augusti och i oktober 2014 slog krisen återigen till, ännu en period av osäkerhet och väntan – hur ska det bli? Gruvan har varma och kalla perioder, just nu är den inne i en kall period med dålig ekonomi på grund av låga malmpriser vilket har inneburit nedlagd produktion och uppsagd personal. Men det har gjorts stora investeringar och malmen finns där, så det ligger i framtiden hur och när en varm period uppstår igen.

Vad betyder detta för kyrkans diakoni? Initiativet till en diakonal inventering togs eftersom församlingen behöver göra en kartläggning av de diakonala och sociala behov som förväntas öka i och med samhällsutvecklingen. Det blir naturligtvis en ögonblicksbild av den verklighet vi har idag – framtiden kommer att se annorlunda ut. På vilket sätt det blir kan vi bara gissa och försöka ställa prognoser om. Men att gruvan och utvecklingen kommer att finnas under en lång tid är inte otroligt, trots läget idag.

En diakonal inventering ger ingen övergripande bild av insatser och behov, men den speglar en del av den rådande situationen och behoven såsom dessa uppfattas av enskilda företrädare för församling och närområde.

Rapporten visar inte allt som Pajala kommun och församling har att tillföra, utan ett urval har gjorts. Detta för att även en gedigen rapport som denna måste begränsas. Eftersom det här är en *diakonal* inventering så består intervjumaterialet till ungefär 1/3 av material från anställda, förtroendevalda och andra aktiva inom Svenska kyrkan, såsom kyrkvärdar, ungdomar, timanställda och frivilliga.

Syfte

Den diakonala inventering som utförts har som mål att undersöka vilka diakonala och sociala behov som finns i Pajala församling och kommun. Inventeringen vill belysa både brister och styrkor i den sociala situationen, med tonvikt på brister. En diakonal inventering kartlägger och ger en översyn av diakonala/sociala behov i församlingens närområde, både vad gäller församlingens insatser, samt av möjligheter till utveckling av det fortsatta arbetet. Syftet är

därför att skapa ett underlag för fortsatt diskussion om utformning och inriktning av församlingens diakoni.

Metod

För att få veta så mycket som möjligt har en metod använts som är välbeprövad och utvecklad av diakonen och forskaren Charlotte Engel vid Sköndalsinstitutet och Teologiska institutionen på Uppsala universitet (Engel, 2002). Antalet intervjupersoner för undersökningen får gärna var så många som möjligt, att man intervjuar ”kors och tvärs”. Ju fler som intervjuas, desto mer underlag. Därför är transkriberingen också gjord utifrån dessa förutsättningar; syftets guldgrubbar har skördats ur materialet.

Undersökningen bygger i huvudsak på intervjuer med representanter för närområdet, samt på intervjuer med representanter från Svenska kyrkan. De två grupperna har fått olika frågor (se bilagor). Närområdesrepresentanternas frågor har tyngdpunkten på situationen för respektive målgrupper samt det egna arbetsområdet, och vad man tror att kyrkan kan tillföra. Svenska kyrkans representanter har fått frågor inriktade på församlingens diakoni och dess innehåll. Ibland är intervjupersonerna både närområdesrepresentanter och kyrkligt engagerade. Då har de fått närområdesrepresentanternas frågor, eftersom det är mest intressant att undersöka utifrån inventeringens syfte.

Även skriftligt material hänvisas till, men en utförlig beskrivning av kommunens sociala insatser skulle göra rapporten både ohanterlig och missvisande. Innehållet kommer övervägande att bestå av intervjuutsagor, och eftersom dessa inte är baserade på statistiska fakta, kommer de inte att utgöra en uppslagsbok om hur det ser ut i kommunen och församlingen. Information om diakonin i församlingen baseras på vår Församlingsinstruktion (FIN), Kyrkoordningen (KO) mm. Det bör tilläggas att en ny Församlingsinstruktion kommer att utformas 2014-2015, vilket innebär att innehållet i den nuvarande FIN kommer att utvecklas ytterligare.

Urval

Bredd i urvalet har varit den dominerande tanken från början. Så många olika kategorier som möjligt har kontaktats. Vården, äldreomsorgen, hemtjänsten, skolan, psykiatri, socialtjänsten, polisen, kommunen, skolan, barnomsorgen, gruvan, företagare, föreningar, frivilligorganisationer, projektanställda, arbetsförmedlingen, integrationskunniga med flera har deltagit. Från kyrkan har ett urval anställda, kyrkvårdar, frivilliga, ungdomar, förtroendevalda, korister och ombud deltagit.

Arbetsgång och genomförande

Inventeringen har tagit lång tid, eftersom den gjorts samtidigt som fortlöpande diakonal verksamhet varit igång, och inventeringsarbetet har ingått som en del i församlingsdiakonens uppdrag. I största möjliga mån har tid avsatts för inventeringsarbetet. Och att inventeringen främjar det diakonala arbetet är en grund för att inventeringen över huvud taget utförts. En annan orsak till att inventeringen har dragit ut på tiden är att författaren läste till diakon på helfart 2012-2013 och endast arbetade deltid under studieåret.

Intervjuerna har utförts under ca 22 månader med början i juni 2012 och avslut i mars 2014. Närområdets representanter samt kyrkligt engagerade personer har intervjuats under drygt ett och ett halvt år, med början i juni 2012 och avslut i januari 2014. Sist har ett antal anställda i Pajala församling intervjuats. Endast en intervju har utförts så sent som i juni 2014.

Intervjuerna har gjorts enskilt och simultant. De flesta har gjorts enskilt, flera med två intervjupersoner och några få i grupp på tre eller flera. De flesta intervjuer har spelats in, några få endast genom anteckningar. Inspelningarna har varit till stor hjälp eftersom intervjuerna varit många. Efter att intervjuerna transkriberats har inspelningarna raderats.

Inspelningsutrustningen har förvarats inlåst. Alla intervjupersoner har försäkrats anonymitet i största möjliga mån, eftersom Pajala är en liten kommun. Det har möjliggjort en öppenhet där intervjupersonerna har kunnat uttala sig med minimal risk för igenkännande.

Närområdesrepresentanternas intervjuer blev till antalet 48, i dem ingick 52 intervjupersoner. Antalet intervjuer med representanter från Svenska kyrkan blev 22, intervjupersonernas antal var 38. Det totala antalet intervjuer är således 70, intervjupersoner 90.

Kontakten med intervjupersonerna har inletts genom att undersöka vilka nyckelpersoner som kan vara intressanta för inventeringens syfte. Det vanligaste kontaktsättet har varit ett telefonsamtal med en inbjudan till intervju, ibland har ett tillfälligt personligt möte lett till en intervjubokning. Tid och plats har bestämts och intervjun har genomförts i största möjliga mån enskilt, bakom stängd dörr.

På sätt och vis kommer uppgifterna inte att stämma överens med läget idag, eftersom intervjuerna gjorts under en lång tid, situationen för två år sedan kan ha förändrats till något annat idag, förutom grusituationen. Men några andra omvälvande förändringar förväntas inte ha skett. Rapporten får gärna läsas med ett kritiskt öga vad gäller exempelvis statistiska siffror.

Det som har gjorts för att öka uppdateringen av materialet är att alla intervjupersoner har fått en återkoppling med en avskrift av intervjutexten, för att kunna lägga till och dra ifrån om

något är inaktuellt eller missuppfattat. Många har svarat och uppdaterat, vilket har minskat eventuella brister i materialet.

Intervjuutsagorna har skrivits samman, många röster har bildat en helhet och endast intervjupersonerna kan känna igen sina egna utsagor bland andras i texten. Observera att all *kursiverad* text är citat direkt från intervjuerna. Övrig text är omskrivningar av intervjuutsagor.

Efter varje avsnitt har jag lagt till mina egna reflektioner och där finns även tilläggsinformation som framkommit under bearbetningen av materialet. Detta för att inventeringen har tagit lång tid att färdigställa, exempelvis gruvsituationen har förändrats extremt och en uppdatering har därför varit nödvändig.

Del I. Pajala kommun och gruvnäringen – en introduktion

Pajala kommun – en presentation

Informationen är begränsad till material från intervjuutsagor, den som vill få mer dagsfärska kommunfakta kan gå in på www.pajala.se. Och eftersom informationen är baserad på intervjumaterial som med tiden blir utdaterad behöver den ses genom de glasögonen.

I Pajala kommun bor ca 6300 personer. 630 personer är kommunanställda, och med vikarier kan man räkna ca 1000 tjänstgörande personer under en månad. Ca 10 % av en kommuns anställda brukar vara kommunanställda, det stämmer väl in på Pajala kommun. Pajala kommun är en fattig kommun, det behövs fler inflyttare för att få bättre ekonomi.

Befolkningen minskar just nu med 60-70 invånare per år, men man hoppas att den siffran ska sjunka i och med yngre inflyttare.

Socialtjänsten är uppdelad i två olika avdelningar, äldreomsorgen och individ- och myndighet. Det finns inalles sex enhetschefer och de olika verksamheterna är ekonomisk handläggning, försörjningsstöd, LSS (för de som har något funktionshinder), hemtjänst, särskilt boende, färdtjänst, barn- och familj, psykiatri, missbruks- och beroendevård (Bojen). Öppenvårdsverksamhet inom missbruk innebär insatser i personers hem, alltså inte placeringar. Myndighetsutövning inom socialtjänsten innebär att man utreder, bedömer och fattar beslut om hjälp- och stödinsatser för dem som behöver. Skuldsanering, serveringstillstånd för restauranger (rättigheter/alkoholförsäljning) samt integrationsansvar för människor som är på flykt från andra länder är ytterligare ansvarsområden. Från och med år 2013 har tillkommit ett HVB-boende för ensamkommande flyktingbarn, avtal med Migrationsverket finns att ha tre asyl- och fem PUT, alltså åtta platser. Kommunen har förberett sig noga inför mottagandet. *”Men det kommer säkert överraskningar, det är ju människor man arbetar med.”*

Gruvsatsningen gör att försörjningsstödet har minskat dramatiskt 2010-2011. Nu är det lite på väg uppåt igen, man vet inte ännu varför.

Situationen är bra i Pajala, för det finns alltid inkomstbringande bisysslor som man kan utföra. Att söka försörjningsstöd är inte lika skambelagt som förr, vägen är kortare till socialtjänsten. Ganska många situationer finns där ekonomin kraschat på grund av separation eller skilsmässa. Ibland är det företag som gått i konkurs. Ungdomars ansökningar har minskat på grund av gruvnäringen, likaså från dem med psykisk funktionsnedsättning.

Familjehemsplaceringar har ökat markant. Det är likadant i de flesta kommuner. Antingen beror det på att något händer i familjerna, eller att samhället gör insatser tidigare, och då är en

ökning något positivt genom att skolan, polisen och socialtjänsten uppmärksammar tidigare.

”Förr såg inte samhället dem som var utsatta lika bra som man gör idag.”

Alkoholmissbruket har ökat bland vuxenbefolkningen och minskat bland ungdomarna.

Man samverkar mycket inom kommunen, både myndigheter och andra organisationer, bland annat med kyrkan. Nätverken Våld i Nära Relation (ViNR), POSOM, Meänjunioorit är aktiva och träffas regelbundet, 2-4 gånger per år, för att hållas á jour med samhällsutvecklingen, och vid akuta, större händelser, där de vanliga resurserna inte räcker till, ska exempelvis POSOM vara beredd att agera. Polisen och räddningstjänsten finns där saker händer. Skolan, socialtjänsten och kyrkan brukar ha mötesplatser dit man kan komma, något ställe som passar för de drabbade.

En integrationssamordningsgrupp har startats upp med anledning av den ökande inflyttningen av utländska personer, för att främja integrationsarbetet.

Länk mellan politiken och förvaltningen är ett övergripande arbete på länsnivå i samverkan med NLL. Det finns gemensamma riktlinjer mellan alla Norrbottens 14 kommuner och samverkan är av stor vikt, även om det också kan vara svårt. Samverkan ska gagna kommuninvånarna som är i behov av insatser från olika aktörer. Inom psykiatri och missbruk fungerar samverkan bra, det är tydligt vad som ligger på NLL och vad som ligger på kommunen.

Personalbehovet kommer att öka kraftigt eftersom vi har stora pensionsavgångar de kommande åren och antalet äldre ökar. Ca 1/3 (31 %) av befolkningen i Pajala kommun är över 65 år. Det behövs arbetskraft som kan ta hand om de äldre som blir allt fler och fler. Det påverkar starkt kommunens ekonomi om fler personer bor i kommunen.

En tredjedel av kommunens anställda kommer att gå i pension inom tio år, därför behövs folk både till gruvan och till kommunal tjänst, och kommunen behöver folk till skola och omsorg allra mest. Det handlar om närmare 2000 nya jobb omkring 2020, fler arbetstillfällen skapas vilket innebär att det blir mer attraktivt för yngre familjer att flytta till kommunen. *”Vi måste göra oss mer attraktiva som kommun.”*

Vad gäller företag så är det brist på hantverkare. Kommunen har inte tappat så mycket folk som befarat. Nyanlända söker sig ofta direkt till gruvan, men befintliga tillsvidareanställda har stannat kvar i kommunal tjänst. Men det som har tappats är vikarier, det var lättare förr då folk satt vid telefonen och väntade på att bli utringda på jobb, mot nu då det är svårt att få ut folk. *”Från SFI har man haft framgång i att rekrytera till vården.”*

Det är låg sjukfrånvaro i Pajala, men kommunen toppar vad gäller självmord bland män, en eller två per år, ibland en vartannat år. Men år 2013 var det fyra, och alla var män. ”*Det kan vara så att det är män som inte pratar med någon om hur de har det.*”

Vad gäller Pajala som utvecklingskommun inför framtiden, så har Socialtjänsten ingen beredskap för det, eftersom man inte vet hur många som kommer att ha behov. Men antalet ärenden har ökat de senaste åren, och då har personalstyrkan ökat efter behov. Det går inte att förbereda innan man vet hur det blir.

För något år sedan gick försörjningsstödet ner i Pajala kommun, för arbetslösheten har minskat på grund av utvecklingen. Samtidigt ökade det här med barn med diagnoser och barn som upplever våld.

”Det är roligt att ungdomar 18-24 år kan stanna kvar, att det finns arbete och möjligheter.”

Nu väljer omkring 80 % att gå gymnasiet i Pajala (våren 2014 gav en ökning till 95 %), förr var det färre. Arbetslösheten har sjunkit drastiskt, sjuktalen likaså. De enda som inte får jobb är en mindre grupp som har annan problematik. Inflyttningen ökar, även om i långsam takt, och då ökar också skatteintäkterna.

Kommunen arbetar för att göra kommunen attraktiv, vissa saker genomförs och annat finns det inte ännu resurser för, och det behövs stöd utifrån. Man önskar att man kunde investera i den takt behovet visar på. Bostäder är ett av de främsta, och det byggs hela tiden, men det finns större efterfrågan än tillgång. Det kommer att komma ett ännu bättre basutbud av attraktioner än vi redan har, sådant som träningslokaler och idrottsmöjligheter, badhus mm. Badhuset är analyserat, det får fyra-fem år till på sig (till och med 2018-2019), med mindre reparationer, men sedan måste man bestämma vad man ska göra. Badhus har alltid ett bästföredatum, det är den typen av enhet, och det är dyrare att reparera än att bygga nytt. Det behövs fler affärer och restauranger, vilket förväntas komma allt eftersom Pajala växer. Kulturutbudet är rikt. Pajala har blivit årets kulturkommun, årets företagarkommun mm.

”Gruvan utgör en bra bas, men andra näringar behöver utvecklas. Pajala har redan börjat piggas upp med lite fina saker.”

Unga familjer vill kommunen hälsa välkomna, man vill ordna aktiviteter för yngre inflyttare. Centralskolan är mycket nedgången, den behöver rivas och byggas helt ny.

Det skulle behövas ett stort, snyggt hotell som ligger med utsikt mot älven. Smedjan är bra, men det är mera ett övernattningsmotell för resande i arbetet, inte för turister som vill ha en vacker utsikt. Det finns mycket att göra, som sagt, men det har skett flera förändringar på kort

tid. ”Pajala är inget självspelande piano och har inte råd att luta sig tillbaka och vila på sina lagrar.”

Det är mycket annat som behövs, gatubelysning och underhåll av fastigheter mm som alltihop kostar pengar. Utmaningen i Pajala är att det behövs göras så mycket på så kort tid. För annars blir det flyin-flyout-effekt med veckopendlare istället för inflyttare.

Det ser naturligtvis olika ut i de olika kommundelarna. I Junosuando är det gott om aktivitet för både äldre och yngre. Badhuset, ishockey mm. Folkets hus har öppet med fikaservering, dataspel, det är en mötesplats.

Korpiolombolo har startat kulturhuset som är ett kulturcentrum med restaurang och café som har olika kulturarrangemang såsom livespelningar.

Initiativ av föreningen MEJA (Mukkakangas, Erkheikki, Juhonpieti, Autio): man bjöd alla nyinflyttade i Erkheikki på mat från en cateringfirma, för att de skulle få träffa varandra och Erkheikkiborna. Det var väldigt roligt och bra. Vasikkavuoma ordnar olika saker som skidturer i månsken, mat- och kaffeservering. Alla kan boka in sig där. Kyrkan brukar ha gökotta i Vasikkavuoma.

Röster från Tärendö: I Tärendö är det lågkonjunktur i föreningslivet. Husmodersföreningen är på dekis, de unga mammorna hinner och orkar inte engagera sig så mycket. Unga familjer över lag har inte ork och tid. Det finns ingen bärande idrottsförening. ”Eldsjälarna” börjar åldras och orkar inte.

”Allmänt i samhället i Tärendö finns inte särskilt stora sociala problem. Ingen familj med alkoholproblem, det är en bra miljö i skolan, ingen mobbning, ingen större brottslighet, någon enstaka person med psykisk ohälsa, eller ensamma ensamstående. Men hur det ser ut i de små byarna, det vet man inte. Det fanns mycket mer aktiviteter förr i byn. Men när man ska ha något, då ställer folk verkligen upp, exempelvis under Tärendöveckan.”

”Alla behöver hjälp någon gång. Jag hoppas att någon kommer till mig när jag behöver.”

Flera intervjupersoner känner oro för att missbruk av droger, särskilt nätdroger ska öka i Pajala kommun. *”Det är naivt att tro att det inte finns här.”*

Gruvans inverkan på samhällssituationen

”Det är viktigt att människor i vår närhet får en bild av hur gruvans verksamhet ser ut.” Både för dem som har direkt med gruvan att göra och för dem som inte har det. Att få unga människor att bli intresserade av området och verksamheten. Man gör detta i själva Kaunisvaara, på Folkets Hus har det ordnats många träffar. Besökare guidas kontinuerligt i

gruvan och man har inte varit selektiva i vilka som kunnat komma, alla grupper som visat intresse har fått boka in besök.

Det viktigaste är att skapa goda relationer med de lokala i området, ex politiker, företagare, bybor osv. Vissa entreprenörer stannar bara tillfälligt, det är de som är med i byggnationsfasen. Clifftons värdegrundsarbete utgör en god förebild, de anses vara världens bästa arbetsgivare.

Ca hälften av gruvans anställda bor i Pajala kommun. 2015 tror man att det kommer att finnas 400 personer på gruvområdet. Yngre familjer med unga barn ses som mer inflyttningsbenägna än äldre som kanske hellre lever i kappsäck än flyttar.

En missuppfattning som är vanlig är att man tror att gruvdrift är något kortvarigt. Det är egentligen en väldigt lång historia, ibland flera hundra år. Det räcker inte med att under tio år prospektera, man kan bara ställa prognos för ca 15-25 år. Vad som är malm kan man inte veta förrän längre fram i tiden.

Den här verksamheten är väldigt konjunkturberoende. Näringslivet blomstrar eftersom gruvmotorn är igång, men motorn är mer eller mindre varm eller kall, så näringslivet måste ha en beredskap för de ”kalla” perioderna. Det går upp och ner. Man behöver bygga sina verksamheter på att det inte alltid finns kunder som konsumerar varor, tjänster och service. Negativa faktorer är oron för konjunktursvängningarnas påverkan, brist på bostäder för dem som vill flytta till Pajala, och som tvingas pendla.

Näst efter kommunen är Northland Resources den största arbetsgivaren i Pajala kommun. Många av de här människorna kommer att bo i Pajala centralort, men även i Kaunisvaara. Man vill inte få någon sorts bruksmentalitet, inte att samhället ska bli uppdelade i gruvarbetare och icke-gruvarbetare. Vi har även löneglappet som vi behöver bygga upp en acceptans för. *”Lönegapet som har uppstått. Du får ett välbetalt arbete fast du knappt har utbildning, får som 22-åring 35 000 kr/månad. Mamman till den sonen har knegat hela livet och är mycket sämre betald, har en massa studielån som sonen inte har.”*

Man behöver förstå varandras funktioner, så att vi inte dränerar bygden på alla duktiga människor. Men man kan heller inte bromsa människor som vill jobba i gruvan. Pajala kommun har en stor utmaning i att blir en ännu mer attraktiv arbetsgivare. Om gruvan och andra näringar i kommunen kan locka till sig mer inflyttare så är det bra, för Pajala har tappat folk non-stop i över 60 år.

Gruvnäringen genererar nya jobb, både inom gruvnäringen och i och med företagsutveckling, nyinflyttning med ökad befolkning, en mångfald människor från Sverige och andra länder.

Ungdomar som får jobb efter skolan, det är bra. Inflyttning skulle vara bra, fler barn i skolan, informationsansvaret (uppföljningsansvaret) vad gäller ungdomar som avbrutit gymnasiet. Enda kravet för att få anställning: B-körkort. Gymnasiebetyg ska vara godkända om man inte har yrkeserfarenhet. Ungdomar har därför en framtid i gruvan. De anställda är allt från 19 till 63 år gamla. Över hälften ska ha arbetslivserfarenhet, för att det ska finnas äldre som kan mer. Jämställdhetspolicyn är 50-50 %. Mekaniker är oftast män, färre kvinnor. Maskinförare – gott om kvinnor, särskilt unga kvinnor. Anställda är lätta att få tag i – man utbildar på plats. Korta effektiva utbildningar via simulator. När man har fått förarbevis: ”Nu får du börja övningsköra ensam.” Processoperatörer är den enda gruppen som är mer svårrekryterade.

Men med gruvan kommer sociala frågor att öka. Än så länge har man inte sett särskilt mycket av det, eftersom det ännu inte skett en större inflyttning. Men när och om så sker så behövs det finnas beredskap för det, och om möjligt jobba förebyggande.

Medaljens baksida vad gäller gruvan är sådana som har misslyckats överallt annars och tror att i Pajala kommer man att lyckas. Men de har samma problem med sig som de alltid haft, exempelvis ingen utbildning, sociala problem. Om man inte har lyckats någon annanstans, så varför skulle man lyckas i Pajala? ”*Så samlas de här och bildar arbetssvaga grupper som kanske ökar kommunens utgifter. Det är inte så att de inte ska få komma hit, men det innebär en oroande utveckling.*” Media ger också en missvisande positiv bild av att i Pajala får alla jobb. Men man måste ju ha vissa egenskaper för att kunna få jobb. Det blir ju också ett bakslag för dessa människor att misslyckas även i Pajala.

Pajalas situation påverkas i ett globalt perspektiv, ett exempel är Kina som har räddat hela stålindustrin och är den största aktören på malmmarknaden. En politisk kollaps i Kina skulle vara förödande.

Vad gäller hälso- och sjukvård så har man märkt en ökning i vanlig dagvård, men inte så många olyckor än som man förväntat sig. De vanligaste arbetsplatsolyckorna är att man tippat med dumprar, klämoluckor, men inte många allvarliga tillbud, inte heller vad gäller trafikolyckor på grund av ökad tung transporttrafik. Inom gruvnäringen har ett väl utfört preventionsarbete gjorts, vilket ändå aldrig utesluter olyckor, men som kan vara bidragande till det låga antalet. Prognoserna inför framtiden är ändå att olyckor kommer att öka vad gäller trafikolyckor inom gruvtransporteringen. Man jämför med andra gruvorter och de studier som gjorts vad gäller olycksrisker. Andra grupper finns, vid större olycksbud, där är Northland också med.

Enligt polisen har det blivit lugnare sedan gruvan kom. Arbetslösheten minskar och då gör även brotten det. Den tunga trafiken diskuteras i samhället. Man räknar med en ökning av olyckor särskilt när det gäller stora bilar, ex med släp. Det har redan börjat hända, men inga större händelser.

Drogtester i gruvan görs, NDP, Nordisk Drog Prevention gör dessa och tyvärr har man upptäckt missbruk av narkotika – dock inte alkohol. Inte hos NR: s egen personal men bland entreprenörers. Det finns här ett samarbete med polisen som vid ett tillfälle gjorde 40 blåsprov och det blev inte ett enda napp, så det är en ljusare bild vad gäller alkohol. Men narkotika förekommer tyvärr mycket i Pajala. Personalproblem är oftare övervägande psykiska än fysiska.

Landstinget och Northland Resources för dialog för att förebygga att Landstinget inte ska stå oförberedd inför ökade insatser. Landstingets ekonomi styrs av hur många som är listade i kommunen, och många som jobbar i gruvan är inte det. Man kan inte planera för utökning förrän inflyttning sker.

”Systembolagets försäljning har ökat. Restaurangerna säger samma sak, det är inte längre utskänkning mest på fredags- och lördagskvällar. Kan vara anledning till oro. Om män som bor i barack och inte med sina familjer så blir risken större.”

Gruvan har skapat en optimism i samhället, det finns utvecklingsmöjligheter för Pajala. Och kommunen har en välutbyggd omsorg, man har hittills haft råd att behålla den standarden. Men de senaste tio åren har man fått börja slimma mer och mer, trots en stabilare ekonomi. Hoppet är att gruvan ska generera en bättre ekonomi. Men rekryteringsproblemet finns, det ser mörkt ut för exempelvis hemtjänstens nattberedskap i Muodoslompolo, ju längre bort från Pajala centralort desto svårare är det för hemtjänsten att nå ut.

Det finns möjligheter, man behöver inte vara rädd för att starta upp företag, att gå i konkurs, eftersom Pajala är en utvecklingskommun. Företagen samverkar bra, inte konkurrerande, tvärtom så stödjer man och backar upp vid behov. Affärerna – ICA och Coop har fått en mycket utökad försäljning. Bakslag kan naturligtvis komma för dem som startar företag i Pajala kommun, men det finns inget ”kanske” längre vad gäller gruvan, den finns där.

Det är dagbrott i Kaunisvaara, med större säkerhet nu än förr. (Personaltätheten varierar och kommer därför inte att redovisas här. Fakta om gruvan kan man få genom att söka kunskap på Northlands egen hemsida, i denna inventering tas upp de aspekter som påverkar Pajala kommun socialt.)

Malmen – konjunkturerna går upp och ner hela tiden. Den sociala situationen för inflyttare är komplex. Människor som får anställning, flyttar till Pajala och tar lån riskerar att stå inför uppsägning/varsel om gruvans ekonomi allvarligt försämras.

Den oro som finns är om det är NR som ska göra det eller någon annan, samt tidpunkten. En kortare eller längre tid av stillastående är avgörande för hur inflyttare påverkas ekonomiskt och socialt.

Bostadsproblemet är en utmaning för kommunen, man frågar sig om det är möjligt att bygga bostäder i takt med inflyttningar. Ekonomiska skäl till att man inte byggt tidigare är att det är svårt att börja bygga med tom börs för det innebär frågor om lån. Men det är ont om bostäder, många gamla hus bebos bara på somrarna då familjer som bor på annat håll är på besök, och få vill sälja sina gamla barndomshem.

På grund av Northlands situation sommaren 2014 så kommer de familjer som förväntats flytta från sina hem i Kaunisvaara inte att behöva göra det, det är uppskjutet till en okänd framtid.

När och om det sker så innebär det att de blir utlösta, ända från gruvstarten började man förhandla om det, och i det räknades inte bara marknadsvärdet på huset, utan även affektionsvärdet, eftersom det handlar om gårdar som har ärvts i flera generationer. Dessa människor måste få en mycket god ersättning och ordentligt betalt. Det handlar om ca 15 hushåll. Vissa oroar sig inte mycket för framtiden och flyttning, det är så mycket som kan hända innan dess. De flesta är äldre, några lite yngre. Vissa av de äldre är eventuellt på väg att flytta till annan ort där barnen bor, eller till serviceboende i Pajala. Så för några är det inte så allvarligt att man måste flytta. För andra känns det svårast just för att det är det egna hemmet där man bott hela livet. Men man tror nog inte på flytten förrän det är dags på riktigt. ”Om man börjar tänka för mycket blir man krullig i huvudet.”

Eftersom gruvan är ny så är företagshälsan på NR under uppbyggande. Företagssköterskan gör en medicinsk undersökning innan man anställs, för att bedöma lämplighet, exempelvis att man inte har någon sjukdom som kan försämrats av att arbeta i gruvan. Nästa steg är att börja göra en kartläggning vad gäller hälso- och arbetsmiljö, den psykosociala och fysiska arbetsmiljön, hur man mår, trivs på arbetet osv. Kontinuerliga uppföljningar görs vart tredje år.

Kyrkan och gruvan: Många aktörer sitter med i POSOM-gruppen, även kyrkan och det är bra. POSOM rycker ut vid extraordinär händelse, och en olycka i gruvan med en grupp människor på 25-30 och senare kanske 50 personer i ett skiftlag, ett arbetslag, kallas inte extraordinär händelse. Det skulle vara annorlunda om en sådan olycka drabbade Kaunisvaara som by.

Problemet är att det skulle drabba ett helt skiftlag. Men skulle exempelvis en lastbil kollidera med en skolbuss, då skulle det bli ett POSOM-ärende.

Det kan också vara så att man ska lämna dödsbud, och polisen brukar göra det. Men poliserna i Pajala är få, om något händer i gruvan så är polisen upptagen där. Och händer det något i gruvan så drabbar det hela samhället. Vid meddelande om dödsbud, om polisen inte är tillgänglig, vill man från gruvan gärna ha med någon från kyrkan. Därför är det viktigt att ha en nära kontakt med nyckelpersoner i personalen. Ett exempel på när sådant kan bli mer komplicerat är att man behöver hinna meddela ett dödsbud före pressen. Om anhöriga befinner sig längre bort, exempelvis i Västerbotten så går inte det, då hinner de före, och då måste man ta till polis på samma ort där de anhöriga befinner sig. Frågan är då om polisen alltid kontakter kyrkan på orten. Så länge det inte är ett polisärende så kan man alltid kontakta kyrkan. För att upprätthålla samverkan mellan kyrkan, polisen och gruvledningen bör man träffas regelbundet, exempelvis fyra gånger per år, och diskutera läget. För att stödet ska bli konkret när det verkligen behövs.

NR har alltså en egen krishanteringsgrupp men önskar förstärka den med stöd från andra, exempelvis kyrkan, när det händer något, som vid olyckor/dödsfall. För att lyssna efteråt, efter det att något har hänt, är kyrkan viktig. Beredskap och samarbete behövs – något kommer att hända någon gång. Den brist som finns är att man är för få, arbetsledningen sitter för långt borta för att kunna vara närvarande i det arbetet.

En samverkan har påbörjats, där konstellationen är stift/församling/gruva, alltså Teamet Kyrka och Samhälle i Luleå Stift, Pajala församling och gruvledningen.

Samverkan går ut på att församlingen behöver vara beredd på gruvans påverkan på samhällsutvecklingen. Kyrka och Samhälle stödjer kyrkans kontakt med gruvan inför vad som kan uppstå, där kyrkan bör vara delaktig i arbetet i ett tidigt skede.

Reflektion

Att församlingen behöver vara beredd på gruvans påverkan på samhällsutvecklingen hade helt andra dimensioner när intervjuerna gjordes, då koncentrerade man sig på hur Pajala församling och stiftets Kyrka och Samhälle kan stödja gruvan inför eventuella olyckshändelser och annat. Nu är problemet anställda som förlorat sina jobb, samt alla följer det får för samhällsutvecklingen i Pajala kommun, för vi påverkas alla på något sätt. Scenariot för kyrkans och andra aktörers beredskap har sorgligt förändrats.

Med fakta i hand hösten 2014 så bekräftas vissa utsagor som realistiska när det gäller konjunktursvängningar på malmmarknaden. Men ett faktum som konstateras är: "Det finns inget kanske längre vad gäller gruvan, den finns där."

Gruvledningen påtalade under tiden för inventeringsintervjuerna att gruvverksamhet alltid är konjunkturberoende, och att näringslivet måste vara beredd på både varma och kalla perioder. Och att de negativa faktorer som finns är oron för konjunktursvängningarnas påverkan, att människor som fått anställning och flyttat till Pajala riskerar att stå inför uppsägning/varsel om gruvans ekonomi allvarligt försämras, vilket nu tyvärr har hänt. Och det beror mycket på hur lång den kalla perioden är om hur inflyttare påverkas ekonomiskt och socialt. Men det finns trots detta inget "kanske" om gruvan, den finns där och enorma summor har investerats i satsningen, och väntan på en ny varm period har börjat. Frågan var om det är NR som blir utförare även i framtiden, man ville givetvis undvika en konkurs.

Del II. Sammanställning av intervjuer med representanter från Svenska kyrkan: Förtroendevalda, frivilligarbetare, kyrkvärdar, ombud och andra engagerade.

Förtroendevalda

Vissa förtroendevalda har även andra uppdrag i församlingen, exempelvis som kyrkvärd, internationellt ombud, körsångare, guide i Vägkyrkan, ungdomsledare. Därför kan en del utsagor från förtroendevalda finnas under rubriker för andra uppdrag.

Församlingens grundläggande uppgift är Gudstjänst, Undervisning, Diakoni och Mission.

Ansvariga för att denna uppgift förverkligas är Luleå stift och församlingens förtroendevalda.

Verksamhet inom församlingen ska bedrivas i enlighet med kyrkans tro och bekännelse.

Kyrkans organisation är bärande, man måste följa Kyrkoordningen, KO, förtroendevalda bär ett gemensamt ansvar tillsammans med anställda. Det brister ibland när man ska ta det här ansvaret. Församlingsborna tycker att kyrkan gör ett bra arbete, men man kan göra det ännu bättre. Detta behöver spridas till dem som inte förstår och vet vad kyrkan faktiskt gör.

Förtroendevalda får signaler om att kyrkan gör ett bra jobb, särskilt nämns barnverksamheten.

”Men det syns inte tillräckligt, exempelvis i media, och man nyttjar kyrkan vare sig man är medlem eller inte.”

Kyrkan behöver nå ut bättre med rätt budskap, kanske görs inte det tillräckligt. Och de som jobbar kanske inte syns tillräckligt, att de är anställda och får betalt för det.

Förtroendevalda behöver få en bakgrund i det församlingsarbete som görs, och få en uppfattning om det som händer, inte behöva spekulera. Man behöver förstå att det här är ett viktigt arbete man gör, exempelvis inom diakonin. Då blir det också ekonomiskt försvarbart. Glappet mellan förtroendevalda och anställda är alltför vanligt i församlingar. Det är viktigt att kyrkopolitiker får möta de anställda där anställda själva berättar om sina verksamheter för att minska glappet.

”Jag blev med för att jag var nyfiken, jag var långt ner på listan men blev ändå invald och jag upptäckte att det var roligt och intressant. Jag fick lära mig mer om kyrkan än jag någonsin gjort tidigare. Jag är också med i kommunpolitiken.”

Det är intressant att Svenska kyrkan numera är skild från staten och att det enda som finns kvar är begravningsavgiften för dem som väljer att tillhöra trossamfundet Svenska kyrkan.

”Numera tänker man inte ideologi och partipolitik så som man gjorde förr, vi är för få och har för lite pengar för att det ska vara möjligt. Vi behöver ta beslut utifrån vad som behöver finnas och göras.”

Det minskande medlemsantalet är oroande, men det är fortfarande ännu ganska högt i Pajala församling.

”Förändringar som kommit är positiva, ny diakon, ny kyrkoherde. Han gav oss förtroendevalda ett veckoschema för att vi skulle kunna se hur en vanlig vecka ser ut, vilka verksamheter som pågår kontinuerligt.”

”Jag blev glatt överraskad över att det är 100-150 barn som passerar kyrkans verksamheter varje vecka. Allt från Öppet hus till ledarutbildningar.”

När det är musik med i kyrkans gudstjänster eller i konserter så kommer det mer folk, och det borde fortsätta finnas. Det bästa är när artister kommer och sjunger i kyrkan utan att ta inträde.

Enligt några förtroendevalda ska diakonen inte bara vara till för äldre. *”Diakonen kan vara en resurs för olika människor som behöver prata och inte vill kontakta kurator och socialtjänst.”*

Det vore bra om kyrkan och särskilt diakonen hjälper till att förmedla kontakten med socialtjänsten, och kan vara ett stöd vid exempelvis besök på/kontakt med socialtjänsten.

”Jag har varit förtroendevald i kyrkofullmäktige, även i kyrkorådet förut, då när det var som jobbigast och det var två lag i konflikt. I nuläget är det bättre för det är inga partier, utan en lista. Bra, för då jobbar nog alla mot samma mål.” Ibland är det turbulens i kyrkopolitiken.

När det blir konflikter inom kyrkan ökar ofta utträdena, därför behöver kyrkan bli bättre på att hantera konflikter.

Personalomsättningar och omorganisation har gjort att församlingen har bättre ekonomi, det har blivit pensionsavgångar och förändringar vad gäller tillsättningar.

En förtroendevald undrar hur mycket diakonin jobbar med barn, om Röda Korset gör något åt fattiga barn i Pajala. Personen frågar också om skolan, om det finns mobbning på grund av skillnader mellan olika familjers ekonomi.

Finns det en besöksgrupp? Det är en fråga som ställs. Den finns men behöver utvecklas, för en diakon hinner inte med alla besök. *”Äldre som bor på boenden har inte samma behov av besök, de har ju personal och andra omkring sig, de är inte ensamma på samma sätt som de som bor hemma.”* Men det kan vara svårt för dem som inte är dementa att bo på

demensboenden, känslan av att inte göra nytta är vanlig hos gamla som inte har demens.

Diakonen behövs hos människor som funderar över döden, eller som ligger för döden och har dödsångest.

Förväntningar på diakonin – att den ska vara mer synlig. Människor har säkert frågor som man vill ställa, antagligen mycket bland ungdomar också.

Pajala församling som storförsamling har fört mycket negativt med sig, även om det var nödvändigt. Tärendö församling var väldigt liten i jämförelse med till exempel Korpilombolo för Tärendö är spretigare med alla sina omkringliggande byar och områden. I Korpilombolo ligger allt lite närmare varandra.

Bland förtroendevalda säger man att diakonin ska vara besökande verksamhet. En enda person kan inte göra det här i en så stor församling som vi har i dagsläget, men många förtroendevalda tror att det ska vara så fortfarande, fast man slagits ihop till en så stor församling. *”Många tror till och med att det är som förr, fattigvård, diakonen kom till folk med klädlådor. Det var kränkande, nedvärderande också. Socialtjänsten har det uppdraget idag, Röda Korset har Kupan också.”* Nu finns behov av besöksgrupp, och man ska inte försöka övertala sådana som är motvilliga, då blir de bara ännu mindre benägna att ingå i besöksgrupper. Pajala församling kan ta intryck av andra församlingars arbete, hur man gör på andra ställen.

”I byarna har man ofta stöd hos grannarna om det kärvar till sig. Bara det att man bryr sig, och försöker att det ska bli lite lättare för andra.”

”Jag har aldrig träffat en diakon förut. Min spontana bild är att de är kyrkans ’psykologer’, stöd i livet, någon att prata med, samtalsstöd. Enklare än att kontakta myndigheter.”

”När det gäller diakonal utveckling vill jag säga att om man går i samma spår alltid så är det inte längre en stig, utan ett dike. Om man utvärderar är det bättre. Fungerar det här så kan vi fortsätta med det, annars behöver vi byta spår.”

Diakonen bör vara med i gudstjänsten, anser några förtroendevalda.

Reflektion

Det har varit intressant att intervjua förtroendevalda och höra att det finns både kunskap och okunskap om kyrkans uppdrag och om diakonin och diakonens uppdrag. Det är ett vanligt förekommande dilemma i många församlingar i hela Sverige att det finns ett glapp mellan förtroendevalda och anställda. Kyrkoherden är ämnad att vara en länk mellan dessa grupper, för att överbrygga glappet. Glappet består i att många förtroendevalda inte känner till, eller intresserar sig för, anställdas uppdrag och verksamheter. Man tar ibland beslut som inte är förankrade i konkret verksamhet. Kyrkoherdens roll att länka samman grupperna är beroende av både det egna och de förtroendevaldas engagemang och intresse.

Det här händer också ibland i Pajala församling, men jag kan med glädje konstatera att många förtroendevalda visar ett genuint intresse och har kunskap om kyrkans och anställdas uppdrag.

Det är viktigt att notera att förtroendevalda väljs för en fyraårsperiod och vart fjärde år kan det finnas med personer som inte har mycket kunskap om Svenska kyrkan och uppdraget.

I dagsläget planeras det att anställda ska komma till kyrkorådsmöten och ge information om sina respektive arbetsområden, en ny Församlingsinstruktion ska arbetas fram i samverkansgrupper med förtroendevalda och anställda.

Förtroendevalda har i dagsläget fått information om diakonin genom diakon och kyrkoherde, vilket underlättar strukturerandet av det diakonala arbetet och tydliggör uppdraget. Den här inventeringen kommer att ytterligare öka kunskap om diakonala behov.

Gamla föreställningar om hur kyrkan ska vara och hur diakonin ska se ut lever kvar bland gemene man och så även bland flera förtroendevalda. Man lever också kvar i tron att det ska vara som på den tiden när det i kommunen fanns fem små församlingar med en kyrkoherde i varje. Förväntningar på präster och diakoner finns kvar när det gäller exempelvis spontana hembesök, och upprepade gånger har jag fått tala om att det idag inte är genomförbart. Ett starkt reducerat personalantal gör att man måste försöka hitta andra former för besök.

En annan förväntning och föreställning är att diakonen mest arbetar med äldre personer. Detta brukar jag bemöta genom att påtala att en diakon behövs för alla dem som har olika slag av sociala och diakonala behov, oavsett ålder. Detta kommer att belysas på flera ställen i inventeringen.

Ombud, korister, hjälpledare, kyrkvårdar, syföreningsmedlemmar och andra frivilliga

Ombud för det internationella arbetet i Svenska kyrkan innebär bland annat insamlingar under julen och fastan. Det ger mycket att vara med som ombud för internationella arbetet. Det är viktigt att redovisa vart pengarna som människor ger tar vägen, detta för att öka förtroendet, anser ombuden.

”Jag trivs med att vara delaktig och jobba i kyrkan, vill gärna jobba ännu mer i kyrkan. Jag är kyrkvård, korist och hjälpledare i kyrkans verksamheter”. ”Vi har en bra kör och en fantastisk körledare.”

Det är bra att göra saker i varandras byar, att åka och träffas och sjunga i andra områden i församlingen, att söka gemenskap med församlingsbor som inte bor just i det egna området. Kyrkvärdsantalet i församlingen minskar kraftigt. *”Några av oss har slutat på grund av hälsan, man blir inte yngre heller.”*

De kyrkliga syföreningarna har minskat ner i antal, numera finns det två, Korpilombolo och Junosuando syföreningar. Dessa träffas regelbundet för att handarbета och umgås.

Syföreningarnas deltagare, som till största delen består av kvinnor som länge varit med, är en viktig resurs för diakonin, särskilt när det gäller besöksverksamheten.

Det finns människor som gör saker för kyrkan på frivillig basis och mycket på egna initiativ, och syföreningsdeltagarna tillhör dessa. Man gör det för att man tycker att kyrkan är viktig.

Reflektion

Vad skulle kyrkan kunna uträtta utan dessa engagerade människor som ställer upp på sin fritid, som trivs och tycker det är roligt att vara med i verksamheter på olika sätt? Inte mycket, vill jag säga å mina egna och hela arbetslagets vägnar.

Inom flera verksamheter växer grupperna, exempelvis bland körerna. Ibland när vi haft musiker- och körledarbrist har efterfrågan återkommit regelbundet. Glädjande nog har man ofta kunnat uppfylla önskemålen inom rimlig tid.

En del av uppgifterna ligger på frivillig basis, andra mer krävande som att leda grupper, är arvoderade.

En grupp där det kommer att behövas nyrekrytering är kyrkvårdar. De som är kvar har haft uppdraget länge och har troget stått till kyrkans förfogande under lång tid. Många är pensionärer och håller på så länge hälsan och orken tillåter. Men nu pågår en minskning och församlingen söker nya personer för uppdraget. Man erbjuds kyrkvärdsutbildning och får lära sig vad uppdraget innebär.

Del III. Sammanställning av intervjuer med representanter från Svenska kyrkans anställda i Pajala församling

Som inledning på avdelningen med anställdas intervjuutsagor behöver kyrkoherdeuppdraget ägnas uppmärksamhet. Detta därför att Svenska kyrkans församlingar har ett slags dubbelt ledarskap som är både unikt och komplicerat.

”Kyrkoherden har en dubbel ansvarslinje. Den är dels chef/ledare för alla anställda i församlingen dels ledamot i den styrelse som har ansvar för kyrkoherdens liksom övriga anställdas anställningar och arbetsmiljö. Det dubbla ansvaret innebär vissa svårigheter eftersom kyrkoherden tillika är styrelseledamot samtidigt som hon är enda chefen (chef=utsedd ledarskap) i församlingen. Chefen är alltså styrelseledamot i den styrelse som också har ansvaret för sin egen anställning tillika arbetsmiljö, vilket är unikt i Sverige. Enligt Kyrkoordningen (KO 2 kap) ska det finnas en kyrkoherde i en församling. Saknas kyrkoherde så kan inte en församling existera enligt KO, vilket i sig är unikt.”

En församlingsbo tycker till: *”Viktiga egenskaper hos en kyrkoherde är att han eller hon kommer och träffar oss som är med i kyrkan och berättar hur han vill ha det. Tydlighet från ledningen är viktigt. Och han får gärna vara sån att man kan prata med honom om man har önskemål om något.”*

Personalens uppfattning om diakoni

Allmän diakoni innebär i princip allt från kyrkoråd till varje medlem. Specifik diakoni, den har kyrkan ett större ansvar för och det är handräckningen, att utgöra Guds händer ute i församlingen. Att man befinner sig i folks sociala situation. Alla behöver förr eller senare en diakonal tjänst. Det behövs en allmän beredskap inom ämbetet som präster och diakoner förvaltar. Diakonens ämbete står i samklang med prästtjänsten. Präst och diakon ska gå hand i hand i det här, och tillsammans erbjuda hjälp och stöd så långt det är möjligt. Ibland är det pengar, ibland är det att hålla någon i handen. Diakonin är en av de centrala delarna i vår kyrkas framtid.

”Se människan och att omsätta det i handling.”

”Förtroendevalda är säkert positiva till detta, men de behöver mer kunskap om diakoni.”

Diakonalt arbete är väldigt lokalt betingat, det är kyrkans uppgift att se människorna. Det finns de som säger att kyrkan inte ska blanda sig i utan enbart förkunna Guds ord. Men det är också ett sätt att förkunna när man stöttar och hjälper diakonalt.

”Diakoni är ett förhållningssätt i mötet med människor, att ha större öron än mun, att se människan, höra människan. Ta reda på hur man kan stötta. Att vara lyhörd för att kunna identifiera problem.”

”Man bryr sig om och visar omsorg. Exempelvis om ungdomar mår dåligt så visar man att man bryr sig om dem. Hur, vad och varför gör vi det vi ska göra, inte bara säger att vi ska göra.”

”Du behövs, du är viktig, du är sedd, du är älskad. Du duger som du är. Egentligen är det enklare än vi tror. Vi behöver bry oss.”

Vaktmästarna utövar ofta diakoni i kontakt med människor på kyrkogården och andra platser däromkring, talar med de besökare som kommer till anhörigas gravar. Tankar och funderingar från dem leder till samtal, samtal med människor om sorgen och saknaden. Vid behov hänvisar vaktmästarna vidare till kyrkoherden eller andra. Prästen som officierat vid begravningsgudstjänsten är mycket viktig för sorgehuset, prästen är en trygg punkt för de anhöriga.

Kommunikation, utbyte av erfarenheter och information vaktmästare sinsemellan om hur läget är i de olika områdena i församlingen förbättrar arbetet.

”Jag utövar diakoni genom att lyssna, ge stöd och råd till dem jag möter.”

”Hembesök och besök hos gamla är den bild man först får framför sig”.

”Förr visste ingen riktigt vad en diakon gör.”

Innan sammanslagningen, då den nuvarande församlingen var fem församlingar fanns det inte en diakon i varje församling, exempelvis Tärendö och Korpilombolo hade inga diakoner. Men i Tärendö har man haft en fungerande hembesöksgrupp, man uppvaktade exempelvis på födelsedagar. De frivilliga i besöksgruppen kunde berätta för kyrkoherden om någon ville få nattvard. I Korpilombolo var kyrkoherden en flitig hembesökare.

”Diakonin är otydlig, svårt att säga vad diakoni är.”

”Det finns mycket dold ensamhet som vi inte vet om. Vi tror kanske att vi vet eftersom Pajala är ett så pass litet samhälle. Men det som syns är bland annat familjer med barn och ungdomar som inte har det bra, som mår dåligt. Djupare problem som inte syns finns säkert också.”

Reflektion

Det märks på de anställdas utsagor att diakonin verkligen genomsyrar kyrkans vardag, även om uttrycken för det varierar. Några anställda har mycket tydliga formuleringar på vad diakoni är, andra är lite mer vaga. Gemensamt för alla är att det handlar om människovård,

om allas lika värde och att man gör det i praktisk handling. Att lyssna, ge stöd och råd, att bry sig om. Men det finns också bland anställda uttryck av att man inte vet vad diakoni är och att det är otydligt. Det här är ganska vanligt i församlingar runt om i Sverige, det är därför en inventering som denna kan hjälpa till att tydliggöra diakonin och de behov som finns. Den dolda nöden nämns också och är en stor utmaning för diakonin och inte minst för diakonerna.

Diakonens särskilda uppdrag

Vigningstjänst och ämbete, präster och diakoner är vigda, det vill säga avsatta till att göra särskilda tjänster. Prästerna att rent förkunna Guds ord och att rätt förvalta sakramenten, vilka är dopet och nattvarden. Diakoner att göra Guds handräckning, vara Guds händer ut mot folket.

Andra anställda som ofta möter ungdomar i verksamheterna säger att de frågar ibland om diakonen är präst, efter att ha sett ämbetskläderna. Diakonskjortan med krage är likadan som prästernas förutom att den alltid är grön. Diakonen bär också ett emblem som endast bärs av diakoner. Anställda förklarar gärna vad diakon och diakoni är, men föreslår att diakonen kommer och besöker grupperna och berättar.

Flera intervjupersoner har sagt orden: ”Att se människan och att omsätta det i handling.” Det behövs en diakon för att driva de diakonala frågorna. Diakoner finns bara inom kyrkan, det handlar om kyrkans tjänande. De som i Bibeln ses som de första diakonerna (Stefanos, Filippus, Prochoros, Nikanor, Timon, Parmenas och Nikolaos) hjälpte lärjungarna att se var ”Kristi händer” behövdes, evangelium fördes ut på det sättet genom att hjälpa till där det fanns förtryck, svagheter och utsatthet. Se Apg. 6:1-6 (Bibel 2000).

Diakonen som vigd, vad skiljer diakonens uppdrag från andras? ”*Du har ett särskilt ansvar för att det ska finnas i din tjänst grundat i dina särskilda löften. Du ska ha särskild tid för detta i din tjänst som inte är fylld av verksamhet och annat.*” Andra anställda kan ha mycket mera inbokat, men det ska inte diakonen ha, utan vara mer tillgänglig för behovsstyrda saker. Det beror också på vad det är för behov, ibland är det någon annan än diakonen som behövs. Skapande av kontakt med samhället, sociala myndigheter, är bra att diakonen gör. Diakonen kan påtala när det brister någonstans. Diakonen kan inte göra allt själv, men denne kan skapa nätverk. Den sociala kontakten ute i kommunen är något som är viktigt att odla. Enhetschefer är det bra att diakonen etablerar kontakt med.

Det är viktigt att uppmärksamma förtroendevalda om att diakonen i församlingen utför ett arbete som har samma prioritet som prästernas, de har ofta själva inte tagit reda på vad det innebär. För att motverka felaktig uppfattning bör präst och diakon synas mer tillsammans,

teologiskt. ”När vi bland personalen arbetar strategiskt så kan vi lugnt och taktiskt gå igenom hur diakon och präst tjänstgör i samma gudstjänst. Inte minst i nattvardsgudstjänster, och att vi visar det här konkret.”

”Diakonen har andra frågeställningar som inte andra har, som utgår från kompetens. Många som vill prata om Gud och Jesus, vill sjunga en psalm. Vid större frågor, själsliga, problem som man vill berätta om, då behövs en diakon. Att skapa ett förtroende så att människor vågar öppna sig”.

Tröst för människor, någon att prata med. Någon som lyssnar. Diakonen kan vara en blåslampa där det finns orättvisor. Ibland uppstår konfliktsituationer, exempelvis när någon grupp bland verksamheterna får nya medlemmar, då skulle stöd från diakon eller någon annan behövas.

”Andra i personalen skulle kunna få stöd av diakonen när det gäller hantering av olika situationer, ex pedagogerna och vaktmästarna.” Diakonen som vägledare, stödjare, en vigd och utbildad diakon som sitter inne med kunskap som kan användas.

”Många har kvar gamla föreställningar från förr, som att diakonen håller på med klädinsamlingar, det görs inte nu.”

Reflektion

Detta står i diakonlöftena som avges vid vigningsmässan:

En diakon skall

*uppsöka, hjälpa och stödja dem som är i kroppslig och själslig nöd,
ge kristen fostran och undervisning i tron,
i församling och samhälle vara ett barmhärtighetens tecken
och i allt tjäna Kristus i sin nästa.*

*En diakon skall leva som Kristi tjänare
och hjälpa människor att gestalta Guds kärlek.*

*Diakonen skall försvara människors rätt,
stå på de förtrycktas sida
och uppmuntra och frigöra Guds folk till det som är gott,
så att Guds kärlek blir synlig i världen.*

Det är väl glasklart – eller? Nej, det är endast glasklart på det sättet att diakonen ska ge stöd åt människor i nöd, men det finns i övrigt mycket utrymme för tolkning i flera av uttrycken. Och varje enskild diakon behöver formulera sitt hur. Att man ska stödja, fostra och tjäna är

glasklart, men *hur* man gör det är en tolkningsfråga, och här provas diakonens professionalitet. En inventering som denna hjälper diakoner att formulera behoven både för sig själva och i samråd med kyrkoherden, förtroendevalda och medarbetare. I en församling av Pajalas storlek och med en enda diakon i aktiv tjänst så långt kommungränsen når, så är det lätt att räkna ut att utmaningarna består i att finna hjälp bland församlingsborna för att utöva diakoni. Besöksverksamhet är omöjlig att genomföra för en ensam diakon och andra anställda, därför är vi från kyrkan särskilt tacksamma för de insatser som församlingsbor gör, och vill uppmuntra fler att delta.

Man brukar säga att diakoner ska leda det diakonala arbetet, driva de diakonala frågorna. Ett exempel på det är att vara ute på fältet, träffa människor som har påverkansmöjligheter, att konkret själv befinna sig på plats när praktiska handlingar ska utföras.

En annan uppgift är att finnas tillgänglig för samtal, där tystnadsplikten utgör en trygg bas för dem som vill anförtro sig. Prästerna har också denna uppgift.

Det arbete diakoner utför i olika församlingar utformas, när det är som bäst, enligt de behov som finns i församlingen, det är därför det kan se mycket olika ut i olika församlingar.

Diakonisyn – gemensam eller inte?

”Det finns inte en gemensam diakonisyn i församlingen. Förtroendevalda och anställda behöver få en rättvisande bild av diakonin, att det här är legitimt. Präster och diakoner behöver planera tillsammans. Exempelvis att man börjar med varannan söndag att diakonen är med i gudstjänsten.”

”Jag tror inte att det finns, ärligt talat. Detta inte på grund av illvilja, utan av okunskap.”

”Man tror att man vet vad diakonen har för uppgift i kyrkan. Men det är skillnad i nutiden mot vad det var förr. Och folk känner nog inte till hur det ser ut idag.”

”Jag tror att vi har en gemensam diakonisyn, men att det finns mer som man behöver få kunskap om.”

”Gemensam diakonisyn? Jag tror inte att det finns.”

”På något sätt så har vi en gemensam diakonisyn i församlingen, det finns med även om man kanske inte tänker på att det är det vi talar om. Vi pratar ofta om bemötande, och vi har ett gemensamt intresse för diakonin. Engagemanget för diakonin har länge varit stort, det märktes då vi höll på med det senaste FIN-arbetet. Diakonin engagerar även om det inte finns nedskrivet någonstans. I mötet med människor, i alla samtal vi har, så finns det. Det har aldrig varit svårt att exempelvis sända iväg vaktmästarna på kurser i hur man ska möta sörjande, det visar också att det finns ett diakonalt intresse.”

Det finns ingen uttalad gemensam diakonisyn förutom i Församlingsinstruktionen (FIN). *”Det finns men om det finns förankrat hos människorna, det vet jag inte.”* FIN har fått nya anvisningar, 2014-2015 ska en ny FIN börja skrivas enligt de nya riktlinjerna. Den gamla FIN har alla varit med och arbetat fram, alla har sett den, läst den och varit med och skapat den. Församlingen har ett gemensamt uppdrag, men vissa har särskilda uppdrag att lyfta upp särskilda saker.

Reflektion

Det är intressant att se hur olika de anställda svarat på frågan om en gemensam diakonisyn. Några tror att vi inte har det och andra menar att det finns på något subtilt sätt. Ingen av uppfattningarna motsäger varandra helt, utan bekräftar att det finns en otydlighet. Det finns möjligheter att arbeta med tydliggörande i och med den nya Församlingsinstruktionen. Det är viktigt att formulera en diakonisyn och sedan förverkliga den konkret i det diakonala arbetet. Det har gjorts tidigare men kan behöva göras än mer konkret, eftersom det fortfarande, enligt kyrkans anställda, inte är helt tydligt.

Nuläget – största utmaningen

Pajala församling är en geografiskt stor landsortsförsamling. Ju mer ensam man är i sin yrkesroll desto lättare är det att bli alltför operativ. *”Det kan också hända dig som diakon. Du har ingen tackning när du är borta, du har ingen som kan vikariera dig. Det finns ingen diakonvikarie. När det gäller musiker och präster då pratar man om semestervikarier, men aldrig när det gäller diakonen. ’Diakonin kan vi vara utan.’ Pedagogerna och musikerna har en tackning, även om det är ungdomar och musiker utan kantorsutbildning. Också expeditionen har tackning eftersom de är så många. Och vad händer om du skulle bli sjukskriven ett halvår? Och du har startat upp verksamheter? Det är en sårbarhet att det hänger på en person. Och det är ett så väldigt stort område – ända bort till Muoniodalen.”* Som ny diakon tar det tid att bygga relationer med församlingen, det växer fram bilder av hur det ser ut i samhället. *”När vi är ute i församlingen bygger vi relationer, inte om vi är på våra kontor.”*

”Vi har svårt att räcka till på grund av våra geografiska avstånd, minskande personella resurser, det är så både för kyrkan och för andra yrkesgrupper. Kyrkan kan bara vara en tårtbit.” För att förstärka resurserna vore teamarbete bra, men för att det ska fungera optimalt skulle det behövas full bemanning, tre komministertjänster, tre kontor etc. Teamarbetet

kunde innebära att man träffas ca två ggr per termin i de olika teamen, ett konfirmandteam, ett diakoniteam, ett barn- och ungdomsteam osv. Detta görs med framgång i andra församlingar. Ett av hindren för den diakonala utvecklingen är okunskap om diakonin. Det kan den nya FIN och den diakonala inventeringen avhjälpa. Ovilja och okunskap och oförmåga att ta in det är hinder.

Att få folk att komma till gudstjänst är en stor utmaning. Gudstjänst utomhus eller i församlingshemmet drar mer folk, det kan öka antalet deltagare. Eller i hemmen. Tröskeln till kyrkan verkar upplevas som alltför hög. Fast vi finns mitt i samhället så blir kyrkan ändå alltför ”helig”. Vördnad är viktigt, men inte så att man inte vågar gå dit. Musikgudstjänster lockar fler, man har textläsning och predikan, men mycket mera musik och sång.

Nackdelen med en så geografiskt stor församling som Pajala är att det blir svårt att arbeta helhetsmässigt. För att överleva så måste vi anpassa oss till den aktuella situationen.

”Mycket är personknutet, om någon som har drivit saker och skött om saker försvinner, så rinner det ut i sanden och folk ser bakåt: ’det var så bra och roligt, nu är det ingen som...’ ”

Det är en resursfråga om man kan utföra det här med exempelvis kyrkskjutsar, det finns för många spretiga behov. Exempelvis i Muodoslompolo syns behovet av att också ha mycket på finska, det var mer så förr, och vi kanske behöver komma ihåg att ha det så oftare. Det kommer ju även folk från Finland eftersom det är så nära.

Det är också viktigt att tjänstgörande präst och annan personal som jobbar med gudstjänster och verksamheter jobbar med relationer med lokalbefolkningen i de olika områdena.

Folk har också åsikter om vilka språk som ska användas och det är en utmaning att få ihop det ibland. Det finns samer som inte vill ha samiska som gudstjänstspråk fast de är samer. Kyrkan behöver vara lyhörd.

En utmaning är att få folk till besöksgrupper. *”En diakon besöker ensamma och gamla och stöder folk i svåra situationer, exempelvis om föräldrar har ett barn som dött.”* Gamla som är ensamma behöver någon att prata med. En diakon räcker inte till, vi behöver tio diakoner.

Men det går ju inte, så en diakon behöver organisera besöksgrupper som får stöd av diakonen som samordnar. I alla byar finns det de som är utåtriktade och har koll på vilka som kan behöva besök. Några i varje by som kan informera diakonen. Även om folk själva inte kan eller vill åka och hälsa på, så kan de påtala var behoven finns. Eftersom det är så få präster och bara en diakon så blir deras besök i de olika områdena alltför glest.

När folk är upprörda över att det inte ser bra ut på kyrkogården, en utmaning, ibland blir de som jobbar utskällda, om man inte tycker att det är tillräckligt snyggt på kyrkogården. *”Det finns mycket ilska hos människor, många mår dåligt och vi ser inte allt.”*

Utmaningar idag är att kunna utöva verksamhet, att det finns pengar till det.

Det behövs diakoner ”på sta’n”, ex under marknaden, Valborgsmässoafton, Römppäviikko och på Eldfesten på Tärendöholmen.

Arbetslaget behöver ha en gemensam diakonisyn och en gemensam församlingssyn. En stor utmaning är att bredda personalens syn på kyrkan, den egna arbetsgivaren. Ett stort hinder är arbetslagets situation, de olika attityderna, man drar inte åt samma håll. Vissa yrkesgrupper bland kyrkans personal har inte bindning till kyrkligt arbete. Man är inte engagerade i kyrkans uppbyggande.

”Kyrkans beslutsvägar och systemet som vi tillämpar är krångliga.”

Reflektion

Det är verkligheten en utmaning att vara ensam om en arbetstitel i Pajala kommun, och det är sant att det inte finns någon diakonvikarie som kan ställa upp om jag blir borta någon längre tid. För kortare bortovaro kan oftast arbetskompisarna ställa upp, alternativt ställer jag in om ingen kan ta på sig uppdrag. Att ställa in kan ibland bli nödvändigt inom alla verksamheter, men målet är att inte ställa in planerad verksamhet. Men utan arbetskompisar och frivilliga som ställer upp skulle arbetsbördan för en ensam diakon bli ansträngande även då man är i heltidstjänst.

Men det som en av intervjupersonerna kommenterar är viktigt: Diakonin kan vi vara utan. Och det är åtminstone mycket vanligt att man kan vara utan diakon, det är inte exklusivt för Pajala församling (det fanns ingen diakon under ett antal år innan jag fick tjänsten). Det finns församlingar där man inte har diakoner, och det vore intressant att få veta varför. Samhället i övrigt varierar också i synsätt på människovården, många röster höjs när det gäller prioriteringar inom vård och omsorg, arbetsvillkor och löner är inte de bästa inom dessa yrkesområden. Kan man kanske dra en parallell med hur man ser på nödvändigheten av människovård i kyrkans värld?

Att det finns en diakon idag i Pajala församling beror på att ledningen har ansett att det är viktigt och har agerat utifrån det.

Andra yrkesgrupper är också utsatta för stark reducering och att rekrytera exempelvis präster och kantorer till våra nordliga bygder är inte lätt. De som kommer är oftast personer som, liksom jag, har en tidigare anknytning med rötterna i Tornedalen. Vi har för bara några år sedan haft tre anställda komministrar, och nu finns det en (likadant ser det ut vad gäller musiker). Den andra komministertjänsten är utlyst och vi får hoppas att det kommer sökande. Det kan därför finnas olika skäl till att diakontjänster inte alltid prioriteras, en kan vara att en

församling av praktiska skäl måste prioritera prästrekrytering. Endast prästerna utför kyrkliga handlingar (begravnings-, dop- och vigselgudstjänster) och prästerna har även särskilda uppdrag i mässan. Pajala församling får emellanåt hjälp från annat håll, präster från Luleå stift och från andra församlingar kommer gärna och gör insatser vad gäller gudstjänster och kyrkliga handlingar. Musiker från lokalbefolkningen rekryteras av tjänstgörande kantor, för det hjälper inte att få in fler präster om inte musikerbristen avhjälpes.

Bland de anställda finns det en längtan efter att utveckla och förbättra inom gudstjänstliv och verksamhet, men det finns det som måste vänta på grund av att personalen inte räcker till. En av dessa saker är bland annat teamarbetet.

En fråga som ofta ställs av församlingsbor är varför det kommer så lite folk till kyrkan, och då menar man gudstjänsterna. Verksamheterna har ofta riklig tillströmning av människor, men de vanliga gudstjänsterna på söndag varierar stort i antal, och det är inte alltid så att deltagarantalet är lågt. Jag och flera med mig anser att den frågan kan ställas men att vi i gudstjänsterna inte ska tänka i de banorna, alltså att det är viktigt att många kommer. Vi har ofta diskuterat detta och är överens om att även om det kommer en eller två personer så ska dessa känna sig välkomna och inte uppleva sig förminskade av att de är få. En präst brukar säga så här till dem: "Vad roligt att just du är här idag." Det exemplet kan vi alla följa.

Visst är det roligt när det kommer fler, särskilt för dem som ibland är ensamma om att komma. Men om människorna inte kommer till gudstjänst så behöver vi i församlingen fundera på hur vi ytterligare kan öppna dörrarna för längtan efter gudstjänstliv.

I allt som rör personalens arbetsinsatser är det av största betydelse att vi anställda drar åt samma håll och vårdar oss om varandra, för tyvärr är det så att man ibland inte har samma syn på och lojalitet mot sin organisation. Det enda sättet att förverkliga detta är att tillsammans arbeta för vår arbetsmiljö och med församlingens bästa för ögonen. Och framförallt definiera vad som är Svenska kyrkans i Pajala församling huvuduppdrag: Att göra Kristus känd, trodd och älskad.

Övriga tankar kring kyrkan och olika uppdrag

"När man skäller på kyrkan så skäller man på sig själv om man är medlem. Och är man inte medlem så har man inte rätt att yttra sig."

Den personal som arbetar på expeditionen och har den administrativa servicen utför arbetet med bokningar, löneutbetalningar, telefonsamtal, besök under öppettider, fakturering, kontering, bokföring, posthantering, diarieföring, kyrkobokföring, begravning, kyrkogårds- och fastighetsutskottet, samt information om verksamheter via TB (Tornedalsbladet), den

interna kalendern, predikoturerna, hemsidan och affischering. Några av dessa tjänster kommer att centraliseras och övertas av stiftet, bland annat löner, fakturering mm.

Ekonomi och budget är basen för att församlingen ska kunna ha verksamheter. I nuläget har församlingen en förbättrad ekonomi på grund av skatteläget. Vi har även minskat på viss personal genom pensionsavgångar där tjänster har avslutats och istället har man köpt in tjänster utifrån, bland andra lokalvård på entreprenad.

Det som behövs är aktiviteter och mötesplatser dit folk kan gå. Ensamma människor som behöver gemenskap.

Även om det finns många gamla, så ska det inte handla om ålder, utan om behov. Även yngre behöver stöd och hjälp. Alla ålderskategorier är intressanta för diakonin.

Det signaleras dock att det bland äldre finns ett uttalat behov av diakoni. Behovet tillfredsställs både för den gamla och för anhöriga och vänner omkring som känner oro för denne. Extra stort är behovet för äldre som börjar inse att livet närmar sig slutet, det kan kännas jobbigt att tala med anhöriga om sin dödsångest eller annat, och man vill prata med någon som man vet har tystnadsplikt.

Diakonalt arbete måste växa fram ur behoven. Ex vid olycka och kris, då bör man ställa in annat och fokusera på det akuta. Prioritera vad som är primärt. Prioritera efter resurser. Om det inte räcker med en diakon, kanske behövs det fler, ex diakoniassistenter.

Församlingen behöver marknadsföra sig bättre. Foldrar med information om anställda, så att kontakten underlättas, information om tystnadsplikten och vad den innebär. Det här behöver komma igång när det gäller det strategiska församlingsarbetet.

Det är viktigt med samordning, struktur, strategiskt tänkande. Att få landa i något, få ett gemensamt grundtänk tillsammans, medarbetare, förtroendevalda och församlingsbor.

Förändring kommer alltid, men det behövs en fast punkt att utgå ifrån. Det finns möjligheter till det genom den nya FIN, den diakonala inventeringen osv. Det blir en ny handlingsplan för 0-18 år. En inventering ska vara bred och ge insyn. *”Det ska bli intressant att se vad inventeringen kommer att utvisa. Intervjupersonerna har också lärt sig av dig som intervjuare om vad diakoni är.”*

Reflektion

Expeditionspersonalen arbete är lika viktigt och nödvändigt som den församlingsvårdande verksamheten, och uppgifterna varierar stort. Vissa av dessa uppgifter kommer att centraliseras och flyttas till stiftet, vilket kommer att underlätta arbetssituationen för expeditiionspersonalen.

Det framkommer tydligt att det finns ett behov av besöksverksamhet, särskilt bland äldre personer som på olika sätt behöver gemenskap. Och för dem som behöver någon som ”tittar in” är det frivilliga krafter som behövs, där gemenskapen över en kopp kaffe och lite prat om vardagen och livet och allt möjligt är tillräckligt för ett välbefinnande. I andra fall, som beskrivs ovan är det andra besök som behövs. När det gäller de existentiella frågorna, om döden som kanske närmar sig, kan man även behöva få tala med en präst eller diakon, eller med någon annan lämplig person. Den själavård som kyrkans vinningstjänster utför är väl känd och uppskattad i samhället, och de särskilda tystnadsplikter som präster och diakoner har kompletterar varandra och ger konfidenterna trygghet (se rubriken Uppdraget).

När något händer, vid olycka och kris, behöver vi vara beredda och redo för insatser vid mindre eller större särskilda händelser, och då prioritera detta. Vid större händelse, så kallad extraordinär händelse, då släpper man allt annat och koncentrerar sig på det. Kyrkan är en del av POSOM-nätverket, och har särskilda uppgifter under kristillfällen.

I personalgruppen är vi ense om att det är viktigt med samordning, struktur och strategiskt tänkande, och att det inkluderar förtroendevalda och församlingsbor.

Och så är det, sist men inte minst, det där med marknadsföringen som majoriteten av församlingsborna och andra frågar efter. Vi har i personalgruppen tagit det här på allvar och planerar att förbättra vår marknadsföring på olika sätt. Det är viktigt att omvärlden ser och vet vad kyrkan gör, inte bara genom annonsering, utan även på andra sätt.

Efterlevandestöd ska planeras tillsammans med präster och diakoner. Det kommer att lyfta synen på diakonin, det här har man gjort i andra församlingar och det har varit bra. Det innebär att sorgehusen har möjlighet att få kontakt med diakon eller präst en tid efter begravningen. Att det finns ett stöd även under den svåra tiden som följer, sorgen har sina olika förlopp, och varje individ sörjer på sitt sätt.

Del IV. Sammanställning av intervjuer med representanter från närområdet

Skola, utbildning och barnomsorg

Det handlar både om barn och om personal när situationen för skolan och barnomsorgen ska undersökas. Här börjar vi med de allra minsta och fortsätter uppåt i åldrarna, och då börjar vi naturligtvis i förskolan.

Förskolorna i Pajala C har en förskolechef, andra förskolor ligger under rektorerna eftersom de är färre och samordnas med fritids. I Pajala C finns fyra förskolor, Lillskogen, Jägaren, Snickaren och Kvarnen.

”En brist är att det inte finns natt- eller helgdagis i Pajala. Det finns ensamstående föräldrar som inte kan söka arbete i Pajala och flytta hit eftersom det inte finns. Och de som har sena hämtningstider på dagis har fått ett tryck på sig från personal att de ska hämta tidigare. Det har lett till att dessa föräldrar har bytt dagis. Det är en fråga om bemötande, och det ska inte vara så stora skillnader mellan olika dagis.”

Det viktigaste är barnens och personalens psykiska och fysiska mående. Om personalen mår bra kan de göra ett bra jobb med barnen. Allt styrs av lagar och förordningar samt politiska beslut. Ansvarsfördelningen är mycket tydligare, förskolechefer och rektorer har fått tydligare pedagogiska uppdrag. Arbetet blir alltmer systematiskt och kvalitetssäkrat som verksamhet. En utmaning är att jobba med att få stabilitet vad gäller vikarier, att de som jobbar i poolen ska kunna få mer fortbildning. Personalen är väldigt erfaren, inte så många yngre, vilket innebär att man måste tänka på de förestående pensionsavgångarna och försöka rekrytera yngre. Ca två tredjedelar av personalen är utbildade till förskolelärare, så det finns en hög kompetens.

Föräldrar jobbar mer heltid än vad man gjorde förr, och förskolan får en större uppfostransroll än den borde ha. Föräldrarna förstår inte alltid att det är de som är viktigast i barnens liv, för anknytning och trygghet. Det är viktigt med samverkan med föräldrar, enligt den nya läroplanen. Föräldraråd ska startas så att föräldrar får mer inflytande i förskolan, två gånger per år med två föräldrar per avdelning. Föräldrarådet kan vara en länk till andra föräldrar, och man får också möjlighet att lyfta frågor anonymt. Man kan vara osäker i sin föräldraroll och behöver stöd i detta.

Idag uppfostrar vi barnen mer på det sätt att vi frågar barn vad de vill, och då kan det ibland bli problem med gränssättning. Men det är viktigt att det blir rätt, att barnen blir vana att

uttrycka sin åsikt tidigt men samtidigt att det gäller även andra, och att man måste ta hänsyn till andra barn och även vuxna.

Den nya läroplanen innebär ny pedagogik som är en förbättring för barnen, det lustfyllda lärandet betonas.

Man tror att inflyttning till kommunen kommer att öka, det gör det redan och det är väldigt fullt på avdelningarna. Det kan komma att öppnas fler avdelningar om det blir fler barn, då måste man göra det.

Barn med särskilda behov: Barn måste få vara olika, man jobbar utifrån olika pedagogiska metoder men kan inte förvänta sig att dessa alltid passar barnen, och då måste man utvärdera och försöka utforma något som passar barnen. SPSM, specialpedagogiska skolmyndigheten, är en hjälp, en specialpedagog i Luleå ger extra hjälp vid behov, via webbkontakt. Det stödet sker i överenskommelse med föräldrar.

Vid misstanke om att barn utsätts för misshandel eller övergrepp eller annan företeelse som påvisar att barn inte har det bra gäller anmälningsplikt till socialtjänsten och/eller polisen. I vissa fall förs dialog med föräldrarna, förutom vid sexuella övergrepp eller andra brott.

Målgruppen är naturligtvis barnen och viktigast är arbetsmiljön. I det stora hela är det ganska bra i Pajala, tidvis kan det bli ganska mycket och då gäller det att vara redo att omplanera. Det blir fler och fler barn med särskilda behov, det har ökat med åren, delvis för att man uppmärksammar dessa barn och får utbildningar om det. Det handlar om att hjälpa barnen så mycket man kan. Man lär sig, och de som har jobbat länge i barnomsorgen kommer ihåg de barn förr som inte fick det stöd de behövde fast uppmärksam personal försökte påtala och begära stöd.

Ännu så länge räcker platserna. Och man diskuterar nu barnomsorg på obekvämtid, kvälls- natt- och helgdagis. Men det finns inte mycket pengar, så det vet man inte om det alls blir av. Än så länge är det inte för stora barngrupper. Det finns många erfarna anställda, man tycker fortfarande om sitt jobb, det gör att man blir bra på att hantera allt utan att det blir ansträngt. Det är ibland sämre på vissa förskolor och avdelningar, om det blir mycket ung och oerfaren personal och mycket byten av personal och även för barnen byten av olika slag.

Grundskolan har brist på NO-lärare. Det kommer att bli ökade krav vad gäller behörighet på anställda, under åren 2015-2016 träder lagstiftning för detta i kraft. Man får inte sätta betyg om man inte har behörighet, och då blir frågan om man då får undervisa, och det blir svårt, eftersom man är underbemannade. Behörighetskraven är bra, att ha lärarlegitimation höjer kvaliteten, och många anställda i Pajala har behörighet. Man kan heller inte få

tillsvidareanställning om man inte har behörighet. Då blir det visstidsanställning istället.

Korttidsvikarier är ibland ungdomar helt utan utbildning, men det är inget problem.

Det är hög lärartäthet, detta för att motverka utanförskap, mobbning. Personalen är erfaren och kunnig.

”Man är lärare, man jobbar inte som lärare, det är som ett kall. Det handlar om att bygga relationer, det är något vi gör hela tiden. Vi undervisar, vi är extra föräldrar, vi är administratörer. Vi har ett stort socialt ansvar. Man har alltid sin yrkespersonlighet, vare sig man jobbar eller inte, fast man går i pension.”

Vad gäller föräldrasamverkan så finns ett mentorssystem som fungerar, där man arbetar aktivt med att bygga upp förtroendet mellan lärare och elever. Barn med särskilda behov, där är det särskilt viktigt att ha stark föräldrasamverkan, att hjälpas åt, föräldrar, lärare och elev.

I framtiden hoppas man på att bli fler, vilket redan håller på att hända eftersom förskolegrupperna har ökat, det blir fler elever i skolan snart.

Det skulle behövas en helt ny skola i Pajala, den som finns är nedsliten, ett föräldraupprop skulle vara nödvändigt för att detta ska uppmärksammas. *”Det är viktigt att få barnen som växer upp i Pajala att tycka att det är bra att bo här, och skolan är det viktigaste som finns.”*

Man vill gärna ha inflyttning i kommunen, men vet inte hur barnen ska få plats i klassrummen, och hur lärarna ska hinna tillmötesgå alla behov som då också ökar. Det skulle behövas mer än en skolsköterska och kurator om det kom fler elever.

Skolmiljön är den mest positiva bilden för framtiden och den psykosociala miljön hänger ihop med den fysiska arbetsmiljön. Och det påverkar hur man trivs i skolan. Och i Centralskolan är det inte någon bra fysisk arbetsmiljö. Skolans fysiska miljö har stor påverkan på hur eleverna lyckas, och det borde det omgivande samhället uppmärksamma. Skolan är lappad och lagad, ombyggd och utbyggd, och man ser att det är väldigt mycket tid och elever som har gått igenom skolan. Det luktar mögel och fukt, det sticker och man får ont i huvudet. Man har kollat och inte hittat något, men det är fortfarande elever som reagerar i skolan, som mår dåligt, det kan skolans personal påvisa. Skolan borde rivas och byggas helt ny. Trapporna av betong börjar få hål, håller på vittra sönder. Elever med funktionshinder behöver undervisas på bottenplan, och vi har ramper på ställen där det finns små trappor.

Det finns en oro för skolan i Tärendö, att högstadiet kanske försvinner. Just nu pågår ett arbete för att få ha kvar skolan. Fjärrundervisningen fungerar ju via Pajala, annars hade man lagt ner för tio år sedan. Om barnen och ungdomarna ska pendla till Pajala så blir det väldigt långa dagar för dem.

Ibland finns det barn som inte klarar målen och inte orkar vara i skolan, och då kopplas elevhälsan in. När det gäller barn med särskilda behov, lägger man upp åtgärdsprogram där man lägger upp en strategi.

Om elever inte har en bra hemsituation, så kan inte skolan ge stöd till föräldrarna, men däremot till eleven. Men om elever far illa försöker skolan prata med föräldrarna för att få ytterligare hjälp för hela familjen. När barn far illa har skolpersonalen anmälningsskyldighet. *”Eleverna är upptagna av så mycket annat, och man ser många nedstämda och bekymrade elever. Ibland blir det bråk, uttrycken är både verbala och fysiska, och lärarna ser sällan hela situationen. Vuxna behöver vara förebilder, visa vad en god människa är, för att samvetet ska fungera för eleverna, för att kunna motverka skolrelaterat våld. Det är i skolan, på högstadiet, man lär sig att vara med andra, man går från den mer egoistiska världen in i den mer kollektiva.”*

Eleverna har väldigt mycket, det är mycket korvstoppning och lite tid för reflektion, om man får utrymme för reflektion blir allt så mycket bättre, eleverna går från skolan och känner att de förstår. En lärare är en pedagog, ”den som går med”. ”Bra lärare” och ”dåliga lärare”, är uttryck som eleverna använder. En bra lärare behöver sträva efter att kunna möta alla på sin individuella nivå. Och man behöver vara väldigt tydlig med det här med allas lika värde, att man förmedlar det här till eleverna.

Konkret borde skolan utgå från elevernas livsvärld och verklighet. *”En elev sa att i skolan skriver vi med penna, annars skriver vi med tangenter.”* Och det är ju inte i enlighet med elevernas verklighet. När eleverna går ut skolan kommer de att använda datorn som arbetsredskap i sina framtida yrkesarbeten. Så eleverna behöver åtminstone inte skriva fint. Men det finns inte tillräckligt med datorer i skolan.

Industritekniska programmet på gymnasiet har traditionellt tagit in elever som misslyckats i annat, men nu sållas svagare bort mer än förr eftersom alla program innebär ökad teoretisk kunskap. Förr kom alla som misslyckats inom teoretiska ämnen in på yrkesprogram men nu är det högre krav och yrkesutbildningarna har fått högre status. De som är bra på det praktiska klarar sig ändå även om de inte är så bra på teori. Det är de som inte klarar ens det praktiska som är sårbara grupper som behöver andra samhällsinsatser.

Motivationsarbete är viktigt, mycket beror på dagsformen hos eleverna. Det bästa är att försöka konkretisera, exempelvis i matte, som ju är en större utmaning när det gäller uthållighet. Inom yrkesprogram är det bra när lärare har både teoretiska och praktiska ämnen med eleverna, det främjar konkretisering.

Lärare har ju en maktposition gentemot eleverna, man ska ju sätta deras betyg. De behöver andra att prata med. Men ungdomar är mycket mer öppna nu än vad vi var förr, de pratar mer om hur de har det och hur de mår.

Det sociala ansvaret blir större och större för lärarna, genom direktiv och likabehandlingsplaner, att ingen får kränkas etc. ”*Om det händer något under helgen, så får det konsekvenser för eleverna i skolan på måndag morgon och resten av veckan.*”

Parallellklassundervisning är inte bra för då blir de för många på samma lektion och då kan det bli oroligt. Svårigheter: att i gymnasieåldern veta vad man vill bli när man blir stor, därför är det flera som byter program.

Lärare på gymnasiet har god sammanhållning och samarbete sinsemellan. Inom Lapplandsgymnasium finns länssamverkan mellan Pajala, Kiruna, Gällivare och Jokkmokk där man har gemensamma träffar med erfarenhetsutbyte för yrkeslärare.

Elevantalet minskar inom yrkesprogrammen, de flyttar från regionen eller börjar jobba i gruvan som också utbildar, och gör det på plats.

KOMVUX finns för dem som behöver läsa upp sina gymnasiebetyg. Studieförbunden gör också en stor insats i samhället när det gäller vuxenutbildning. Det finns tre i Pajala kommun, Studieförbundet Vuxenskolan (SV), Arbetarnas bildningsförbund (ABF) och Studieförbundet (den sistnämnda just nu inaktiv i Pajala). Målgrupperna är de som får minst och som är utanför samhället, det sociala är viktigt. Nollarvoderade (0-cirklar) studiecirklar finns, då behöver man inte betala. Det beror på cirkelledaren, om den personen tar betalt, om det kostar eller inte. Facket subventionerar om man är medlem. De mest utsatta är oftast inte med i facket, så de står utanför. Men det är inte så vanligt.

Åldrar: Det är mest pensionärer som deltar i studiecirklar. 0-cirklarna finns där för dem, för de har färre betalda ledare, och är därför gratis. 0-cirklarna har ökat, det är bra, och de korta cirklarna, 1-dagskurser, har blivit mer populära nu än de var förr. Folk behöver inte binda sig för mer än en dag. Men det råder en brist på tillgång till cirkelledare.

Kyrkan och barnomsorgen/skolvärlden: Kyrkan och skolan har länge haft goda relationer. Församlingspedagogerna besöker skolorna och undervisar där, inbjuder till kyrkans verksamheter, har påskvandringar, samt Bibeläventyret/Jännä Raamattureisu.

Det skulle behövas fler vuxna i skolkorridorerna, när elever lämnar lektioner av olika skäl. Så att de inte är ensamma där. Läxhjälp vore bra, det fanns ett tag från Vuxenskolan, men det kom inte så många, kanske för att det inte var på skolan utan i en annan lokal. Och det

fungerar inte med att bara få en lapp med ett erbjudande, utan man behöver få den personliga kontakten och inbjudan.

”Barn som lever i en osäkerhet när det blir skilsmässa eller ett dödsfall i familjen. De har inte heller ett bra skyddsnät alltid.”

I lärarkollegiet tar man sig tid för sociala frågor. Man vill ha inspirerande lektioner, men det är mycket arbete som ska utföras. Lärare lever alltid i en slags känsla av otillräcklighet, och ytterligare inflyttning skulle bli en större utmaning. Det är viktigt att rasterna blir bra, och det finns inte mycket att göra utomhus, fotboll är nästan det enda man kan göra. Och för den som inte gillar det alls blir det alltför mycket inomhustillvaro. Det saknas bra lokaler både vad gäller under lektionstid och under raster. Det finns aldrig nog av lyssnande vuxna för ungdomarna, som behöver vuxna som lyssnar som de inte är i beroendeställning till. Föräldrar och lärare är barn och ungdomar beroende av, och de är också i ett slags underläge. Diakonin skulle därför kunna rikta sig mot ungdomar, som samtalskontakt.

”Vid högtider är det bra att man har pjäser för mindre barn, det finns inte här nu. Det skulle vara att ha exempelvis teater och skapande. Men det är viktigt att de som kommer från andra religioner får utrymme och att deras religioner också får lika mycket plats.”

Reflektion

Eftersom gruvan befinner sig i en kall period så ställer jag mig frågan om inflyttningens ökande som förutsattes tidigare och därmed om barngrupper på förskolan kommer att förändras. Om det blir en ökning, minskning eller står oförändrat är något vi får se.

Grundskolans brist på vissa ämneslärare är en svårighet, men ger samtidigt tillfälliga arbetsmöjligheter till ungdomar som är helt nya på arbetsmarknaden. Arbetsgivarna vill ofta anställa personal med erfarenhet, men för att få erfarenhet måste man få börja någonstans. Därför är ungdomars möjligheter till att få vikariatsjobb i Pajala någonting bra, både inom skola och inom omsorg. Det finns även lärare på skolan som inte har full kompetens och utbildning och det är en utmaning för skolan. Ungdomarnas vikariatinsatser är uppskattade och ses inte som problematiskt, utan det är lärarnas kompetens som behöver ses över. Det finns helt enkelt inte tillräckligt många lärare på orten som söker arbetena. Pensionerade lärare kommer tillbaka och undervisar på grund av detta, exempelvis i NO.

Det behov som uttrycks bland lärare är ökad vuxennärvaro i skolan, exempelvis för de elever som finns i korridorerna. Lärare tvingas ibland skicka ut elever, men de kan inte själva följa med, de har resten av klassen att ha lektion med. Även läxläsning har påtalats som behov,

men jag har fått kännedom om att dessa möjligheter har ökat genom de stödlärare som finns tillgängliga för elever som behöver mer tid för vissa ämnen.

Kyrkans roll när det gäller skolkontakten präglas av goda relationer. Kyrkan är väl medveten om att undervisningen på skolans arenor skall och bör vara icke-konfessionell, alltså inte evangeliserande, utan undervisande om kristendom på samma villkor som exempelvis andra religioner.

Föräldrarna

Föräldrar idag kan ha svårt att sätta nödvändiga gränser för barnen. Det är också vanligt att föräldrarna är frånvarande, anknytningen till barnen har inte fungerat och det har bildats ett avstånd mellan förälder och barn. Livet är fullt av aktivitet, men närheten till varandra minskar. *”Om man inte har anknutit sig – hur ska man då kunna frigöra sig?”* Gränssättning är något barnen söker och behöver, utan tydlighet blir tillvaron osäker.

”Föräldrarna har svårt att få barnen att göra som de säger, barnen gör som de vill.”

Samma problem verkar präglade skolan. *”Det finns gott om personal, men ingen vågar säga åt barnen, det verkar som om man inte vågar säga ifrån.”*

Kyrkan och föräldrarna: Kyrkan behöver vara en del av ett nätverk där man vill hjälpa föräldrar att anknyta till sina barn, att vara närvarande för dem.

Diakonin skulle kunna stärka föräldrarna, ha föräldragrupper där man kan ge dem stöd att kunna vara bra föräldrar åt sina barn. De är vilsna föräldrar som själva inte fått en tydlig och konsekvent uppfostran, ibland till och med ”fri från uppfostran”.

Reflektion

Gränssättning verkar vara en av faktorerna som bidrar till svårigheter för barn att orientera sig. Barn kan inte själva sätta gränser, och föräldrar har inte alltid förmågan att göra det. I föräldrautbildningar talar man ofta om tre olika föräldratyper: auktoritär förälder, dörrmatteförälder och aktiv förälder. Den auktoritära föräldern försöker kontrollera barnen, *”så länge du bor under mitt tak...”*, vilket ofta leder till revolt och minskar förtroendet mellan barn och förälder.

Dörrmatteföräldern är den som inte ger direktiv till barnen, de får i stort sett göra vad de vill. En så kallad ”snäll” förälder som vill ge sitt barn allt, eller en passiv förälder som inte har tid och/eller ork för sina barn.

Den aktiva föräldern är förebilden, att ta på sig en ledarroll i demokratisk anda, barnen får komma till tals och ha åsikter, men den vuxne har det yttersta ansvaret.

Naturligtvis är ingen av dessa föräldratyper renodlad, en och samma förälder kan växla däremellan, vilket ökar förvirringen hos barnen. Konsekvens är ordet, men vem är alltid det i relation till sina barn? Däremot kan man jobba på detta med aktivt föräldraskap, och förbättra sin föräldraroll. För utsatta familjer där andra problem finns behövs extern hjälp, exempelvis socialtjänstens, man ska inte behöva klara allt själv om man inte har en bra situation.

Barn och ungdomar

När det handlar om barn innebär det alla från 0-18 år, ungdomar ses här som tonåringar och unga vuxna, från 18 upp till 25 års ålder.

Socialtjänsten ansvarar för verksamhet för barn och familj, rörande barn och ungdomar upp till arton år, samt deras föräldrar. Det finns tre handläggande socialsekreterare, och det skulle gärna få finnas fler. I huvudsak är det orosanmälningar som kommer in från andra, både privatpersoner och från dem som i yrket har anmälningsplikt. Det kan också vara ansökningar om stöd och hjälp. När det behövs görs en barnavårdsutredning enligt en utredningsmodell som heter barns behov i centrum, BBIC. Vid behov av omedelbara insatser görs detta redan under utredningen, annars görs insatser först då ett beslut tagits, då blir det verkställighet. Ibland blir insatsen i form av familjehem eller HVB-hem. Barn och familj arbetar också med kontaktpersoner och kontaktfamiljer. Var sjätte månad görs uppföljningar för att se hur det går. För några år sedan var det många tonåringar som mådde dåligt, självskador, självmordstankar. Men ingen har tagit bort sig, det har stannat vid suicidtankar. Nu handlar det mer om barn och våld. Både att man blir utsatt för och vittnen till. Socialtjänsten i Pajala har ett bra samarbete med BUP i Gällivare och med skolan. BUP kommer till Pajala en gång per månad, oftare vid behov. Familjerätt är ytterligare ett uppdrag Socialtjänsten har.

Många barn och ungdomar som inte idrottar är ensamma, de har inte de sociala kontakterna efter skoltid. Ofta har de här barnen någon form av diagnos, och skolan och/eller föräldrarna söker stöd för det här. Barnen tycker inte alltid att det här är något problem eftersom de har kontakter via nätet, det är föräldrarna som är oroliga, för man undrar om diagnosen är ett hinder när det gäller att få kompisar. Antalet barn som socialtjänsten har kontakt med ökar vad gäller dem som har diagnos. Eller så har det varit ett mörkertal tidigare. Det är lättare när de är yngre, alla är med i de lägre klasserna. Men när de blir äldre och själva väljer bort kompisar, till och med när de blir inbjudna, ökar isoleringen. Sedan finns det andra barn som

vill ha kompisar så väldigt gärna att de blir för påträngande och stöter bort andra, då är det ofta något som fattas i det sociala samspelet.

De unga finner inte sin betydelse i samhället, det finns en sorts rotlöshet. Om man inte klarat grundskolan har man en känsla av att inte tillhöra något. Det är särskilt svårt för dem med särskilda behov som inte klarat att få godkända betyg. Skolan har misslyckats med det här och för dem som inte har haft en trygg hemmiljö heller får det särskilt svårt. Sociala medier och andra medier ger en bild av hur man ska vara. Ungdomar söker sin identitet och det blir svårt med alla signaler från alla möjliga håll, mer än det har varit förr. Människor är påverkbara, de äldre kan titta i backspegeln och har andra referenser, men unga har inte hunnit få det än. Och unga kan vara med i saker som sedan hamnar på Facebook, Instagram och andra medier, och då är det för sent att ta tillbaka.

På våren, sommaren och under november-december är det mer oroligt, det är säsonger för dåligt mående.

Samarbetet med Folktandvården har ökat, för att tidigare kunna fånga in barn som far illa. Ett bekymmer är de svärfångade grupperna, barn i gymnasieålder och unga vuxna, som inte gör något och sitter hemma, oftast vid datorn, med föräldrar som inte orkar eller kan ställa krav. *”Det är oftast bäst att prata med ungdomarna utan föräldrarna, för föräldrarna ser inte, eller vill inte se, problemen.”*

Den psykosociala hälsan hos ungdomar varierar. Vården har uppmärksammat att ungdomar som inte äter frukost eller börjar röka tidigt, de påvisar större risk för psykisk ohälsa. Om man äter frukost och inte röker – då mår man ganska bra.

Unga är ofta kroppsfixerade, särskilt unga mammor, vid graviditet finns mycket funderingar. Även killar är kroppsfixerade. Det är vanligt att man antingen inte tränar alls och är överviktig, eller så tränar man jättemycket och är smal. Mellanläget är mindre vanligt. Ungdomar har många frågor om sexualitet och preventivmedel, om kroppen, och dess förändringar.

All skolhälsovård är förebyggande numera. Elevhälsan har ett basprogram med rutiner för att alla elevers hälsa uppmärksammas kontinuerligt och vid behov. Det börjar redan med sexåringarna i förskoleklass och fortsätter under hela grundskoletiden. Skolsköterskorna har s.k. hälsosamtal med eleverna, föräldrar får fylla i ett hälsodokument för sina barn när de börjar i skolan. Hälsosamtalen förs regelbundet, skolsköterskan träffar varje barn ungefär vartannat år, eller vid behov.

I förskoleklass följer man upp vikt och längd, men kollar bara hörsel och syn vid behov, när det uppstår, alltså om man upplever att man hör eller ser dåligt. På förskoleklasserna görs det

på alla en gång. Skolsköterskan frågar varje barn under hälsobesökt hur de upplever sitt seende och hörande. Hälsosamtal innehåller även frågor om hur de mår allmänt, trivsel i skolan, kost- och sömnvanor, om man äter frukost. I årskurs fyra och sju får man frågor om dagsläget igen.

Nya elever som kommer in i klasserna vill skolan integrera på så sätt att mentorerna jobbar med gruppförstärkande övningar.

På gymnasiet erbjuds eleverna hälsoundersökning i årskurs 1. Men då är det frivilligt, så många kommer inte. Men om man ser något i ettan så tar man kontakt och frågar.

Skolsköterskan träffar alltså barnen under hela deras skolgång, från förskoleklass till gymnasiet. Skolläkare har vi några gånger per läsår. Förr var det skolläkare för alla, som skrev remisser. Men nu finns det en barnläkare som kommer från Gällivare, ofta vid behov. Han heter Christer Nilsson och har träffat de här barnen redan på BVC, så det finns en kontinuitet.

Elevhälsan har kontakt med alla åttondeklasselever i samband med avsnittet sex och samlevnad. Alla får skriva frågor, både anonymt och i grupp. Om kroppen, sexualiteten, aborter, värderingar, kultur, olikheter, annan sexuell läggning. Även övergrepp diskuteras. Hösten 2013 startades skolveckan, initiativtagare var elevhälsan tillsammans med Rädda Barnen, de sistnämnda har i andra kommuner startat upp detta inom ett projekt. Grundtemat är "Det handlar om kärlek" och det är mänskliga rättigheter som ligger i fokus. Tanken är att tillsammans kan man jobba mer förebyggande, exempelvis med elevgrupper. Vården samverkar med socialtjänsten för att hjälpa utsatta ungdomar, exempelvis vid självmordstankar och oönskade graviditeter. Unga mår sämre nu än förr, det finns för många val, en känsla av rotlöshet. *"Har jag valt detta själv? Det är en fråga som ungdomar ställer sig. Historiskt sett hade man inte samma möjligheter att välja själv förr."* Nu är valen alltför många.

Ibland är det svårt att få jobb för att man gått en viss gymnasieutbildning. Det finns en hög konsumtion av sömntabletter bland unga i allt yngre och yngre åldrar. Via telefonrådgivningen hör man att ungdomar har en hög psykisk ohälsa.

Ungdomsmottagningen har drop-in och är öppet två timmar på tisdagseftermiddagar, där får man träffa sjukvårdspersonal och boka nya tider. Två timmar är lite och man hoppas på att kunna öka öppettiderna. På sommaren var det stängt och det är inte bra, för ibland är det då det behövs mest.

Socialtjänsten skulle behöva få en lista från skolan för de familjer som inte har råd med idrottsutrustning. Alla har inte råd med alla grejer, och att det inte borde vara ett hinder för deltagande i skolan.

Ungdomar far illa, ibland när någon gör orosanmälan till socialtjänsten så får de ändå inte hjälp. Det beror mycket på vem som tar emot, unga socionomer som är rädda och osäkra.

”Socialsekreteraren är rädd för mamma och pappa. Det hjälper inte att man går till soc.”

Inom Klippans verksamhet (socialpsykiatrins träffpunkt) har man har startat något nytt, ungdomskväll på tisdagar, syftet är att få dit ungdomar som man redan har kontakt med.

Ungdomar som inte går i skolan och som ännu inte har fått arbete, som sitter hemma vid datorn. Lever på ungdomsgarantipengen och försörjningsstöd. De har svårt att få arbete för att de inte har fullständig skolgång. Tanken är att de skulle komma till Klippan och få kontakt med andra ungdomar i samma situation, byta erfarenheter med varandra. Det blir så lätt att de får social fobi där de är och mår sämre psykiskt om de inte kommer ut hemifrån. Kontakterna på nätet är inte detsamma som att träffas ansikte mot ansikte.

Alkoholmissbruk har minskat bland ungdomar, enligt nya rapporter. Några intervjupersoner har en teori om att det inte är ”inne” att vara full. En annan teori är att man inte kan avancera i dataspel om man är påverkad.

Barn och ungdomar är modiga och vågar vända sig till skolkuratorn. De som vill får komma till BUP eller Socialtjänsten. Eleverna mår sämre på grund av samhällsutvecklingen, stress, för mycket träning, för mycket aktivitet. Självskadebeteende är inte ovanligt, självmord är ovanligt. Föräldrar mår dåligt, dricker, barnen blir slagpåsar i föräldrarnas konflikter.

Frånvarande föräldrar är ytterligare ett problem.

Man har dragit in på det förebyggande arbetet, och det är ett misstag.

Framtidsperspektiv: Det skulle vara bra att jobba mer förebyggande i klasserna än vad man gör nu. Och cirkulera mer i korridorerna och träffa eleverna i deras skolvardag.

Det vore bra om man ordnade föräldrautbildning i form av studiecirklar, ev. tillsammans med något studieförbund. Ex Komet, Familjeverkstan.

”Gården” är en bra mötesplats, en fritidsgård i Badhuscaféet med internetcafé med datorspel.

En trygg miljö där personalen ser barnen, har koll och kan blanda sig i om det blir något bråk.

Gården har varit med i tävlingen ”Sveriges fritidsgårdar”, och blev tvåa i Norrbotten, så

Pajala är en förebild för andra kommuner i hela Sverige. Mötesplatsen döptes 2007 till

”Gården” genom röstning. Mötesplatser som Gården är viktiga. Ett exempelvis är de

ensamkommande flyktingbarnen som kommer och badar två gånger i veckan, på Gården får de kontakt med andra ungdomar i Pajala.

Ungdomar från gymnasiet som intervjuats har diskuterat lärares påverkan på skolmiljön och på elevernas inlärningsmöjligheter, samt grad av inflytande. Lärare som inte är så bra är de som ger orättvisa bedömningar, är oengagerade, inte insatta i sina ämnen, inte kan ta kritik, är svåra att förstå, otydliga och ostrukturerade, samt använder sig av positiv särbehandling. En av tio lärare får 10 poäng på en skala från 1-10. En bra lärare är motsatsen till ovanstående. Även om man för fram kritik till rektor och via elevråd så sker det inte några större förändringar.

Skolmiljön känns trygg, det är bra, tycker de elever från högstadiet som intervjuats. Men det är tufft att gå i skolan på högstadiet, man läser tolv olika ämnen och det kan kännas att det är mycket. Man har många olika lärare som sätter sina olika präglar på lektionerna. Ett par lärare är riktigt bra, tre-fyra andra får också godkänt, men många lärare är ostrukturerade och lektionerna går åt till en massa prat istället för att jobba effektivt. Då får man ta hem mer skolarbete än man annars hade behövt. En del lärare särbehandlar elever, det är inte bra. Upplevelsen att man kan påverka känns mycket liten, även om det finns elevråd. Eleverna tror inte på att de kan förändra saker till det bättre. Man biter ihop och försöker klara sig ändå.

Kyrkan och barn/ungdom: Kyrkan gör mycket som allmänheten inte känner till, särskilt bland barn och unga. Kyrkan har en väletablerad kontakt med barn och unga, och det är i första hand med dem som har kontakt med kyrkan på olika sätt, genom att man kommer till kyrkans verksamheter, konfirmerar sig, får ledaruppdrag etc. Kyrkans kontakt med skolorna i Pajala är god, kyrkans anställda har undervisning i skolan. Det fungerar eftersom kyrkan följer skolreglerna, att undervisningen är icke-konfessionell. Kyrkans pedagoger blir ibland tillfrågade om att komma till skolorna för att prata om hur man ska vara en bra kompis mm. Dessa skolbesök som församlingspedagogen gör, både de planerade och extra insatser då det är oroligt i skolan, är en god hjälp för skolan. Man för bland annat samtal om våld och dess konsekvenser.

”Ungdomar som blir sittande hemma vid datorn, övre tonåren och unga vuxna. De hoppar av gymnasieskolan och föräldrarna sätter inte stopp för det så som man skulle ha gjort förr. Kyrkan kan behövas där. Föräldrar orkar inte vara föräldrar idag, det är så mycket som ska göras, orkar inte ta tag i saker och ting, orkar inte säga nej, försöker på alla sätt fixa allt som barnen vill ha vad gäller kläder, teknik osv.”

Kyrkan är med i nätverket Meänjunioorit, en församlingspedagog är med där. *”Det skulle vara bra med en monter i fiket som ju är centrum och hjärta på skolan.”* Tillsammans med ungdomsmottagningen har Elevhälsan en liten mäsas i fiket om allt möjligt. Hur man ska vara

som medmänniska, lyfta frågor om livet. Ungdomar är intresserade av att prata om livet och om hur allt är, de har mycket funderingar.

Kyrkans barnverksamheter är bra, berättar föräldrar till barn som deltar. Kyrkan har varje vecka Öppet hus för föräldrar och barn under skolålder, minior- och juniorverksamhet för skolbarnen samt ungdomsgruppen för sjätte- till niondeklassare. Flera intervjupersoner tycker att det är bra att konfirmandundervisningen har förändrats och blivit modern. *”Förr kunde vi sitta med prästen i slutet av skoldagen och det var tråkigt, man var trött och ville hem, men satt av tiden för att det var så det skulle vara.”* Många konfirmerar sig fortfarande eftersom det är en stark tradition i bygden, men valet att göra det är fritt, kyrkan erbjuder det till alla. Man måste vara döpt för att konfirmera sig, några väljer att delta i konfirmationsläsningen och döper sig innan konfirmationen, andra deltar i läsningen men konfirmerar sig inte. Den här öppenheten gör att fler som är intresserade av att gå och läsa kan göra det, och sedan välja sin väg själva.

En familjecentral skulle behövas i Pajala, en samlingsplats som vore bra för nya familjer, där en öppen förskola är basen. Kommunen som bas genom Socialtjänsten och mödra- och barnhälsovården. Kyrkan, Röda Korset och Rädda Barnen som komplement. *”För om man kommer som ny familj så träffar man alla från alla grupper.”*

Kyrkan har ett bra barn- och ungdomsarbete med aktiviteter som ger gemenskap. Ledarskolan är ett bra exempel, där ungdomar får utbildning i ledarskap och får arbeta konkret i verksamheter. Det är ett förebyggande arbete, som är mycket svårare att utföra genom socialtjänsten. Ungdomsledarverksamheten i kyrkan är bra, ungdomarna trivs och tycker att det är jättebra att få jobba som ledare, att vara med på läger och att få jobba och tjäna pengar. *”Det vore bra om det fanns ett särskilt nätverk för alla mellan 0-18 år.”*

Ungdomar behöver också diakoni, behöver sitta och prata om hur det är med livet. Unga visar ofta upp en tuff, hård, yta. De tar inte åt sig om man kommer med pekfinger, om man säger gör inte så eller så. När man pratar med dem om saker och varför ex överkonsumtion av alkohol är farligt, så blir det en helt annan sak.

Det behövs mer aktiviteter med långsiktig planering, under längre tid, att inte ge upp för tidigt. *”Gårdbysskolans föräldraförening i Korpilombolo försöker få till aktiviteter i byn för barn och ungdomar.”* *”Drogfria musikgrejen som ungdomar i Korpis ordnade, Ulrika Ridefors och Joakim Isaksson var jättebra. I skolan har de haft det flera somrar i rad, årligen varje midsommar. Många inblandade, bland annat föräldrar som lagar mat. Kändisar har också kommit till, så det har utvecklats.”*

”Det vore enkelt för mig att säga som de som har lämnat sina politiska uppdrag har sagt, det här om besök hos äldre. Att den som är gammal tycker att den egna åldersgruppen är viktigast, det är själviskt. Man ska inte tänka kategoriskt här, att en diakon ska besöka äldre exklusivt.”

”Under studenten stod ungdomar på Malmen och spydde, och det fanns ingen vuxennärvaro, ingen polis, där skulle det behövas insatser. Lördagsmys eller fredagsmys, på Malmen eller Soltorget, servera vatten och kakor. Fritidsgården och Badhuset, vissa killar har tagit för mycket plats, så andra vågar inte gå dit. Skulle vara bra att ha ett större ställe, med mindre smårum för mindre grupper, kuddar och TV, lite mysigt och så.”

Reflektion

Barn och ungdomar med diagnoser, och särskilt med multipla diagnoser, har ibland svårare att passa in och få kompisar. Mycket i skolan har förbättrats för dessa barn, men gamla strukturer hänger fortfarande kvar, skoleleverna ska uppnå målen, och har man någon funktionsnedsättning så är det inte givet att man klarar det här. De allra flesta elever i grundskolan i Pajala klarar målen, men inte alla. Det finns en given ordning, efter grundskolan ska man även genomföra gymnasiet med godkända betyg. Inte underligt att ungdomar har det stressigt, om de som inte har någon funktionsnedsättning är stressade, hur är det då för dem som har det?

Kompisar är inget man automatiskt får, och har man exempelvis svårigheter att orientera sig i det sociala samspelet ökar isoleringen. Dataspelevärlden kan bli en tillflykt för dem, och det framkommer att det oftare upplevs av föräldrarna som ett problem, inte för ungdomarna själva. Huruvida det leder till social och psykisk ohälsa varierar.

Media rapporterar regelbundet om bland andra sociala mediers och Internets påverkan på ungdomar. Kroppsfixering och -ideal är fortfarande högaktuellt när det gäller unga människor, även unga vuxna i hög grad. Det är bara det att numera finns det en oändlig massa påverkansfaktorer, som inte fanns förr. Unga människor i Pajala kommun är inte längre isolerade i en lugn landsända, alla som har tillgång till Internet befinner sig direkt på plats varhelst man vill i världen och i cyberrymden. Att försöka hitta sin identitet i denna massa kan vara en stressfaktor som är ohanterlig. Sårbarheten ökar i hög grad, många övergrepp sker genom att man ofrivilligt läggs ut med bild etc., nätbrottslighet är svår att komma åt.

Elevernas möjligheter att påverka i skolan känns inte särskilt stor, det är elevernas upplevelser av att inte kunna förändra sin situation som är särskilt tydlig. Skolans ledning och lärarna behöver ta till sig det här, förminskar man elevernas åsikter eller vad är det som är fel?

Som diakon förväntas jag ofta finnas till för äldre människor enligt gammal tradition, men både vuxna och ungdomar protesterar mot detta. Ungdomar har stort behov av diakonala insatser, lika mycket som andra åldersgrupper.

När det gäller skolveckan "Det handlar om kärlek" har den även under hösten 2014 genomförts tillsammans med Skolan/Elevhälsan, Socialtjänsten, Polisen, Svenska kyrkan, Tornedalen Pride och Ungdomsmottagningen. Årets tema för 2014 handlar om HBTQ (se kapitlet om HBTQ-rörelsen).

Jag gläds över att projektet "Ung i Tornedalen" har tagit initiativ till det efterlängtrade fredagsmyset, det är alldeles nystartat i oktober 2014, man träffas på Smedjan varje fredagskväll. Det har ju gjorts några försök förut, som inte lett till varaktighet.

Det ska tilläggas att enligt det senaste Kyrkomötet beslöts att allt som bestäms och görs i Svenska kyrkan, ska göras utifrån Barnkonsekvensanalys, BKA. Man gör en BKA och sedan är tanken att man ska ha de glasögonen på sig när man går till beslut i alla ärenden. Som grund till detta har man FN:s konvention om barns rättigheter. BKA kommer att finnas med som bilaga i den nya Församlingsinstruktionen, vilken ska färdigställas våren 2015.

Äldre

Uttrycket äldre i texten innebär inte "gamla" människor, utan utgörs av människor i åldern 65+. Ålderskategorin är vald eftersom det är den vanligaste åldern för svenskar att gå i pension. Och när man går i pension påverkar det samhällssituationen, idag mer än någonsin. Tillgängligheten till vård och omsorg finns idag, men inför framtiden behöver man se över våra resurser. Antalet äldre ökar kraftigt och de resurser som finns idag kommer inte att räcka på lång sikt. I Pajala kommun är ca 2000 personer över 65 år, och det är dubbelt så många som dör än som föds; det föds per år mellan 40-50 och dör närmare hundra. Och även om inflyttning till kommunen sker så flyttar också många ut.

Boenden för äldre: Äldreomsorgen är den största och mest resurskrävande av kommunens avdelningar. I Pajala kommun finns sju boenden för äldre. Ängsbacken har två avdelningar, ena delen består av lägenheter där hemtjänsten ger service och Pajalabostäder är hyresvärd, den andra delen är ett vanligt äldreboende. Älvbacka har plats för ca 43 brukare och består av fyra avdelningar. Ängsbacken och Älvbacka ligger i Pajala centralort. I Korpilombolo finns Tallgården med 40 platser, 20 på sjukhemmet och 20 på serviceboendet. Resten är mindre boenden med 8-10 platser, Lyckan och Björkkullen ligger i Pajala centralort, Asphemmet i Junosuando och Rönngården i Tärendö. Fyra boenden är särskilda demensboenden. När det

gäller placeringar på boende så ska kommunen börja med något nytt (ev. 2015), att följa upp hur det fungerar på boendet. Det har man redan gjort länge när det gäller hemtjänsten. Då kommer det troligtvis att behövas fler handläggare än de nuvarande 2½ tjänsterna.

Om det blir fler boenden skulle det vara bra om de placerades ute i byaområdena på samma sätt som Rönngården i Tärendö och Asphemmet i Junosuando. Då kan människorna bo kvar i relativ närhet till sina hem. Och det är inte främst demensboenden, som Rönngården och Asphemmet, utan alternativa boenden för dem som inte är dementa men som inte kan bo kvar i sina hem. Ett sådant boende skulle innebära både ökad social samvaro och personlig trygghet för dem som väljer denna boendeform.

”En stor svårighet är att Socialtjänstlagen (SoL) är så stark, enligt den ska individen vara medbestämmande. Men dementa kan ibland inte ta egna beslut på grund av sin sjukdom. Och vill man inte flytta hemifrån så kan man inte bara övertala dem att flytta till ett boende, även om det nästan blir farligt för dem att bo hemma. Exempelvis så kan en dement gå ut i kylan med för lite kläder.” När den äldre inte kan föra sin egen talan tar anhöriga vid. Kontakten med anhöriga varierar, ibland förstår de inte förälderns sjukdom och då fungerar inte kommunikationen.

Personal inom äldreomsorgen: Situationen är likartad på hemtjänsten och gruppboendena när det gäller tillgång på personal. Exempelvis att bemanningen är tillräcklig, men att det blir allt svårare att få in vikarier vid behov. Mycket energi går åt till att ringa och försöka få ut vikarier, ibland händer det att man är underbemannade för att det inte lyckats. Energin räcker därför inte alltid till för annat som också är viktigt, som saker som man vill förändra och utveckla.

”Det är viktigt att de som jobbar i äldreomsorgen talar väl om sin arbetsplats för att det ska komma in fler som vill arbeta där. Därför behöver vi vårda oss om den personal som finns och visa uppskattning på något sätt, exempelvis genom att tacka långtidsvikarier för att de ställer upp.”

Personalfrågan är viktig när det gäller de äldres välmående, eftersom brist på personal försämrar detta. Demensboendena är ofta mycket bra boenden, men resurserna krymper, personalen är för få, och är ofta sliten eftersom man inte har tillräckligt med folk. De gamla blir sämre och det krävs fler insatser. Yngre personal är svårrekryterad.

På boendena kallas extra personal in vid exempelvis magsjuka, eller vid omvårdnad vid livets slut. Där finns ofta anhöriga med, men om de inte finns med i bilden så ska ingen behöva dö ensam. Därför finns en personal hela tiden tillgänglig.

På de större boendena kan det vara svårt för brukarna att personalen är så många olika personer, det kan upplevas som alltför mycket förändringar. En av svårigheterna att få ut personal till ett större boende beror kanske på att det är så många fler brukare som man ska lära känna. Det har framkommit att arbetstagare ibland hellre jobbar inom personlig assistans istället, för då får man arbeta med färre brukare.

Det är vanligare att äldre arbetstagare väljer att utbilda sig inom vård och omsorg än yngre. Personalen består mest av kvinnor, äldreomsorgen har en stor majoritet kvinnor som anställda. Det är viktigt att få in fler män i vården eftersom de äldre lever i en väldigt kvinnodominerad värld.

En fråga som ställs är huruvida gruvan drar till sig ungdomen på bekostnad av vård och omsorg. Flera intervjupersoner menar att unga ungdomar kommer och går mycket, de reser iväg och studerar på vintrarna och kommer hem på somrarna och jobbar i Pajala. Ju yngre människor desto mer rörlighet.

Hemtjänsten: Hemtjänsten är väl utbyggd i Pajala kommun. Pajala C har 20 anställda, för Pajala och för byarna Sattajärvi, Jarhois, Erkheikki, samt gruppen Muoniodalen med nio anställda där man har Kitkiöjärvi hemtjänst och Aareavaara hemtjänst. Där ingår Kaunisvaara och alla byar upp till Muodoslompolo såsom ex Kätkesuando. Ca 35 personal inalles, hemtjänstpersonal och aktiverare, en på Ängsbacken och en i Muodoslompolo. Det finns en Vikariepool och några trygghetsanställningar. Trygghetsanställningar fungerar jättebra, de har aktiviteter, så kallad ”guldkant”. Tyvärr finns det mest i Pajala, särskilt på Ängsbacken. I Muodoslompolo finns en man som skottar snö, tvättar fönster, dricker kaffe och umgås. De äldre kan ringa honom vid behov. Han blir svår att ersätta när den dagen kommer, det är inte bra för de äldre som är vana vid honom och skulle sakna honom. Och det är svårt att få någon annan istället.

Hemtjänsten rekryterar också från Finland – särskilt grannkommunen Kolari. Det finns ett nätverk mellan Pajala och Kolari, man känner varandra vilket underlättar rekryteringen. Enda svårigheten är språket svenska, men att man kan finska är en fördel eftersom många äldre pratar finska. Personalen från Finland har läst svenska i skolan, och när de jobbat den första lite osäkra månaden så brukar de våga börja prata svenska. Men bristande kunskaper i svenska försvårar ibland dokumentation inom äldreomsorgen. När det gäller meänkieli så erbjuder man kurser för dem som anställs.

Pajala kommun är stor till ytan med många byar, vilket innebär att hemtjänsten kör motsvarande två varv runt jorden per månad. Hemtjänst erbjuds i hela kommunen.

I Täreändös och Junosuandos hemtjänstområden är det särskilt stor personalbrist, och likadant är det i Kitkiöjärvi. Det finns inte unga människor som söker sig till äldreomsorgen, det är ont om vikarier. Det flyttar inte in nytt folk i de områdena, särskilt inte unga familjer. I utbyarna är det svårare att rekrytera, i Pajala C finns det ungdomar som gärna jobbar medan de kanske pluggar. Sommarvikarier blir allt svårare att rekrytera, det brukar vara klart ungefär i mars, men numera kan det hända att det bli klart i juni.

På grund av personalbrist är det vanligt att pensionärer som jobbat inom hemtjänsten ställer upp och vikarierar. Och de gör det inte motvilligt, de tycker att det är roligt att känna sig behövd, och man trivdes med sitt arbete. Bara de som har sjukdomar, som exempelvis värk, brukar säga nej, för att de av hälsoskäl inte bör arbeta mer.

Hemtjänsten arbetar inte natt, utan mellan 7-21 på dags- och kvällstid. Ibland lite tidigare eller senare om brukarna behöver. En av grupperna har nattberedskap, det finns i Junosuando och Täreändö och i Kitkiöjärvi. Då svarar de på trygghetslarm. I Pajala och Korpilombolo är det personal från Ängsbacken respektive Tallgården som rycker ut.

”Det som är intressant med hemtjänsten är att det händer något hela tiden, med kortare lugnare perioder. När någon blir sjuk blir det mycket kontakter med människor vid rekrytering, mycket problemlösning för att få det att gå ihop.”

Matdistribution sker också i samverkan med lantbrevbärare, de kan larma hemtjänsten om något inte är som det ska. Flera av de här människorna träffar ingen annan människa än lantbrevbäraren på hela dagen, vilket innebär en alltför stor isolering. *”Inom lantbrevbäringen träffar man många utsatta människor, man får personliga berättelser och förtroenden. Där kommer man in i folks hem. Man kan vara den enda som personen ser på hela dagen. Det här handlar om äldre personer, ofta med funktionshinder. Brevbäraren bar förr ofta in posten till dem, en social service som kanske inte finns idag.”*

Upplevelsen att åldras: Det finns en sorg hos många äldre som är vanlig, och det är upplevelsen av att inte längre vara till någon nytta. Man har varit yrkesverksam och företagsam hela livet, och nu är man plötsligt en som är överflödig, som andra måste ta hand om, man upplever att man är en börda. Att inte uppleva sig behövd, och att känna sig överflödig i samhället, är sorgligt. Vissa får demens, andra får det inte. De dementa har en annan tidsuppfattning än dem som inte har demens. En slags lycklig ovisshet om tidens gång, men det betyder därför inte att man mår bra, många dementas vardag präglas av oro och förvirring. Den som inte är dement mår ofta bra av att få berätta om sitt liv och vad man har gjort.

Aktiviteter för äldre: Aktiviteter ordnas ofta för de äldre, både genom boendenas egna initiativ, och externt, men det finns de som inte orkar med så mycket. *”Vi håller jämt på att aktivera de gamla, men kan vi på något sätt få dem själva att göra något för andra så skulle de uppleva sig behövda.”*

Det finns ibland en oro och rastlöshet hos de äldre. Vårdpersonal tror att en orsak till att många äldre blir oroliga och börjar vandra omkring sent på eftermiddagen är att de brukade vara på väg hem från arbetet vid den tiden, det är en vanlig företeelse vid demenssjukdom, ”kroppen minns”.

Aktiviteter ordnas regelbundet på boendena, olika aktörer kommer och underhåller, ofta med musik, exempelvis Seppo Härkönen, Alli-Kattri m fl. Pingstkyrkan och Svenska kyrkan har gudstjänster och sångstunder. Det som finns av aktivitet är bra, och är mycket uppskattat.

Kontakten med anhöriga till äldre: Anhöriga förstår inte alltid vilka uppgifter personalen har, och förväntar sig att det ska storstädas, men personalen har bara lättstädning. Om man vill ha storstädning måste anhöriga ordna med det själv. Och det förstår de inte alltid, och det kan leda till klagomål gentemot personalen.

Anhöriga behöver stöd, det blir nästan likt missbruk där man blir ”medberoende”. Det är mycket vanligt att man förnekar att mamma eller pappa har en demenssjukdom och man ställer krav och har förväntningar på den demenssjuke på samma sätt som på friska personer. Det är en stor bit, anhörigas förståelse för demenssjukdom, och likaså omgivningens förståelse – det gäller ju även grannar, butiksanställda, taxiförare. Det är tungt att bo hemma med någon som är dement. Kommunen har tagit över hemsjukvården från Landstinget, det är för dem som inte kan ta sig till vårdcentralen, och det är hemtjänsten som gör det arbetet.

Andra kommunala insatser: Kommunen gör förebyggande hembesök hos alla som är mellan 80 och 82 år, det görs av en anhörigsamordnare hos dem som ännu inte har insatser från kommunen. Under besöket intervjuar samordnaren anhöriga, det är alltså avlastning det handlar om. Det är upp till den äldre och dennes anhöriga att tacka ja till stödet.

Överlag så är de äldre nöjda och har ett bra liv, men det som saknas är att det blir tråkigt och ensamt hemma. Och allt går bra så länge man är 65 år och upp till 80, sen brukar det bli lite sämre. *”Men att flytta till ett boende är inte en självklar lösning, många äldre kan känna sig ensamma även på boenden, detta visar en stor enkätundersökning som Socialstyrelsen har gjort 2013: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?”* En annan sida av saken är att läget i

kommunen är att alla ska vara hemma så länge som möjligt. Och så finns det gamla som aldrig träffar människor eller kommer någonstans och som vill flytta till gruppboende. Det är verkligen en individuell fråga.

Projektet REMODEM är ett EU-projekt med LTU och Arvidsjaurs kommun, som handlar om äldre som bor i ordinärt boende och deras anhöriga och vad man kan göra för att göra vardagen mer meningsfull. Förslag är bland annat dagverksamheter på olika ställen i kommunen för dementa som skulle kunna avlasta hemtjänsten. Exempelvis en träffpunkt i Aareavaara, där kan man ha en undersköterska som har kompetens inom demens, och någon till med social kompetens. I det här projektet försöker man hitta samarbetspartners.

I REMODEM-projektet talar man också om möte i bild genom teknik, genom tv:n. Det handlar om de besök som gäller tillsyn. De som har exempelvis sex besök av hemtjänsten per dag, det kan vara skönt att inte behöva ha så många personliga besök.

Det har funnits gott om plats tills nu, nu är det till och med kö, i framtiden kommer det att behövas fler platser i äldreboenden.

Kommunen har LSS-handläggare och ett av uppdragen är att arbeta med ViNR, Våld i Nära Relation när det gäller äldre. Handläggaren handleder personal i äldreomsorgen när det gäller hur man kan arbeta med ViNR. Att våga se där det finns våld, hur man ska hantera det, att förstå att det är ett brott. Handläggaren ger också stöd till och samtal med våldsutsatta kvinnor.

Anmälningsobenägenhet är vanligt vid våldsbrott. Våldsutsatta äldre kvinnor finns i alla olika delar av samhället och de som far särskilt illa är personer som är dubbelt utsatta eftersom våldsutövaren samtidigt kan vara den som kvinnan är i beroendeställning till, ex en make som tar hand om en kvinna med svårt funktionshinder och/eller missbruk. Det finns kvinnor som är ensamstående och utan nätverk och blir utsatta för ekonomiskt förtryck, kvinnor som lever i en destruktiv relation och som inte får förståelse från sin omgivning och lever kvar i traditionen att har man en gång gift sig så ska man "kämpa på och härda ut". Det här gäller även yngre kvinnor, naturligtvis.

"De äldre får det allt svårare eftersom samhället ser ut som det gör idag, det är mycket som äldre inte kan hantera. Ny teknik, svårt att få kontakt med myndigheter, om man ringer så når man ingen, en massa val av en mekanisk röst. De ger upp för att det blir för mycket. Och även om man skulle lära sig ett nytt system så ändras det igen ganska fort." Därför blir många äldre isolerade, flera av dem som bor ute i byarna har det ensamt, sitter ensamma på sina gårdar och kan inte ta sig till varandra.

Kyrkan och de äldre: Många av intervjupersonerna har påtalat behov av besök hos dem som är både äldre och i utsatthet, exempelvis de som blir isolerade ute i byarna och inte själva kan ta sig ut, som inte ser någon annan än brevbäraren och hemtjänsten om dagarna. Ett förslag är att diakonen och kyrkans besöksgrupp utgör regelbundna hembesökare. En sådan besöksgrupp behöver utvecklas och organiseras. Den besöksjänst som är aktiv startades upp 2011 och innebär 90-årsuppvaktningar och besök hos alla som är över 90 år. Men det gäller ett besök, inte regelbundna sådana. Det finns alltså ett stort behov av besöksgrupper i hela kommunen.

Samhället har inte riktigt de resurserna idag, distriktssköterskan gör inte hembesök idag som man gjorde förr, kanske ett enda men inte mer. Där finns ett stort hål som kyrkan, tillsammans med andra aktörer, skulle kunna fylla.

Gudstjänster och olika träffar som aktiverarna ordnar är uppskattat. De äldre lyser upp när det händer något, *”nu kommer prästen”*. En anledning att klä sig fin och göra något som bryter den rutinmässiga vardagslunken, att få röra på sig, göra något. Musik går hem hos de äldre, ett jättebra kommunikationsmedel, det är roligt att sjunga tillsammans.

En del byar är själva aktiva, i andra är det hemtjänsten som gör det genom sina aktiverare. En samverkan med aktiverarna och med byarna skulle vara bra. Anhöriga är också resurser, inte att glömma bort. *”Det är svårt att få hembesöksjänst att fungera, för man hinner inte till alla.”* Det räcker inte med att bara annonsera. Man måste *både* annonsera *och* jobba med samverkan.

Svårigheter finns i situationen för dem som är dementa och/eller utvecklingsstörda, de kan inte söka kontakt och tala för sig själva och kan därför inte vara med i föreningslivet i byarna med riktade uppgifter. En del av dem får stöd, men inte alla. För att få kontakt med dessa så är det bästa sättet att hemtjänsten förmedlar. De har den bästa kunskapen om vilka som har behov av besök/aktivitet. *”En samverkan mellan hemtjänsten, demensföreningen och kyrkan skulle vara till god hjälp för att se var behoven är störst.”*

Träffpunkter och mötesplatser ute i byarna där man kan träffas och fika tillsammans vore bra. *”Brukar kyrkan bli utringda av hemtjänsten för människor som har dödsångest och befinner sig vid livets slutskede? Vet hemtjänsten om att möjligheten finns?”*

”Barn till äldre föräldrar som vårdar dem hemma utan att söka anhörigstöd, de stretar på. Samma sak när makan/maken vårdar sin partner i hemmet. Många sliter ut sig för att de inte får eller efterfrågar stöd. Kan kyrkan påtala det på något sätt?”

Att finnas till som diakon för att lyssna är viktigt, att människor får sätta ord på det man bär inom sig oavsett vad det handlar om. Att människor som inte själva vågar, orkar eller ser att

det är möjligt att ta sig ur en dålig situation kan få hjälp. Diakonen kan vara en kanal till att nå rätt instans. En del behöver stödgrupper, andra enskilt stödsamtal, ytterligare andra behöver få hjälp att få kontakt med myndigheter. I besöksgrupper skulle man kunna matcha personer med uppgifter och mottagare av stödet, alla kan inte göra allting men alla kan göra något. Det är svårt att göra de gamla, traditionella besöken som förekom innan sammanslagningen, då prästen eller diakonen hälsade på.

Nedanstående citat kommer från två av varandra helt oberoende intervjupersoner.

”Jag har ett nyårslöfte: Besök en gammal varje månad. Månaderna går ju så fort. Men det blir ju i alla fall några besök gjorda! Det skulle ha blivit ännu mindre om man inte hade ett nyårslöfte.”

”Om alla hade ambitionen att hälsa på någon ensam person en gång per månad, då skulle många ensamma få besök oftare.”

Reflektion

En av de största utmaningarna är besöksverksamheten. Andra aktörer än kyrkan säger att det är svårt att rekrytera folk till besöksjänst. Det kanske skulle vara mer effektivt om man samverkade mellan olika organisationer, och bildade en gemensam besöksjänst.

Församlingsbor som har särskilda behov av att tala med präst eller diakon kan alltid kontakta kyrkan, men i den vanliga församlingsvården där det handlar om att hälsa på hos ensamma för gemenskapens skull behöver vi hjälpas åt.

En föreställning som många har är att man inte behöver vara ensam om man flyttar till ett boende, men det stämmer inte alltid, som framkommer i undersökningar. Man väljer inte vilka man bor i samma boende med, och är man ensam om att inte vara dement så kan det till och med öka isolering och nedstämdhet.

I mitt dagliga arbete möter jag omtänksamma bybor från kommunens byar som gör besök utan att någon manat dem till det. Många äldre uttrycker tacksamhet över det här och säger att de inte vet hur de skulle klara sig utan deras omtanke, och det gäller mest det personliga mötet, att någon kommer på besök. Den goda omvårdnaden sköter boendepersonal och hemtjänst om, men de har inte tid och möjlighet att stanna en längre stund. Hittills har jag ännu inte hört någon säga att de inte är nöjda med den omsorg kommunens personal ger, både på boenden och i hemtjänsten, vilket är glädjande.

Anhöriga är en viktig resurs för de äldre, de är de viktigaste personerna när det gäller att ordna för dem, om det är hemtjänst eller flytt till ett boende. Ibland uppstår det svårigheter i kommunikationen med personalen, det kan bero på att man inte har sjukdomsinsikt och

förstår att föräldern är dement och vad det innebär. Ofta är det personal och enhetschefer som får ta kritik som kan vara obefogad. Andra anhöriga vårdar sina makar/makor eller föräldrar hemma och sliter ut sig i processen. Dessa blir ofta själva sjuka när den man vårdat dött, och skulle behöva vård och omsorg själva.

När det gäller kommunens vikariesituation inom äldreomsorgen så ska det bli intressant att se om det blivit någon förändring vad gäller rekryteringsmöjligheter nu när gruvan lagts i malpåse.

Sjuka/vårdbehövande

Primärvården har tillräckliga resurser för att täcka behoven, såsom inplanerad vård från distriktssköterska och läkare under vardagarna. Bland resurserna finns alltså läkarmottagningen, distriktssköterskemottagningar ute i kommunen. En obs-mottagning finns för ineliggande patienters omvårdnad. En Ungdomsmottagning har startats våren 2012. Skolsköterskor finns ute i byarna, i Junosuando, Tärendö och Korpilombolo. Pajala och Sattajärvi har sina egna skolsköterskor.

En förändring som skett är vårdvalet. Men privata alternativ berör inte glesbygden så mycket ännu. Ytterligare en sak är att hemsjukvården gått över till kommunal verksamhet i februari 2013. NLL ger ekonomiskt stöd till organisationer: ”kultur på recept”. Ex träffpunkt, eller stavgång tillsammans, musik, sång, måleri. En organisation engageras för det här.

På hälsocentralen finns en jour- och akutmottagning för sjuka och för olycksfall under helgerna. Vad gäller akutsjukvården så har trycket ökat på ambulansenhetens antal utryckningar. Utgångspunkt är Pajala hälsocentral. Man bemannar en dygnsbil och en dagbil, måndag-fredag, under helgerna en dygnsbil, åtta ambulanspersonal bestående av ambulanssjuksköterskor och ambulanssjukvårdare som jobbar två och två. En ny ambulans kommer att tillsättas, där två patienter ryms samtidigt.

Ambulanssjukvård innebär beredskapstjänst, man är alltså inte i tjänst utan rycker ut vid behov. I genomsnitt blir det 1-2 utryckningar per dag, där många larm är långa, 1-6 timmar på grund av de geografiska avstånden, både i kommunen och i länet. Inför de ökande gruvtransporterna förväntas fler olyckor att ske och då kommer inte åtta personal att räcka till. I Muodoslompolo finns ett samordningsavtal med Muonios ambulansenhet. Då möter Pajala upp och tar emot patienten snarast möjligt. Men ibland är Pajalapersonalen på annan ort, ex Gällivare, Övertorneå, Vittangi, Överkalix, ibland även i Kolari.

Man har mycket patientkontakt i ambulansen, och personalen tar många egna beslut även om man har telefonkontakt med läkare. IVPA, I Väntan På Ambulans – hur länge måste patienter

vänta? Eftersom landstingets resurser är begränsade så är samverkan över landsgränsen en stor resurs. IVPA har utvecklats i hela Norrbotten. Personerna är inte särskilt vårdutbildade men har en räddningstjänstutbildning tidigare, och till dem ges en utbildning i första hjälpen. Man har repetitionsutbildningar två gånger per år för dessa tio personer, som bildar en grupp i Junosuando och Kangos där även räddningsvärdet åker ut först vilket innebär att patienter får hjälp snabbare, exempelvis att få syrgas samt hjärt- och lungräddning.

Helikopterambulans går också att tillkalla, den är stationerad i Gällivare. Den används flitigt även i Pajala, och är en bra resurs. Särskilt vid behov av flytt till Sunderbyn eller Umeå.

Svårigheter som kan uppstå är vid dåligt väder, då helikoptern inte kan landa.

En skillnad från förr är att det numera är fler larm – några per dygn, och ofta på natten. Förr var det mer sovtid för dem som hade beredskap.

Anhörigstöd är ytterligare en uppgift. Det finns en risk att patienter kan få vänta eftersom de hamnar lägre ner på prioriteringslistan, de som inte är lika akut sjuka får längre väntetider. Exempelvis en äldre, multisjuk person. Ett vanligt problem är att många väntar för länge med att ringa innan de blir sämre, och då är de väldigt dåliga när ambulansen väl är där. Då ökar också anhörigas frustration, och ambulanspersonalen blir utsatt för de besvikna reaktionerna. De kan inte gå i svaromål och säga att de var på annat håll för att rädda liv.

När döden drabbar behövs stöd och omsorg. Vårdpersonal och andra gör ett bra arbete när det handlar om vård i livets slutskede, när det gäller olyckshändelse eller andra dödsfallsorsaker som exempelvis vid plötslig sjukdom eller självmord. Oavsett vilken dödsorsaken är så finns sorgen där hos de anhöriga.

Ett område som ofta glöms bort och som mycket påtagligt speglar den sociala situationen är människors tandhälsa.

Bemanningen inom FTV (Folktandvården) är bra men lite snäv, en försening på kölistorna visar på det, men det har dock skett en förbättring mot förut. Det kan vara svårrekryterat, det finns ryska, portugisiska, turkiska personer med flera nationaliteter bland personalen. Även samiska, finska och tornedalska. Specialister kommer regelbundet, de flesta två gånger om året.

Man har en lift för att rullstolsburna ska kunna komma in i stolen. När problem har uppstått när det gäller liften och rullstolarnas utseende har man åtgärdat det, det är samma sak med rampen. FTV arbetar för att tillgängligheten ska vara total för alla.

Enligt FTV i Pajala har barn och unga en övervägande god tandhälsa idag. FTV följer noggrant upp varje barn och skolungdom, både enligt rutiner och efter behov.

Kariesstatistiken på barn är bra, förutom hos 0-4-åringar, där det förekommer mycket småätande. Är tänderna friska vid ett års ålder så blir nästa besök vid tre års ålder. Tandhälsan blir allt bättre och bättre under uppväxten och 19-åringarna i Pajala har den bästa tandhälsostatistiken i Norrbottens län. En neddragande faktor är killar som börjar snusa vid ex 15-årsåldern, 1/3 av killarna snusar när de är 19-20 år gamla. Bland flickor är rökning vanligare.

Det finns ett nytt projekt som heter Tobaksfri duo och det lyckades till 70 %, vilket är mycket bra. Detta har genererat andra projekt mot droger.

För små barn har man en inväpningsmetod, en trappa, för att de inte ska behöva bli rädda. Man vinner på att inte stressa på barnen, och då blir de vana att gå till FTV. En del barn är blyga, och det måste de få vara. Det finns bra material, som exempelvis böcker för treåringarna. Man får se hur det går för karaktärerna i boken och hur det ser ut i deras munnar. Och så tittar man i en spegel för att se hur det ser ut i den egna munnen. Ibland blir det första besöket bara det, och de får en leksak. Ibland fungerar det jättebra om de får sitta i föräldrarnas famn i stolen, det kan kännas tryggare.

FTV har kontakt med Elevhälsan och distriktssköterskan. Om man ser att barn har skador så frågar man vad som hänt. Personalen kan fråga på distriktsmottagningen om man behandlar någon med en dylik skada, så kan man få bekräftat att det är ok. Man tittar på armarna om det finns blåmärken, skrapmärken, trasiga knän, hur det ser ut bakom öronen. Skadejournal förs för allt sådant. Det finns föräldrar som blir arga på sina barn och försöker tvinga dem att ta emot tandvård och då upplyser personalen om att man inte får göra så. Och ibland pratar de om att straffa barnen, då försöker personalen att hindra att så sker.

En orosfaktor är hur man ska hantera det om man upptäcker omsorgssvikt, där det inte handlar om våld i hemmet utan försummelse av hygien, tänderna borstas inte, kläderna är smutsiga, man är malnutrierad – alltså får fel kost som innebär barnfetma, man är undernärdd fast man är stor. Klinikchefen gör anmälningar i sådana fall. De är endast ett fåtal, men det är betungande. ”Det finns ett dilemma, man måste ge råd och hjälp på ett sätt så att de kommer och får förbättra sin hälsa, man måste vara bussiga mot dem, så att de kommer alls.”

”Ibland väljer vi att inte se och förstå. Men nu finns direktiv att vi ska vara uppmärksamma. Om man inte kommer på kallad tid blir man efter tredje gången uppringd och tillfrågad varför och då får de en ny tid och information om att socialtjänsten kommer att kopplas in. Det skyddar barn från att hamna utanför för att föräldrar inte tar ansvaret.”

Något som oroar när det gäller tandhälsan hos vuxna, är att det går från den förebyggande vården till den operativa vården. Att man ska vårda de sjuka – de som är friska kan ta hand

om sina tänder. Men med åldrande kommer mediciner, muntorrhet mm. FTV är mycket ute på boenden, gör snabba interventioner, så att tandhälsan ska vara bra bland äldre.

En annan anledning till oro är de så kallade äldre-äldre, 80 eller 90+, de ökar i antal, allt fler är betandade och flera har implantat. Äldre är de som är 65 eller 70+. Om vi idag har 100 personer så har vi om fem år 200, och fem år efter det 400 osv., vart femte år dubblas antalet. De äldre som sköts av anhöriga får inte alltid tillräckligt god munvård. På boendena ges information om den individuella tandvården. Och det följs upp efter en månad och en anmälan går till hälso- och sjukvård.

Det kan vara svårt att rengöra äldre människor i munnen, det kan bli problem för omsorgspersonalen att uppfylla kraven på god tandvård för brukarna. Vid tandläkarbesök ger man ibland lugnande åt de gamla och någon får hålla dem försiktigt i händerna. Vid akuta behov är det nedsövning som gäller, för att kunna ge optimal tandvård.

Kyrkan och de sjuka/vårdbehövande: Pajala församling har länge och regelbundet hållit gudstjänst på sjukhemmet Älvbacka som ligger i samma byggnad som hälsocentralen, folktandvården och akutmottagningen. Även OBS-mottagningen är där och det är viktigt att informera om att det är gudstjänst för dem som är inlagda där, så att de kan delta om de vill och kan. Sedan Obsavdelningen flyttats har folk som är inlagda missat att det är gudstjänst. Kyrkan finns för dem som önskar själavård. Vid akuta situationer har det fungerat bra med kyrkan. Särskilt anhörigstödet som kyrkan ger är till stor hjälp. Även vårdpersonalen behöver stöd vid dödsfall då man kämpat för att rädda liv och är helt utmattad. POSOM fungerar också här, man kontakter socialchefen som samordnar och ofta rekommenderar de kyrkan. På avdelningarna kan man behöva få annat stöd, exempelvis när det gäller den palliativa vården.

”Vårdpersonal borde kalla på hjälp ännu oftare, särskilt inom det palliativa programmet där man erbjuder att kontakta kyrkan. Den andliga biten är viktig, ibland kommer patienter kortare perioder, som är äldre eller cancersjuka. Men bland anställda finns en obenägenhet att erbjuda, att fråga patienter om de vill att man kontakter kyrkan, en osäkerhet, ett motstånd.”

Det kanske finns en rädsla för att tillkalla en själavårdare. Vill den sjuka att man kommer? Vågar anhöriga tillkalla? Det kan vara väldigt känsligt många gånger, när det gäller det religiösa behovet och från personalhåll tassar man omkring och vet inte hur man ska ställa frågorna när det gäller de andliga behoven. Vid kroniska sjukdomar kan det dröja innan man börjar tänka på sådant, men på akuten är kyrkan en resurs direkt då något har hänt, eftersom

vårdpersonalen har mycket att göra med själva vården. Vid olyckor där det är flera inblandade, där finns behovet på ett annat sätt. I akut läge blir behoven av andlig vård också akut.

”Stöd till efterlevande – har kyrkan det? Att ringa upp en vecka efter begravningen är nog inte så dumt.”

Sorgegrupper eller någon typ av anhörigstöd vid dödsfall behövs, helst snart efter att det har hänt, och sedan kontinuerligt. Ibland handlar det om en livskamrat, eller ett barn man förlorat. Man borde prata mer om allt, vid förestående dödsfall finnas med i samtal både innan de dör och sedan efter att döden inträtt med anhöriga.

”Rondellen – det behövs någon som puttar ut en. Folk som fastnar i rondellen och inte kommer vidare i sorgearbetet. Även när man puttar ut dem så hoppar de in igen!”

”Kyrkan behöver marknadsföra sig bättre för vården, ha någon information om vad man kan tillföra från kyrkans sida. Församlingen behöver vara mer tydlig med att man finns och vad man kan göra. Man kontakter oftare Socialtjänsten och Bojen än kyrkan.”

Kyrkan, skolan, tandvården, socialtjänsten – det är viktigt att det bildas nätverk. Kyrkans tillgänglighet är viktig.

För äldre behöver man ordna aktiviteter. *”Ibland känner jag för kvinnor som jag träffar år ut och år in, att de skulle behöva ha något roligt. Om kyrkan eller någon annan grupp kan ordna något.”*

Reflektion

Det är bra om vården kan kontakta kyrkan, präster och diakon, när det framkommer att behov finns. Ibland är det i den palliativa vården, i livets slutskede, som människor behöver den andliga vården, ibland är det anhöriga till den som är döende, ofta både och.

När det gäller olyckor är personal på akuten ofta upptagna med själva akutvården och då kan kyrkan utgöra extra resurser för de anhöriga, som annars blir lämnade åt sig själva. Kyrkans personal önskar att det inte ska finnas någon obenägenhet att ringa och begära stöd vid behov. Om det är extraordinärt och akut kan även POSOM-gruppen rycka ut, och där är kyrkan med. Den primär- och akutvård som finns verkar vara tillräcklig, och i dagsläget behöver vi inte fundera på gruvrelaterade olyckor i den grad som vi gjorde under intervjuerna. Även Folktandvårdens sociala insatser är det glädjande att höra om, och det är viktigt att lyfta fram det, eftersom man sällan tänker på hur stora möjligheter de har att observera och påtala.

De som blir utanför

De som präglas av utanförskap, förutom vissa unga, kan vara äldre och/eller funktionshindrade personer, som på olika sätt inte kan eller orkar ta sig till gemenskapen. När det gäller äldres utanförskap hänvisas till kapitlet om äldre.

Det handlar ofta om personer med någon form av psykisk ohälsa, som inte vågar komma till olika aktiviteter på grund av exempelvis social fobi. Att få dem att känna sig behövda och viktiga, hur man gör det är en fråga som ofta ställs. Motivationsarbete bland dem är viktigt. Hemtjänsten har i huvudsak utbildning i geriatrik, äldrevård och demens. Alla hemtjänstens brukare är inte äldre människor, utan personer med psykisk ohälsa och missbruksproblematik. 2012 i Pajala C-området utgjorde dessa en tredjedel av alla brukare som fått hemtjänst.

Hemtjänstens personal är inte utbildad för att ge optimal service åt dessa kunder, och det är svårare att rekrytera personal till dem. Det är ett svårare arbete och kan verka skrämmande på den yngre personalen i början. Utan kunskap är det svårt att hantera personer med diagnoser som ex schizofreni, och få har psykiatriutbildning. Unga människor har börjat men sedan hoppat av för att de inte klarar det.Handledning av handläggare från socialpsykiatriin sätts in när det är aktuellt, vilket är bra. En fråga som ställs är om man har sparat in på individomsorgen eftersom det är hemtjänsten som gör det arbetet nu.

En handläggare på socialpsykiatriin tar beslut om boendestöd och sysselsättningsinsatser till personer med psykisk funktionsnedsättning. Det är en rättighetslag, det vill säga kommunen är skyldig att ge dessa insatser till sökande. Syftet med insatserna är att skapa meningsfullhet och livskvalitet för brukare, och med det menas meningsfull sysselsättning i form av arbete. Handläggaren är handledare i kommunen för personal inom Social service, sjukhem och hemtjänstpersonal när problem uppstår i vårdsituationskontakter med brukare. Handläggaren har kontakt med 40-50 brukare under ett år. Uppföljning efter beslut om insatser görs en gång per år. De flesta av brukarna är i medelåldern och äldre, men på senare år har det kommit fler yngre som har behov av socialpsykiatriska insatser.

Det kan ibland vara svårt att motivera någon till ta emot boendestöd. Det är viktigt att ha långsiktiga mål, att inte ge upp utan försöka fortsätta med motivationsarbetet när tillfälle finns till det. Om brukare tar emot boendestöd och meningsfull sysselsättning, och på grund av det börjar må bättre så ökar motivationen också att fortsätta med insatserna. Idag tar brukare oftare gärna emot stöd och ansöker själva om det.

En svårighet med psykossjukdomar är när brukare saknar sjukdomsinsikt. Ett exempel är när en person tar medicin för sin sjukdom och börjar må bättre. Och när man mår bättre tror man att man kan sluta ta medicin eftersom man nu mår bra. Man ser inte sambandet med att

medicinen gör att man mår bra utan man slutar med medicinen och sjukdomssymtomen återkommer.

Psykisk ohälsa och alkohol – detta samband kan uppstå när man mår psykiskt dåligt och inte söker läkarkontakt. Personen ”självmedicinerar” sig med alkohol, missbruket uppstår ur den psykiska ohälsan. Missbruket kan upphöra om brukaren tar kontakt med psykiatri och Hälsocentral och får behandling mot sin ohälsa. Då händer det att brukare bestämmer sig för att avstå från alkohol, och det brukar gå bra utan att personen får alltför svår abstinens.

Det viktigaste i alla kontakter med människor: *”Bemöt alla människor som du har kontakt med den respekt som du själv också vill bli bemött av andra människor.”*

”Ärlighet, öppenhet, rakhet, tydlighet i bemötandet är grunden för att få kontakt med dessa brukare.”

En viktig målsättning är att jobba mot det friska, att se möjligheter istället för hinder. Varje människa känner sig själv och sina resurser och svårigheter bäst, och vad de vill ha för hjälp och stöd.

Våldsbrott som begås av psykiskt sjuka i det svenska samhället kan delvis bero på LPT, lagen om psykiatrisk tvångsvård, som Primärvården Landstinget är ansvarig för och beslutar i.

Kriterierna för tvångsintagning är sådana att även om brukaren är så starkt psykiskt sjuk att han/hon själv far illa av sjukdomen så ger lagen ändå inte underlag för tvångsintagning på sjukhus enligt LPT. Media har under många år rapporterat om hur gravt psykiskt sjuka människor har sökt hjälp och velat bli inlagda på sjukhus. På akutmottagningarna har de blivit avvisade och inte intagna. De har därefter begått grova våldsbrott, ibland dödat människor som de mött på gatan på grund av den psykiska sjukdom man inte fått behandling för.

Psykiatrins målsättning idag är att sätta in medicinsk behandling så fort som möjligt för unga som insjuknar i psykisk sjukdom. Kommunerna inkopplas också i att ge boendestöd och sysselsättningsstöd så fort som möjligt. Unga människor får hjälp tidigare och hinner inte gå ner så djupt i psykos och tappar basala funktioner som att sköta sin hygien, laga mat etc., dessa självklara förmågor kan annars gå förlorade. Med tidiga insatser av behandling och stöd kan psykosen hävas och ge ett tillfrisknande från sjukdomen.

Socialpsykiatrin har olika forum för sysselsättning; Klippan, SAVO, Dagcenter och Arbetscentrum samt ledsagning för ensamma personer. Vad gäller det sistnämnda så kommer ledsagaren till personens hem, vad gäller kontaktpersoner görs aktiviteter utanför hemmet. Ledsagare kan också följa med på exempelvis sjukbesök. Ofta är ledsagare någon släkting till brukaren.

Klippan finns i hela kommunen, en träffpunkt med erbjudande om gemensamma aktiviteter. Klippan arbetar med människor som har olika psykiatriska diagnoser, ibland familjer som har särskilda behov. Det kan vara tillfälliga och långvariga insatser, det är väldigt olika. Insatsen går ut på att ge råd och stöd, exempelvis till föräldern, både praktiskt och annat. Övervakat umgänge är ett av Klippans uppdrag. Insatser för personer med särskilda behov, ADHD etc. Klippan har 6-7 anställda. Vid akut behov är Klippan bra på att få in personal, och om det uppstår ökade behov så tar man in extra personal.

Klippan har en särskild mötesplats i Pajala C, några kommer och äter frukost där, tittar på tv och läser tidningen. Där har man också olika aktiviteter.

En del personer har inte kontakt med sin släkt, och de är helt ensamma, har ingen som kommer och tar hem dem på ex söndagsmiddag. Och det beror på att den psykiska ohälsan har slitit på relationerna, det är ett mycket komplext problem.

Ramar, gränser och tydlighet är viktiga i kontakt med människor med psykisk ohälsa, eftersom de egna strukturerna kan vara otydliga.

Människor som har det svårt, är ensamstående med problem från uppväxttiden, som hamnat snett, som känner sig utanför. De behöver någon typ av samtal eller stöd. Anhöriga orkar inte med de här personerna, man har sitt sätt att leva som inte är accepterat av omgivningen.

Kyrkan och utanförskapet: Personer med psykisk ohälsa är ofta de som blir osynliga, inte sedda, i samhället bortglömda. Där finns ett stort behov av att bredda nätverket, kommunen och kyrkan tillsammans med andra aktörer.

Sång- och musikstunder uppskattas och man ser gärna mer sådant, gärna en gång per månad. Det skulle kunna ge ypperliga tillfällen att informera och inbjuda till träffar och mötesplatser. Soppadagarna är bra, ett hinder är att många som har låg självkänsla inte vågar komma. Det är viktigt att bjuda in människor till mötesplatser personligen och nämna dem vid namn i inbjudan, exempelvis vid gemenskapsträffar med sång, musik och kaffe, det är viktiga bitar i kyrkans arbete.

”När det gäller aktiviteter blir många less på det mesta. Vissa vill inte göra någonting.

Vanliga aktiviteter som grillning på våren är roligt i början, men sedan tröttnar de på det.

Det är också väldigt olika vad gäller ekonomiska förutsättningar. Vissa har mycket pengar, andra har precis så det räcker till det nödvändiga, inte till guldkant som bio och resor.”

Kyrkan har ordnat en utflyktsresa tidigare, en upprepning av något liknande skulle säkert uppskattas. Om inte kyrkans personal kan komma med så skulle kanske någon frivillig? Det som kan saknas är, som sagt, motivation att delta i aktiviteter.

Vandringar, exempelvis pilgrimsvandring och/eller retreat genom kyrkan kunde vara något. Förr arrangerade Klippan egna turer till ex Jupukka och Palolaki där man lagade mat i skogen och vandrade.

Reflektion

Det som framkommer mest tydligt vad gäller behov för dem som är utanför och inte får den gemenskap som andra har som en självklarhet i livet, är två faktorer som nyligen nämnts i media. Om man inte har familj eller vänner, alltså ett socialt nätverk, eller ett arbete, en meningsfull sysselsättning, så ökar risken för psykisk ohälsa starkt. Det finns människor som inte har anhöriga, eller de som har anhöriga men där relationerna är slitna av olika skäl. Dessa människor är, eller upplever sig vara, mycket ensamma och övergivna. Om de samtidigt inte har ett arbete, eller något meningsfullt att ta sig för under dagarna, blir livet ofta ganska tungt. Att utöva motivationsarbete med dessa personer, som också ibland har ett missbruk av något slag, är inte enkelt. Här har kyrkan samma dilemma som andra aktörer. Om man ska kunna ge hjälp och stöd, behöver människorna själva vilja det, det är ingen som kan ge hjälp på det sätt som man ger en vaccinationsspruta. Och därför kan man ibland inte hjälpa, och för alla stödjare är det viktigt att inse att det inte alltid går.

Ibland får man tänka i banor att göra punktinsatser, att försöka förgylla någons vardag med någon guldkant som innebär gemenskap. Man kan också uppmuntra och glädjas med människor under de stunder då livet, trots allt, ger glädje och gemenskap, för ingen människa lever hundra procent av sin tid i nedstämdhet. Glädjen är ibland ett försvar, tror jag, en utmaning mot det tunga i livet, och då har man tagit tillbaka något som man som människa har en grundläggande rättighet till: Mitt liv är mitt och vad som än hänt tidigare, så är jag här och nu som en vinnare enbart genom min mänsklighet.

Inflyttade

De som flyttar in är väldigt olika, det är hemvändare som är gamla Pajalabor, och så andra helt nya, och även från andra länder. Många inflyttare har någon sorts koppling tidigare. *”Det kommer också folk som helt enkelt tycker att det är intressant, eftersom ’vi skriver Pajalas historia’, utvecklingsmänniskor som brinner för sådant här.”* Gruvan har en markant jämställdhetspolicy, vilket lockar folk att söka arbete där.

Andra flyttar hit för att de är på flykt från sina hemländer. För det mesta går det bra att flytta till Pajala för dem som kommer från andra länder. Det är bra här, man kommer ofta från

kaosartade situationer i hemlandet. Man kan ha korsat flera länder innan man kommit till Sverige. Ofta är det inga problem med att få asyl i Sverige. Kommunens integrationssamordning har fungerat bra, saker och ting ordnas väl, lägenhet med möbler och husgeråd, man får information om hur man gör, använder utrustning osv. Man får läsa svenska på SFI och därefter vid behov gå en vuxenutbildning, den sociala introduktionen påbörjas, barnen börjar på dagis och i skolan, man får viktiga kontakter, som exempelvis den med Arbetsförmedlingen. Man hoppas att med den ökande inflyttningen kunna fortsätta det goda arbetet.

En nyinflyttad från ett annat land säger: *”Det är viktigt att ta en dag i taget och lära sig mer hela tiden.”*

Integration i lokalsamhället och att få kontakt med lokalbefolkningen kan vara lite svårt, att få nya vänner är inte helt enkelt, det beror på vilket forum man är i. I affärerna och apoteket är alla väldigt hjälpsamma om man har frågor. När man inte går SFI kan man få praktik eller annan arbetsträning, bland annat hos Navet och på Kupan.

”Man kan inte träffa andra om man bara sitter hemma, man måste själv gå ut och träffa folk.”

Föräldrar träffar andra föräldrar på dagis, och barnen lär sig svenska genom att leka, dagispersonalen är till stort stöd och hjälp här.

”Inte bra här på vintern – klimatet är för hårt, kallt och snö, mörkt och lång vinter. Vi kom på sommaren så det blev svårt att klara av vintern. Vi fick lära sig hur man ska klä sig. För barnen lite lättare eftersom de leker med snön och ser hur andra barn gör. Barnen började prova att åka skidor och sådant så de har roligt.”

Mat är ibland svårt, den är annorlunda än vad man är van vid från hemlandet och ibland är det svårt att få tag i mat som passar. För muslimer finns det muslimsk mat att köpa, men det är inte så varierande.

Ett HVB-boende för ensamkommande flyktningbarn startades i april 2013, det var första gången för Pajala kommun. Kommunen har försökt förbereda sig så bra som möjligt, det är något nytt som aldrig gjorts förut. Den personal som anställdes ansågs räcka, men ibland har det upplevts att fler behövs eftersom barnen lider av ”migrationsstress” och stundtals mår mycket dåligt, ibland är det en vanlig förkylning, ibland psykiskt illamående. Så även om man anställt efter en schablon, så behövs det kanske mer personal än det finns.

Alla barn är asylsökande när de kommer. Man kommer till en ankomstkommun där man är ett dygn. Pajala är anvisningskommun och får kommunen en avisering så ska den vara redo att ta emot. I Pajala finns ett avtal om åtta platser, varav minst tre är asyl, vilket innebär att

kommunen måste ta emot tre asylsökande. Därför innebär åtta barn inte åtta barn, utan fler. Enligt ny lag får migrationsverket avisera fler barn än vad som är avtalat, och kommuner utan avtal står inför samma aviseringsmöjlighet. Man försöker räkna ut hur många varje kommun kan aviseras för. Prognosen är att Pajala ska kunna ta emot sex asylsökande.

Men för det här behövs boendemöjligheter, och det finns annat också, hur det ser ut vad gäller skolans och barnomsorgens möjligheter att ta emot. Andra frågor är hur man ska hjälpa dem att bli självständiga när de blir arton och ska skapa sig sitt eget liv. Pajalas boende är ett blandboende med både asylsökande och PUT (Permanent Uppehållstillstånd). De som inte ännu har fått PUT mår dåligt tills de får det, och detta förvärras om de får avslag.

I arbetet att skapa en god migrationsprocess behövs alla i samhället, både myndigheter och föreningar.

Det är mest pojkar som kommer, och så här i inledningsskedet föredrar man att börja med dem. Men senare kommer kanske det att bli fler boenden, även något för flickor, men det är svårt att ställa prognoser ännu, det är för tidigt.

Ofta har dessa barn en komplex traumatisk bakgrund som ingen någonsin kommer att veta allt om. Men eftersom de är barn så vill de busa, leka och ha roligt, och de har mycket glädje i sig. De svåra stunderna är ofta på nätterna då tankarna kommer. Barnen tar också hand om varandra, de är som en familj. Att ha några att vara med, att röra vid, att krama, hör till universella behov, och den familjegemenskapen finns på boendet.

Alla är inte intresserade av samma aktiviteter, och det kan ibland kännas svårt eftersom det behövs förstärkning av personal när gruppen delas. Det är en orsak till att just Korpilombolo inte är optimalt eftersom de flesta aktiviteter är i Pajala och då behövs transport.

Personalen föreställer ställföreträdande vuxna, inte föräldrar, eftersom flera av barnen har sina föräldrar i hemlandet.

Personalen har lärt sig mycket av barnen, att förstå varandras olika kulturer, att respektera varandras olika sätt och beteendemönster. ”*Vi behöver komma ihåg att det som personalen och andra vuxna kan tycka är mindre problem kan upplevas som mycket stora för barnen.*”

Det är viktigt att stärka barnen i att känna sig tillhöriga i Pajala och inte som utbölningar.

En stor utmaning är att göra Pajala redo att ta emot fler ensamkommande barn.

Lokalerna i Korpilombolo är inte bra, fysiska symptom märks främst hos personalen, som klåda i ögonen och nästäppa. Barnen är ju där hela tiden så det är svårare att mäta på dem. På sikt hoppas man att verksamheten flyttas till Pajala. Säkerhetsfrågan är viktig, förstärkning av personalbemanning, läkarbesök på hälsocentralen, fritidsaktiviteter etc. Men det är en politisk fråga och det går inte att uttala sig om det ännu.

Måltidsgemenskap är något som stärker barnen på boendet: *”Barnen tycker om att alla ska komma och att vi får äta tillsammans, men det går ju inte att göra det jämt på boendet.”*

När det gäller vård och omsorg: de flesta bland vårdpersonalen (lokalbefolkning) behärskar finska och svenska. Läkare utifrån behöver ofta tolk. Men det brukar lösa sig. För nyinflyttade bokar man telefontolk. Svårigheter uppstår oftare då det är akut, jourtolk lyckas man få ibland, ibland inte. Anhöriga tolkar då, men det är inte alls bra. Ökad kulturkompetens behövs.

Ibland kommer folk in för sådant som egentligen ligger på andras bord, man har fått en kontakt med någon och man frågar den personen om allt. De kan komma in för psykosomatiska sjukdomar, ambulansutryckning för dem med exempelvis panikångest. Ett svårt problem är att flyktingar som kommer hit blir socialt isolerade. Flera intervjupersoner upplever en stor omsorg och medkänsla med dem: *”Man vill ta hem dessa människor, de behöver så mycket, men det är ju inte möjligt.”*

Det har blivit skillnad mot förr vad gäller inflyttade, nya människor, flera unga familjer, flyttar till Pajala kommun. Grupptillhörighet är viktigt, att man har andra nära som är i samma/liknande situation.

Värdfamiljer för nyinflyttade fanns förr, men det finns inte nu. Det är därför det finns behov av att nätverka, kommunen kan inte göra allt. Flyktingintegration fungerar så att kommunen, Arbetsförmedlingen och skolan har ansvaret tillsammans.

Inflyttade – räcker kommunens insatser för dem? Lärare undrar över elever de har, om det är någon som hjälper dem. *”När något händer, de vet inte riktigt hur man kan ge stöd.”* Vart kan de vända sig då? Kommunens växelpersonal får ofta samtal av den arten, för folk vet inte vart de ska vända sig för att få hjälp. De har inte ett socialt nätverk som andra har, och det gäller *alla* inflyttade, både från andra länder och inom Sverige, exempelvis gruvpendlare.

Integration, att etableras i samhället, om man inte har ett yrke behövs utbildning och arbetstillfällen. Körkort är även det ofta en förutsättning för arbete i en kommun som Pajala. *”De från Somalia får lite jobbigare för att de bär chador, den skapar en spärr, ett avstånd, ett hinder.”* I Pajala har männen det svårare än kvinnorna, i hemlandet fick de större företräde, här är det kvinnorna som får det. Kvinnorna verkar ha lättare för att umgås över etnicitetsgränserna.

SFI är ofta igång bara måndag-onsdag, så ”helgen” blir väldigt lång. Fritidsaktiviteter är också en ekonomisk fråga, man har inte råd att gå på bio eller gå ut och fika. Och även om man får försörjningsstöd så prioriterar många att skicka pengar till anhöriga i hemlandet. Så

det skulle behövas aktiviteter där man inte behöver betala, där det bjuds på fika, någon mötesplats för alla, inte särskilt för invandrare. De olika organisationerna kan erbjuda olika saker.

”Vår inställning till nyinflyttade – vi är rädda i början, men när vi lär känna dem så ser vi att de är jättefina människor.”

Ibland blir det tokigt, exempelvis om de ska på läkarbesök till Gällivare och de får en kallelse, så kan det ta tid innan de har visat brevet för någon och frågat vad det är, och då har tiden redan gått och det är försent att åka dit, med allt vad det innebär när man uteblir från besöket. Det är ofta när det krisar till sig som inflyttade, särskilt de som är helt nya, som inte vet vad och hur de ska göra. Om man blir sjuk under en helg och inte får tag i dem man ser under veckorna.

Ofta kommer man från länder med annat klimat, och det händer att barnen inte är tillräckligt klädda under kalla vinterdagar. Man behöver få hjälp att lära sig hur man klär sig i lager-på-lager.

”Det är en myt att de nyinflyttade migranterna har det så bra och får allting nytt, deras ”nya” kläder är egentligen våra begagnade som man köpt secondhand. Och vad är det för ett sätt att tänka – att invandrare ska gå i gamla kläder? Kränkande.”

”Okunskap och rädsla leder till att man blir så där kategorisk i sina uttalanden.

Främlingsfientligt. Om man inte är välvilligt inställd till den egna kulturen, hur ska man då klara av att ta emot andra? De mest utsatta här är de nyanlända, det kan bli bättre.”

På SFI, Svenska För Invandrare undervisar man i två små grupper med ca åtta-nio elever i varje grupp. Vilken grupp man hamnar i beror på hur mycket kunskap man har sedan tidigare, man har exempelvis inte akademiker i samma grupp som analfabeter. En lärare har nybörjargruppen och en har fortsättningsgruppen och det fungerar bra. Enligt eleverna är SFI bra i Pajala, lärarna är kompetenta och eleverna upplever att de lär sig svenska, de känner att de tillhör något och har en uppgift.

”Bemötandet är oerhört viktigt, för de här människorna är så utsatta i sin situation.” Ibland blir eleverna nedstämda under lektionstid, någon kan plötsligt börja gråta för att man blir påmind om alla problem. Lärarna anser att det då handlar om att ge lite tid och att lyssna. Visa medmänsklighet. Målet är att undervisningen ska präglas av en bra stämning, det ska vara roligt att komma hit. Man ska våga säga fel och skratta åt sig själv. En tillåtande atmosfär, välkomnande och förtroendefullt.

De vanligaste ursprungsländerna för elever på SFI är Thailand, Afghanistan, Somalia, Etiopien, Estland, Finland, Filippinerna och Burma.

”Vi både skrattar och gråter här, och det finns mycket tacksamhet över att få bo i ett lugnt land där det är tryggt och där man har det man behöver. Tacksam över att få en ny start i livet, att se att ens barn får helt nya möjligheter här, att få utbildning.”

Välkommandet till Sverige och Pajala varierar beroende på vem som har hand om integrationssamordningen, när det är mer engagerade tjänstemän fungerar det bättre. Ett gott bemötande kostar inget, och det där lilla extra betyder så mycket.

Ett exempel på detta är när det kommer familjer med barn som ska gå i grundskolan. De kommer inte tillräckligt fort till skolan, det kan ibland dröja tre-fyra veckor, och det är inte bra, barnen klättrar på väggarna i en lägenhet. En mamma på SFI får inte studiero om hon ska oroa sig för hur barnen har det hemma. Och skolan kan ingenting göra för de vet ännu inte ens om att familjen har kommit, och det är kommunen som har ansvar för det.

Arbetsförmedlingen (AF) har samordningsansvar också. Det här samordningsarbetet håller på att förbättras, ett bra samarbete mellan SFI, AF och Socialtjänsten finns numera som fungerar väl. Boendestödjare för invandrarfamiljer är en ny typ av insats i Pajala kommun som kommit år 2013.

De thailändska kvinnorna är många, de bildar grupper och har ett bra socialt liv tillsammans. Ett par familjer från Somalia har umgänge med varandra. Afghanistanska familjer flyttar in. Många av de kvinnliga SFI-eleverna är intresserade av att få praktik inom äldreomsorgen, flera utbildar sig till undersköterskor och kommer ut i arbete där också. Svårigheter kan vara språket, för det är förutsättningen för att komma ut på arbetsmarknaden. Och det är bra gjort om man lyckas genomföra en gymnasieutbildning. Navet och Kupan är också bra beroende på om man har möjlighet att få arbeta tillsammans med andra och öva sig på svenska. Ett problem är att man ofta pratar finska också och det blir för mycket för den som redan har svenskan att kämpa med.

”Tornedalingar är bättre på att ta hand om tillfälliga besökare, men inte om inflyttade.”

Det förekommer ibland rasistiska uttalanden inom skolan, från infödda Pajalabarn gentemot ”andra”, beroende på om en eller båda föräldrarna har en annan etnisk bakgrund än svensk. Föräldrar upplever att det inte uppmärksammas tillräckligt av lärare och andra vuxna i skolan. Även andra inflyttade som har flyttat till Pajala kommun för många år sedan kan uppleva sig isolerade och ensamma. Ett par berättar: *”Vi som är inflyttade, vi känner ju av att vi är lite ensamma, de stora släktena under högtider som samlas, vi har ju ingen del i det. Om vi inte åker bort, eller om släktingar är hos oss då är det ju vi två bara.”*

Många som är nyinflyttade har anhöriga här och har ett nätverk. Men för dem som inte har det skulle det vara bra att ha kontakt på något sätt, vara ett stöd, särskilt för dem som kommer längre bort ifrån.

Kyrkan och de inflyttade: ”Konsert med musik inom kulturskolan gjorde man förr, det var roligt, inflyttade från andra länder var med.” Vi borde ordna något som har med olika kulturer där vi får veta mer om andra kulturer, där de inflyttade får berätta om sin kultur. ”Vi behöver få bort det där ’vi-och-dom’ - tänket.”

Diakonen får gärna komma till SFI och informera om kyrkan och diakonin, om aktiviteter i kyrkan, viktigt att det är tydligt att man kommer från kyrkan och att man är där för att informera. Och gärna komma och besöka SFI regelbundet.

Läxhjälp från Röda korset på kvällarna har prövats, men det fungerade inte rent praktiskt för familjerna. Men RK har gett annan hjälp och stöd åt olika personer. Och Studieförbundet brukade ge stöd till körkursstudier.

Kyrkan kanske kunde ha samtalsgrupper, aktiviteter på kvällarna, man har fina lokaler där man kan träffas under enkla former, där alla är välkomna till verksamheterna oavsett religion, Att kyrkan har ett kristet förhållningssätt är det bra att vara medveten om.

Samverkan mellan flera aktörer skulle vara bra för anordnande av aktiviteter.

Mångkulturella projekt är roligt, exempelvis nyårsfirande i olika kulturer, det skulle bli flera gånger per år, personer från olika kulturer och länder kunde berätta om sina nyårstraditioner. Ett konkret sätt att stödja exempelvis nyinflyttade kvinnor är att man besöker dem då de är alldeles nya i Pajala, ge dem ett visitkort och/eller en folder med nummer och namn, så att de har någon att kontakta om det skulle behövas.

Det skulle behövas mer ungdomsverksamhet i Korpis, exempelvis med musik och konst, en fikastund där man kan träffas och prata, en ungdomsgård, det finns inte där. I Kyrkans hus i Pajala har man ju aktiviteter för ungdomar och där skulle barnen från HVB-boendet få ett erfarenhetsutbyte som skulle främja deras migrationsprocess genom att träffa andra ungdomar.

Reflektion

Som vi märker finns det olika grupper av nyinflyttade. De som förr var en resursstark grupp är de gruvanställda som förlorat sina arbeten. Dessa behöver nu se sig om efter andra uppgifter, vilka av dem som stannar kvar och söker andra jobb och vilka som flyttar härifrån

är fortfarande osäkert, allt har hänt alltför nyligen för att man ska kunna göra några uttalanden.

De nyinflyttade som inte är särskilt resursstarka är de som kommer från andra länder, många av dem har flytt från omänskliga förhållanden i sina hemländer. Dessa är tre grupper; de ensamkommande barnen, kvotflyktingar och asylsökanden.

När intervjuerna gjordes var de asylsökande inte aktuella. I oktober 2014 har Migrationsverket öppnat ett asylboende och ca 60 personer befann sig då i Pajala kommun. Hur många det blir längre fram vet ingen. Det här är nytt för oss alla och vi kan glädja oss åt att många vill ge hjälp och stöd åt dem under tiden deras asylärenden behandlas.

Klädinsamlingar inför den kalla vintern pågår i flera sammanhang, både genom att man för kläder direkt till asylboendet, och att man ger via Röda Korset.

De asylsökande får inte läsa SFI, man ska ha PUT för att få det, så sysslolöshet är ett av bekymren. Efterfrågan på aktiviteter är stort, och kommunen har informerat dem om möjligheterna på badhus och sporthallar. Pajala församling kommer och informerar om kyrkans aktiviteter osv. Man talar om att ordna busstur för dem så att de får se lite mer av kommunen med omnejd. Vi behöver försöka förstå vilken osäkerhet de asylsökande lever i innan de får besked. I bästa fall har Migrationsverket behandlat ärenden inom två månader, alltså i bästa fall. Oftast tar det mycket längre tid, och att vänta på ett sådant besked tär på människorna.

De andra två grupperna har en annan situation. De ensamkommande barnen får vuxnas omsorg utifrån att de är barn, och barn prioriteras i samhället. Deras problematik är naturligtvis att de har kommit ensamma, utan föräldrar och ofta utan syskon. Några har sina anhöriga kvar i de konfliktdrabbade områdena, och oron för och längtan efter dem är obeskrivlig. De formar en familj på boendet, för att det är de grundläggande behoven hos oss människor, vi behöver tillhöra en familj av något slag, har vi inte vår egen familj nära, så bildar vi en familjegemenskap med andra.

Den tredje gruppen är de som fått asyl, uppehållstillstånd i Sverige. Dessa slussas så snart det är möjligt ut i samhället. Är det familjer så ska barnen så snart som möjligt börja i förskola och på dagis, föräldrarna på SFI. (Barn som ännu är asylsökande får plats på förskola och i skola, men vuxna får inte SFI förrän de har uppehållstillstånd.) Dessa kan ses som privilegierade, men det är viktigt att inte glömma bort att de befinner sig i Sverige av samma orsaker som alla de andra. Det är omöjligt för dem att bo kvar i det egna landet, förföljelse, tortyr och ibland döden är det som väntar hemma. De har en daglig uppgift och det är att

genom SFI lära sig svenska och genomgå integrationsprocessen, göra sig hemmastadd, skaffa sig utbildning och arbete. Man har ett mål att jobba mot, och det främjar deras välmående. Att komma som flykting till Sverige och hamna i den norra delen är en utmaning i sig. Mörkret och kylan ger en klimatchock, exempelvis för dessa asylsökanden som nyligen har kommit. Om de får stanna kommer de att få uppleva vår ljuvliga vår och sommar, med ljus och värme. Klimatet är så extremt, och det tar några år innan man vant sig. Vårt välkomnande kan variera, enligt intervjuutsagorna är vi i Pajala bättre på att ta hand om tillfälliga besökare än att knyta vänskapsband med dem som kommer för att stanna. Under 2014 har vi bildat en integrationssamordningsgrupp och i den ingår kommunen (integrationssamordnaren var initiativtagare), ABF, SV, Röda Korset, Korpilombolo närservice och Pajala församling. Målet med gruppen är att stötta kommunens integration på olika sätt, samt jobba integrationsfrämjande. Den första satsningen var att ha en internationell afton med knytkalas där det serverades mat från alla representerade länder. Den hölls i Korpilombolo i augusti 2014 och det finns planer på att göra samma sak i Pajala, för det blev mycket lyckat. Nya insatser är att stötta Röda Korsets klädinsamling. Till Pajala församling, genom mig och andra i personalen, har det börjat framkomma önskemål om samtalsträffar, både från nyinflyttade migranter och från lokalbefolkningen. Det är spännande tider och vi får se fram emot mer gemenskap med varandra.

Del V. Andra aktörer

Polisen

Polisen i Pajala tillhör Polismyndigheten Norrbotten och närpolisområde Östra Norrbotten och Pajala sorterar under ledning i Haparanda/Kalix, och delar den operativa uttryckningsverksamheten med Övertorneå och Överkalix. Polisen i Pajala (tre poliser) arbetar med utredningar (bland annat brottsutredningar), handräckningar av psykiskt sjuka människor, rattfylleriärenden, trafikbevakning, brottsförebyggande mm. Det är inte så mycket uttryckningsarbete, mest vid exempelvis marknadshelgen och römppäviikko. Annat som kan förekomma är grannfejder, rattfylleri, trafikolyckor, inbrott, bränder, samt bråk vid krogarnas stängningstid. Utryckningar ingår i den brottsförebyggande enheten, medan utredningarna ingår i den brottsutredande enheten. 2012 hade Pajala den lägsta brottsstatistiken i Sverige. I trafikarbetet är det mest hastighets- och nykterhetskontroller, oftast båda samtidigt. Nykterhetskontroller kan ibland förekomma för sig, men hastighetskontroll sker alltid tillsammans med nykterhetskontroll.

Det är svårt att göra prognoser inför framtidens inflyttare – utom att det är logiskt att det antagligen blir mer jobb för polisen. Och redan idag är polisen underbemannad i Pajala, Övertorneå och Överkalix kommuner. Synlighet är viktigt, och man kan inte täcka upp områdena tillräckligt. Sådant som saknas är till exempel att kunna finnas på plats där ungdomar dricker sig fulla, kör moped/skoter olovligt osv. Fem poliser skulle det behövas, och gärna en eller två som bara jobbar med utredningar. Det är svårt att rekrytera till Pajala, nya poliser tror att städerna har mer intressanta jobb fast man i småorterna får en bred kompetens genom att man får jobba med allt.

Det finns en anmälningsobenägenhet som är beklaglig, det är svårt att få folk att göra anmälan, det är en gammal kultur att inte göra det. Om man en gång har polisanmält och inte fått hjälp, då gör man inte en ny anmälan i onödan. Och på grund av de geografiska avstånden så får man inte hjälp eftersom det är så långa körsträckor, är inte Pajalapolisen i tjänst så kan det hända att det inte kommer polis från någon annanstans.

Det är alltså en hård arbetsbelastning för den personal som finns i Pajala: ”Till Pajala för åtgärd” har det kunnat finnas i faxen, detta på grund av att ingen annan polis har varit till platsen på grund av avstånden. Från ledningshåll finns en oförståelse, man tror att polisen som finns i Pajala hinner med allt. Det här undergräver rättssäkerheten som ju ska gälla i hela Sverige. ”*Bor du bakom Guds rygg så är det så.*”

Periodvis så förekommer det också alldeles för långa köer när man ringer 114 14 till polisens telefonkundtjänst. PKC, polisens kontaktcenter, ibland kanske tjugo minuter. (Detta uppmärksammades på norrbottensnytt under hösten 2013. Författarens anmärkning.) Och ibland är det svårt med kommunikationen, när en meänkielitalande kommer fram till en skåning uppstår språkförbistring.

Det är skillnad när det gäller 112, då står man inte i kö, då gäller det pågående brott. Men om inte Pajalas egna poliser råkar vara i tjänst så kontaktas Övertorneå eller Överkalix, och om inte de är där, så går det vidare, så det kan ta tid. Allt beror på vad det är för typ av brott, ex ett slagsmål uppe i Rajamaa stugby i Muodoslompolo, innan polisen är där har det gått alldeles för lång tid.

Det är mest fördelar med att man känner polisen på mindre orter. Till exempel vid en trafikolycka i Överkalix, personer som är från orten vill prata med polisen därifrån för de känner dem, då känner de sig trygga. Och det är samma sak i Pajala.

Kyrkan och polisen: Kan diakon eller annan person ringa å någon annans vägnar? Eller måste det vara en personlig anmälan? Polisen menar att man kan hjälpa till att anmäla, bara personen själv vill det.

Det är bra att kyrkan kan vara med när polisen lämnar dödsbud. När dödsbudet lämnas av polisen, kan tröste- och sorgearbetet ta vid med hjälp av kyrkan. Vid större händelser även POSOM, vid våldsbrott ViNR, Våld i Nära Relation. Polisen är med i dessa nätverksgrupper. Många har anhöriga och vänner, men andra är helt ensamma och då behövs kyrkan och andra.

Reflektion

När man hör vilka villkor polisen arbetar under måste man känna sig kritisk mot ledningen Polismyndigheten. Uttrycket att bo bakom Guds rygg främjar inte upplevelsen av rättssäkerhet. Och när vi inte har den upplevelsen, så sjunker även förtroendet för myndigheter, det är en naturlig följdreaktion.

Vad anmälningsobenägenheten gäller så förstår människor inte alltid vad det innebär att inte anmäla brott, oavsett om man får hjälp eller inte. Polisen måste alltid ta emot anmälan och agera på den, och att många utredningar och förundersökningar läggs ner beror inte på ointresse hos polisen. Man måste ha teknisk bevisning och/eller vittnen, och när det inte finns kan heller inte åtal väckas. Men om man inte anmäler brott så finns det inte heller med i polisens register som anmälda brott, och då ”finns inte” händelsen.

Turistbyrån

Pajala Turistbyrå utgör en viktig del för allt som händer i Pajala kommun. Den ingår i en ekonomisk förening som heter ”Heart of Lapland” och det är fem kommuner som är med i föreningen; Pajala, Övertorneå, Överkalix, Kalix och Haparanda. Pajala Turism och Evenemang (ToE) är en ideell organisation som till stor del är Pajalas ansikte utåt, information är viktigt. Evenemangen tar mest tid, det är Pajala marknad (sedan 1972), Norrskensfestivalen (i slutet av februari), Pingstrundan, Römppäviikko (i september) och Julmarknaden. Det händer något under alla tider på året, och det är roligt för folk att få se fram emot något hela tiden.

Pajala ToE har hand om evenemangen, Heart of Lapland turistinformationen.

Man informerar många nyinflyttade där vanliga frågor är vad man kan göra i Pajala, var kan man gå och träna. Turistbyrån är en informationsbank, och jobbar för att få andra att skicka över information till turistbyrån, men det fungerar inte alltid och då får man söka på deras hemsidor. Folk frågar efter vad som händer i kyrkan på sommaren, andakter och gudstjänster.

Kyrkan och Turistbyrån: Kyrkan – ex vid konserter, speciella gudstjänster med barn som medverkar. Turistbyrån har mycket med Vägkyrkan att göra, exempelvis behov av guidningshjälp på finska. Det är viktigt att ge mer kurser om värdskap och service åt ungdomarna som ska jobba där, de tänker inte på det av sig själva. Turistbyrån skulle kunna komma och träffa dem i början av sommaren då Vägkyrkan ska starta, när ungdomarna precis har börjat jobba. Och så skulle man kunna utvärdera efteråt.

Få med ungdomen är svårt, att få dem engagerade. Men man gör saker som ”Ung i Tornedalen”, ett projekt som sponsras av arvsfonden, länsstyrelsen. ”Hela Sverige ska leva” samt mentorprogrammet ”Laakso-Chicks”. Detta för att få ungdomarna engagerade i framtiden, vad som väntar oss. Att vi behöver få folk hit. ”*Det finns jättemycket att göra i Pajala, den som säger något annat är lat.*”

Reflektion

Pajala församling har en god samverkan med Turistbyrån men detta kan naturligtvis förbättras. Information om det som händer i församlingen, att bli bättre på att delge Turistbyrån om kyrkans aktiviteter. När det gäller Vägkyrkans ungdomar är det också en viktig satsning, att Turistbyrån får möta ungdomarna som ska jobba och ge dem undervisning i detta med värdskap. Det som från församlingens sida görs under höstterminen 2014 är en utvärdering av den gångna sommarens arbete. Ungdomar och anställda kommer att få svara

på frågor anonymt och vi kan ta med resultatet av utvärderingen till nästa sommar. Vi har därtill en ny utmaning som vi mött under sommaren 2014; att ha guidning och utomhuscafé i Laestadiuspöretet.

Tjänsteföretaget Navet

Navet är en ekonomisk förening, ett socialt företag, och har funnits sedan 2008 och startades efter att en inventering visat att det fanns ett stort behov av stödinsatser. Initiativtagare var Pajala kommun, Arbetsförmedlingen (AF) och Försäkringskassan (FK) med flera. Sedan 2009 har projektets syfte varit att skapa arbetstillfällen. Alla maskiner är inköpta med medel från intäkterna, och projektmedlen har använts till handledarlöner. Sju är anställda. Navet är inte ett vinstdrivande företag, för alla intäkter används till syftet och inte till något annat.

Målgrupper är bland andra långtidssjukskrivna och arbetslösa, folk med olika funktionsnedsättningar, både fysiska och psykiska. Huvudsyftet med Navet är att hjälpa och stötta, att hitta meningsfull sysselsättning och varaktigt arbete. En del anställs på Navet, andra slussas vidare till andra arbetsgivare eller utbildningar. Samverkan finns mellan Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och kommunen, med resursteamerna. Man kan göra praktik och få arbetsträning inom Navets olika verksamheter och dessa är fastighetsskötsel, återvinning, sömnad (både lagning och nyproduktion), tvätterier (ofta arbetskläder), kommuncaféer, tavelinramning, städ- och lokalvård, pensionärsservice, flyttning av bohag, snöskottning, gräsklippning.

Man försöker matcha folk med rätt arbetsuppgift, alla kan inte göra alla uppgifter.

Den mest utsatta gruppen är de som har psykiska funktionshinder, de behöver ofta längre tid på sig och mera stöd. Skoven kan komma under perioder och då kan inte den personen komma till sin praktik, kanske inte på flera veckor, och då måste man vänta ut det. Det skulle vara svårare på en ”vanlig” arbetsplats.

Kyrkan och Navet: Navet har Väntjänst – då hälsar man på ensamma människor, ofta äldre. ”Navet, Röda korset och kyrkan kanske kan samarbeta i det här?” Kyrkan får gärna komma och informera på Navet om vad kyrkan och diakonin har att erbjuda, exempelvis själavård. Navet erbjuder stöd- och motivationssamtal samt samtalsterapi. Alla anställda som arbetar eller praktiserar erbjuds det kostnadsfritt. Och det här säljer man också som tjänst där kostnaden är 500 kr/timme.

Det finns de som inte kommer in i de vanliga verksamheterna, gruvan och näringslivet. Folk med arbetsfunktionsnedsättning som aldrig kan komma in där. Det är alla företags ansvar –

och det främjar inkludering och mångfald. ”Det är viktigt att i företag ta ett socialt ansvar för att främja mångfald. ICA gör det, titta på deras rekryteringsarbete. Visst är pengar och vinst viktiga, men socialt ansvarstagande är lika viktigt.”

Reflektion

I kontakt med Navet har vi kommit överens om att informera om kyrkan och att söka samverkan med varandra, Navet och Pajala församling. Även församlingen har detta med att inte vara vinstdrivande, och ur diakonal synpunkt är Navets arbete helt rätt. Att verka för sysselsättning och meningsfulla arbetsuppgifter till människor på deras egna villkor kan inte annat än berömmas. Det blir intressant att diskutera olika sätt för församlingen och Navet att samverka.

Röda Korset

Kupan är en viktig mötesplats. Några säger att ”det är det enda stället som någon pratar med mig”. Kupan tar ett stort socialt ansvar i det här. Om någon av deras ”regulars” uteblir så kollar de upp det och det är fantastiskt, för det ingår inte i deras uppdrag och tjänst men de gör det ändå.

Röda Korset har ledare för social verksamhet, frivilligledare. Det kan innebära hembesök och ledsagning till exempelvis sjukhus i Gällivare och Sunderbyn, samt till Pajala hälsocentral.

Man har även anhörigstöd, exempelvis att man kommer och avlastar en familj en gång i veckan. Men det finns fler som behöver och som inte får. Även för dem som skulle behöva gå ut på roliga saker, som exempelvis teater, behövs också. RK har också aktiviteter på boenden, man ordnar promenader, fika och sång, julbord.

Röda Korset startar ”träna svenska” för invandrare. Man har fyra frivilliga som ska ställa upp med det. Det innebär att man kan prata svenska tillsammans, kanske baka efter svenska recept, läsa tidningen, diskutera vardagsnyheter. Läxläsning är också en verksamhet som erbjudits men få har visat intresse för aktiviteten. Röda Korset på Hertsön i Luleå har ett medläsar-projekt som kanske skulle kunna vara en möjlighet för Pajala. Det innebär att man träffas, en svensk Hertsöbo med en inflyttad med ett annat språk, och läser tidningen tillsammans, ca en gång per vecka.

En stor utmaning är att rekrytera nya människor, att få folk att ställa upp. Det finns frivilliga som tar på sig alla uppgifter och inte släpper in andra. Man vill få fler yngre människor att vara med, men de är ofta så upptagna av jobb och familj och familjens intressen att tiden inte tillåter ett engagemang för RK. RK jobbar med rekrytering genom att när de träffar folk värva

dem, ofta genom att ringa upp. Ibland har personer som gått i pension blivit mycket glada över att ha fått en uppgift.

Kyrkan och Röda Korset: I kyrkans uppvaktningsverksamhet vad gäller 90-åringar är detta bra för i verksamheten kan man upptäcka dem som är ensamma, som kanske kan behöva fler besök.

Kyrkan kan kanske samverka med RK vad gäller nyrekrytering. Både genom att annonsera och genom personliga relationer och möten. (Se Navet och Kyrkan.)

Genom samverkan blir det bättre för annars blir det ”tårta på tårta”. Den samverkan som redan finns är vid konserter då man får ge en frivillig gåva som går till Röda korsets insamlingar.

Reflektion

Vi återkommer ständigt till ordet samverkan, att göra saker tillsammans med andra aktörer. Det har visat sig vara det mest produktiva om man vill få till något. Enskilda enheter, och församlingen är inget undantag, består ofta av ett fåtal som kämpar för att hinna och göra allt. Men om vi gör saker tillsammans, då är vi fler och starkare. Röda Korset är inte något som sköts automatiskt, och man skulle inte klara sig utan engagemanget från frivilliga krafter. Och det är precis likadant i kyrkan.

”Pajalautvecklare”

PUAB står för Pajala Utveckling AB, och under PUAB finns ett projekt som heter Framtid Pajala som kommer att övergå i nästa steg – Framtid i Pajala. PUAB är ett aktiebolag som ägs till 51 % av företagare i Pajala och till 49 % av kommunen. Nätverksbyggande är ett huvuduppdrag. I oktober 2014 är projektiden ute för Framtid Pajala och den nya programperioden förväntas bli 2014-2020.

Målgrupp för PUAB är de som har företag idag samt de som planerar att starta företag. Eftersom Pajala just nu växer och utvecklas så kommer väldigt många idéer fram, och om man har idéer så finns PUAB som forum för dem. Man talar mycket om hur vi vill att Pajala ska se ut. Vad finns redan? Vad saknas i Pajala?

Karaktär, Driv, Enkelhet, Värdskapet. Karaktär – bland annat laestadianismen som kulturellt fenomen. Driv – har vi bestämt att vi ska göra något så gör vi det och folk har stannat trots arbetslöshet och annat. Enkelhet – vi krånglar inte till saker i Pajala. Värdskapet – hur

upplever folk det, är vi välkomnande? I Pajala är vi välkomnande, men det är mer mot dem som kommer hit på besök, vi är inte lika välkomnande mot varandra.

”Det är svårt att komma nyinflyttad till Pajala och sakna sociala kontakter. Man presenterar sig ofta med att man har någon anknytning, exempelvis: ’Jag har min farfar i Kainulasjärvi.’ Och om någon säger: ’Hej jag heter Ulla och jag har inga kopplingar till Pajala.’ Och då blir det lite som: ’Jaha.’”

PUAB och ”Det nya Pajala” har framsprungit ur den nya samhällsutvecklingen i och med gruvan. ”Det nya Pajala” menar att det är mycket viktigt att se till att folk engagerar sig i utvecklingsfrågan och samhällsomvandlingen. Man vill att alla invånare i kommunen ska känna att de är med på tåget, att alla byar är medräknade i det här. Man genomför olika aktiviteter för olika målgrupper, ex hemvändare som kommer till Pajala marknad, aktiviteter för gymnasieungdomar där man träffar dem och berättar om utvecklingen och hör med dem vad de har för önskemål om framtiden, om vad som kan göras för att det ska vara attraktivt att bo kvar i kommunen, och för att flytta in i den. Kontakt med studenter från LTU finns, och aktivitetsveckor för långtidsarbetslösa tillsammans med olika utbildningsarrangörer. Man gör studiebesök ute på olika företag, inom äldreomsorgen, på SFI. Byautveckling innebär att man är ute i byarna och träffar olika utvecklingsgrupper. Eldsjälar, bland annat två lärare från Laestadiusskolan som har presenterat en innovativ idé om ett unikt teknikcentra, är ytterligare kontakter.

Sommarlovsentreprenörer-projektet genomfördes för första gången sommaren 2012, gymnasieungdomar fick chansen att pröva på eget företag. Det blev mycket lyckat.

Målgrupperna blir självgående efter att projektet tar slut. De har fått allt som behövs för att gå vidare.

Reflektion

Jag vill främst framhålla de fyra egenskaperna Karaktär, Driv, Enkelhet och Värdskap, därför att ingen av dessa förutsätter en produktiv gruvnäring. Drivet som exempel har funnits vare sig gruvan varit påtänkt eller inte. Människor har stannat kvar i Pajala, andra har återvänt till Pajala, och oavsett hur läget varit så har drivet alltid funnits på olika sätt. Så är det hos oss och så är det på andra platser i världen. Utveckling kan finnas även om det är lågkonjunktur, och oftast finner vi det i det inre hos oss människor. Ju större utmaningar, desto mer går vi igång.

Arbetsförmedling och arbetsmarknad

På Arbetsförmedlingen (AF) finns de som arbetar med rehabiliteringshandläggning, med vägledning och rehabilitering för långtidssjuka, lönebidragstagare, trygghetsanställda, de som är lite svagare, som inte är redo att ta jobb på en gång. Man gör regelbundna besök för att se om det behövs förlängning eller om man kan få en vanlig anställning. Arbetsgivaren uttrycker om det fungerar, handläggaren gör en intervju med personen och så ser man hur man går vidare. Hur bra det blir beror mycket på hur personerna själva ger information. Man kan ha olika typer av funktionsnedsättningar. Socialkonsumenten kopplas in vid ex ekonomiska svårigheter.

När det gäller lönebidragare beviljar AF lönesubvention till arbetsgivaren och betalar alltså en del av lönen. Snittet är 60 %, vissa är högre och vissa är lägre. Arbetsgivaren betalar ändå ganska mycket med alla andra avgifter. Förr fanns det ett snitt på 90 %, men det finns inte nu. Den här målgruppen växer hela tiden, många ungdomar kommer in nu, de som inte har klarat gymnasiet med godkända betyg. Olika orsaker till detta kan vara exempelvis dyslexi, ADHD. Den gruppen har kanske ökat för att man nu får diagnoser, som man inte fick förr.

”Kraven har ökat på arbetsmarknaden och de här människorna matchar inte. Det bästa vore att de fick komma tillbaka till skolbänken och få godkända betyg först för att sedan få bättre chanser på arbetsmarknaden, men det är svårt i Pajala att studera, distansstudier är inte optimalt för folk med exempelvis koncentrationssvårigheter.” Arbetslösheten är väldigt låg i Pajala, ungefär 4 %. Det finns mycket jobb, men de som är arbetslösa matchar inte de jobb som finns. Så det är den svagare gruppen som inte får arbete.

Många är bra på praktiska yrken och lärlingskapet är på väg att komma tillbaks, vilket är bra. Men förr kunde folk vara bra på att skruva och många mer praktiskt lagda människor blev bilmekaniker utan särskilt mycket utbildning, eller ingen alls. Nu är det så mycket mer tekniskt i bilarna, man måste kunna göra felsökningar på ett annat sätt. Det är ungefär lika många killar som tjejer, och det verkar som om killarna mår sämre. Kanske är det machokulturen som påverkar, om man inte är den där jakt- och fisketypen, som inte kör skoter, så passar man inte in.

Alla ungdomar som kommer ut med godkända betyg kan få jobb i Pajala, det är så många som kommer att gå i pension. Vi behöver arbetskraft för att ta hand om de äldre.

SIUS är arbetsförmedlare som arbetar med särskilt introduktions- och uppföljningsstöd. En SIUS kan jobba med en människa i två år, alltså en långvarig insats. Det är nytt i Pajala men har funnits länge i Sverige inom AF.

Det finns ett fåtal som aldrig kommer ut på arbetsmarknaden. Alla har någon gång haft jobb, men kanske aldrig någon fast anställning. Men det är en liten grupp och de får det låga aktivitetsstödet från AF.

”Exempelvis om någon som har ett alkoholmissbruk har varit nykter länge så borde den personen få en chans att arbeta någonstans. Alla har rätt att få en chans.”

Kyrkan och de arbetssökande: *”Diakonen ska inte bara finnas till för gamla människor, det är så många unga och inflyttade som behöver få prata om det som är svårt, arbetslöshet är en av de svåraste utmaningar för unga som inte får arbete. Budskapet om hur kyrkan jobbar behöver komma ut, gärna via medier som exempelvis Haparandabladet, som även borde få ta del av den här inventeringen, då skulle den spridas mer.”*

På AF vill man gärna få veta av diakonen hur tillgänglig man är från kyrkan, AF skulle kunna förmedla till personer att de kan kontakta diakonen eller andra i kyrkan. Ingen har erbjudit på det sättet förut från kyrkan. Däremot har kyrkan tidigare erbjudit anställning till bidragstagare, men gör det inte just nu. Kyrkan behöver ha resurser i form av utbildade handledare för att det ska fungera.

Reflektion

Arbetsförmedlingen är ytterligare en aktör som församlingen gärna för dialog med, och planerar att göra mer tydligt, särskilt från diakonalt håll. Även om arbetslösheten inte är hög i Pajala kommun så är den gruppen som är arbetssökande i behov av stöd och kan behöva uppmuntras från flera håll. Som en intervjuperson säger: Alla har rätt att få en chans.

Att kyrkan inte riktigt lyckats med att ge god handledning till bidragstagare grundar sig i att vår personaltäthet är mycket låg, och god handledning kan ges endast om man har personal som har tid och resurser att ställa till förfogande.

Del VI. Rörelser och andra företeelser

Miljöarbetet

Diakonin och kyrkans miljöarbete har sin grund i teologin att värna om skapelsen. Det innebär ofta rent konkreta tankegångar, som exempelvis kyrkornas uppvärmning. ”Skulle man kunna ha alternativa energier i kyrkor och församlingshem?”, är en fråga som ställs av intervjupersoner.

Intresset är stort för alternativa energikällor, och skulle gärna få öka. Man diskuterar biogasanläggningar, vindkraft, solceller (Jonastorpet), ekologisk korn och ryps (lantbruk i Kukkola) där en maskin pressar ut olja ur rypsens frökorn som används istället för olja för uppvärmning av ladugårdar. Lantbrukaren i Kukkola har 120 djur. Hela ladugården är ekologisk och han levererar bara ekologisk mjölk.

Reflektion

Årligen genomförs i maj månad *Framtidsveckan* i hela Norrbotten som handlar om hållbar utveckling. Kyrkan är delaktig genom att uppmärksamma de hållbara aktiviteter som man har kontinuerligt, både andliga och materiella. De andliga är kyrkokörernas körsång och mötesplatser för gemenskap, de materiella är att man serverar ekologisk soppa under soppadagarna en gång per månad och att kyrkan har ett bokbord med Fair Trade-produkter.

Flerspråkigheten och kulturen

Det är många som talar meänkieli, idag är inte det ett problem. Men det är många unga som inte kan finska och meänkieli. ”*Folk mår bra av det språk de använder och de flesta klarar sig på båda språken. En del känner sig ibland svaga i det ena eller det andra språket, men i de flesta sammanhang finns det utrymme för att använda det språk man är bra på.*”

Om man tänker framåt, långsiktigt, på de kommande generationerna, då kommer det att bli en utsatthet, för då kommer språket att ha tappats för många eftersom det är så få unga som talar meänkieli. Från kyrkan och församlingens sida, behövs det göras något. Kyrkan har ett uppdrag som utförs av bland andra Luleå stift med flera, en översättningsgrupp, där man översätter psalmer, böner och gudstjänstliturgi. Översättningarna av psalmer och annat är bra att kyrkan är med på, för folk uppskattar det väldigt mycket och ser det som ett värdefullt arbete.

Men det är också viktigt att ha något bland barn och unga, så att man får in språket där, förstärka det som finns i skolan, så att språket finns på fler ställen. ”*Tänka lite utanför de traditionella ramarna. Det är viktigt för kyrkan att få medlemmar och att samlas till gudstjänst men det är viktigt att ha annan verksamhet också. Något kreativt tillsammans med andra aktörer, exempelvis Tornedalsteatern.*”

”*Det är ingen idé att lägga ’meänkielikrut’ på negativa personer i övre medelåldern, bättre att välja bort att diskutera med dem som är negativa. De är ofta negativa på grund av de sår som de har fått tidigare. De har påverkat de yngres syn, och man måste kanske använda kulturen som en bakväg för att komma in till språket.*”

Självbild och stolthet, det kan bli så påklistrat, ex gå med raka ryggar, och vara stolt över våra fjäll och älvar. Men visst är vi väl det utan att man behöver säga det? Det blir för mycket marknadsföringsjippo. ”*Jag är ute efter äktheten, de personliga berättelserna. Inte schabloner, utan det verkliga och jordnära. Berättelser som berättas vid köksbordet förs vidare.*”

”*Ibland är vi alltför historiebundna, vi ska förklara oss att vi är som vi är därför att... Men vi från idag, då! Historien får företräde framför nutid. Parallell: Svenska kyrkan då och nu. Vi lever kanske för mycket på vår historia, men vi måste ändå utgå från hur det ser ut idag, dagens frågor.*”

Konkreta, kreativa idéer: En tidning, skriven av barn för barn är på gång, på meänkieli och samiska. Uuet laulut, Odda laulut, Jord var projektledare. Det finns en kraft i det flerkulturella, inte bara meänkieli, utan också finska och samiska. ”*Jag har ätit mångfald till frukost innan ordet ens var uppfunnet.*”

Det är viktigt att vi har respekt för varandras identiteter, alla kallar sig inte tornedalingar. Meänkieli, språket, är en demokratifråga. Kanske det försvinner i framtiden, men så länge det finns folk som vill ha och använda språket, en eller tusen, antalet spelar ingen roll, så ska man få det. Det finns gliringar, hånfulla attityder, kränkande uttalanden, förminskande och sådant som gör att man till slut inte vågar använda språket. Att föra vidare ett språk i en sådan miljö är inte lätt. När barn i tioårsåldern börjar ha värderingar om det här så vet man ju att det kommer någonstans ifrån. Rationellt kan man förstå att folk har farit illa, men man kan inte vänta sig av efterföljande generationer, att de ska bära den ryggsäcken. Man ska kunna sin historia om hur det var, inte behöva ta det som fakta idag. ”*Vi tittar för mycket på historien och konflikter som vi ärvt istället för att leva nu och få intressera sig för sin identitet.*”

På Lillskogens förskola finns en språkavdelning för flerspråkighet, Ekorren. Tre förskollärare ansvarar för svenska, finska respektive meänkieli. Även avdelningen Renen har ganska

mycket inslag av det flerspråkiga, men det är mindre på Haren. ”*Det har gått bra att ha det här, men det har även funnits ett visst motstånd på grund av hur föräldrar och andra ser på det.*”

Det är viktigt att ha respekt för sin egen identitet, få äga den och definiera sig själv. Att inte tvingas följa något dekret utifrån.

När det gäller romer i Pajala kommun antas kvinnor vara mer utsatta i den romska kulturen.

Det finns romska tjejer som lever med skyddad identitet. I nuläget är de bara de som är väldigt starka och resursstarka som inte är utsatta. De som skaffat utbildning och gjort karriär.

”*Man lär kanske aldrig känna dem helt, för att de släpper ogärna in, på grund av att man farit så illa i majoritetssamhället.*”

Man får ofta bemöta fördomar om romer, att de är tjuvar, det kan man göra genom att säga att det inte är intressant, utan att lära känna personerna bakom etniciteten är det bästa.

Romer i Pajala syns inte. Vad gäller gruppen resande säger övriga romer att resandefolket är romer men en egen grupp. Resande själva säger att de inte är romer, utan en egen grupp. Man har ingen traditionell klädsel, och historien är konfliktfylld. Många vet inte om att de är av romsk släkt, många som vet om berättar inte det. Det är underligt eftersom minoriteter numera lyfts fram i samhället. Det är fördomsfullt att tro att romer i allmänhet är utsatta och lever utanför samhället. Många finns inom grupper med god utbildning, akademiska intellektuella, bland kulturarbetare, forskare, författare med flera.

”*Även om man inte erkänner sin romska bakgrund så säger ju inte det att man ser sig själv som utsatt, man kanske är helt ok med att vara en del av det svenska samhället som man är.*”

Vid språkbehov har kommunen en minoritetssamordnare och översättare för finska och meänkieli. Pajala är förvaltningskommun för finska och meänkieli, men inte för samiska. Det är oklart om det finns behov av samiska.

Samer finns det många här, men här levs den samiska kulturen inte ut, och man ser inte samer som etnisk grupp. Det är mer vanligt på andra håll, i andra kommuner, ex Jokkmokk. Här känner man sig liten i sin kultur.

Reflektion

Ofta kommer diskussionen upp om huruvida meänkieli är ett språk eller inte. En intervjuperson sade att det är en definitionsfråga för var och en, och för den som inte kan acceptera att det är ett lagstadgat minoritetsspråk, samt hävdar att det är en dialekt, är fullt fri att ha sin åsikt.

Men ofta glömmer man då att man inte har rätt att pådyvla andra den definitionen. Så länge det finns de som ser meänkieli som "vårt språk" och det till och med är införlivat i svensk lag, så är det definitivt ett språk för dessa människor och nationellt. Det är även viktigt för dem som förespråkar meänkieli att ta till sig det en intervjuperson säger; att det är viktigt att man har respekt för varandra, oavsett åsikt.

Det verkar som om både samiskheten och det romska är ganska osynligt i Pajala kommun, och det enda som egentligen är viktigt är om det är ett eget val av samer och romer, eller om det finns någon grund till upplevelse av diskriminering. Är det ett eget val så är det något att respektera, men grundar det sig i diskriminering så finns det anledning till oro.

Den laestadianska väckelserörelsen

Inom den laestadianska väckelsen kan det tysta, sociala behovet med mörklagda problem vara viktigt att uppmärksamma. Utsatthet när det gäller att våga prata om tabubelagda saker, några har ingen att prata med. *"Kanske inte Svenska kyrkan är lätt att kontakta, utan någon särskild person som man bygger en relation med."*

"Det är så olika hur folk upplever att leva inom väckelsens ramar. Vissa trivs med det livet och det är så här det ska vara. Andra tycker att man visar en trötthet, man mår dåligt, många barn är jobbigt och man orkar inte med. Man kan känna att normerna är påtvingade. Om man vågar uttrycka sitt mående, vilka reaktioner kommer? Blir man utstött? Eller tillsagd att man har fel? Om man avviker från normen när det gäller sätt att vara troende, kristen."

"Man tassar omkring vissa, exempelvis islam och muslimer, i det svenska samhället. Här kanske man gör det omkring laestadianerna." Det är mycket som är normstyrt och om man inte passar in är det svårt. Det finns negativa attityder i olika byar, både bland laestadianer och bland andra. *"Skillnader ligger i att icke-troende har kulturen som grund för fördomar, men troende använder ord som 'synd' och 'du kommer till helvetet'."*

Preventivmedel, man pratar inte om detta, locket är på. Om man känner att man inte orkar ha så många barn, men man känner sig tvingad, så finns det inte utrymme för att prata öppet om det. Känslan av skuld är ett stort problem, man tar ett beslut om att ta preventivmedel men går och mår dåligt av det, har jag gjort rätt? Och andra, som helt enkelt får alla dessa 12-14 barn och bara blir helt slut. Familjer med många barn, där man får nya bebisar samtidigt som man har tonårsbarn kan vara tungt. Det sliter mycket på föräldrarna, särskilt på mammorna. Inom väckelsen är det vanligt med stora barnfamiljer. Upplevelsen varierar, det finns 10-12-barnsmammor som trivs med och mår bra av sin livssituation, och så finns det andra som inte orkar, men gör som de andra på grund av det sociala trycket. Att uppfylla krav är svårt.

Man kan få råd och information från mödravården, men det är individen som väljer och tar ansvar själv. Om exempelvis preventivmedel och ”säkra” perioder.

”Doldisar” som inte mår bra kan vara ungdomar som är i en relation, ibland sexuell, man är 17-18 år och man vågar inte prata hemma om det. Man gör något som man tror att andra fördömer. Föräldrar klarar inte av sina tonåringar, man ska helst gifta sig med någon från samma sammanhang, men det blir inte alltid så, ungdomarna gör andra val och det orsakar mycket bekymmer för föräldrar. *”Det är viktigt att prata med föräldrarna om att de älskar sina barn och vill stötta.”*

Kvinnors utseende har länge varit viktigt i väckelsen. *”Men kvinnor började klä sig mer utmanande, först yngre och sedan även gifta kvinnor. Predikningar som har varit riktade mot dem kan vara både fördömande, alternativt bra genom att man frågar vilka signaler man skickar.”*

”När det gäller kyrkan behöver man få en personlig relation med någon som arbetar där, där man som person kan få stöd.”

Förr var TV-tittandet omdiskuterat och oftast helt oacceptabelt i många kristna hem. Nu har de flesta datorer där man kan sätta in en cd-skiva, eller surfa på nätet. Det här har inte så mycket att göra med religion som med kulturen och den rådande samhällssituationen.

”Det är viktigt att inte försköna laestadianismen, men också att inte svartmåla den. Den laestadianska väckelsen består av individer, och det kan variera stort i hur man förhåller sig till livsfrågorna och till den kristna tron.”

Laestadianska elever i skolan, föräldrarna till dem, hur fungerar det för dem att förhålla sig till samhällsutvecklingen kontra det kristna? Personal i skolan har inte märkt något specifikt.

”Men man har ju hela tiden i åtanke att det finns, vad har de i bagaget?” Samma sak gäller de nyinflyttade som har sin religion. Personalen har inte sett något av att de inte får delta på lika villkor som andra barn. *”När det kommer till det där med dans och teater, men det känner inte jag till riktigt. De ändrade namn på idrotten och kallade det ’rörelse till musik’ istället, och då var alla med.”* *”Sex- och samlevnadsbiten har vi inte fått några åsikter om att vi inte ska ha det, alla elever har fått vara med.”*

När laestadianska ungdomar söker hjälp från vården har de samma funderingar som andra ungdomar, om otrohet, alkoholism, att man börjar snusa tidigt (föräldrar köper snus tidigt), allt är saker man behöver prata om.

Det finns ibland osynliga och helt onödiga gränser mellan exempelvis laestadianska ungdomar och andra ungdomar. *”’De där från Sattajärvi’ är ett uttryck som används. Vi behöver uppmuntra och frigöra människor genom att jobba mot att ha fördomar om andra.*

Prata med varandra – inte om varandra. Om man har fördomar om andra och uttalar dem, så är det bästa rådet: 'Lär känna personen först och tyck sedan'.”

En del elever i skolan varken vill eller har behov av att ifrågasätta väckelsetraditionerna. Men de umgås med varandra, det är inte stora gränser mellan olika grupper. Men det finns skillnader mellan hur de bryter sig lös i tonåren.

Konfirmanderna som väljer att konfirmeras inom väckelsen, detta innebär en segregation.

Föräldrar till konfirmander säger att det finns brister i konfirmandundervisningen. ”Även då vi låter barnen välja själva om de vill konfirmera sig med alla andra eller med väckelsen, så väljer barnen ändå att konfirmera sig inom väckelsen för att ens kompisar är med där.”

Det råder inget större bortfall bland laestadianernas konfirmandgrupp, hittills ingen som inte konfirmeras. Men engagemanget är mer eller mindre stort, och närvaron är inte alltid total.

Sju ledare från väckelsen deltar på frivillig basis. De är alltid två och två förutom konfirmandprästen, och man träffas varje tisdag för intensiv undervisning från oktober till februari. I mars och framåt brukar motivationen sjunka och annat tar ungdomarnas tid så det är därför man gör så. Man träffar också de laestadianska Luleåkonfirmanderna ett par gånger om året, de båda grupperna får en helg tillsammans, vilket är mycket uppskattat från båda håll.

Reflektion

Det är intressant att se hur varierande man har svarat på frågor om den laestadianska väckelserörelsen. Eftersom jag har mina rötter och uppväxt i den men av olika skäl inte är delaktig längre, så har jag försökt vara så objektiv som möjligt i intervjuerna. Den reflektion jag gör är väl att det någonstans finns ett mönster i detta att passa in i sitt sociala sammanhang. Och majoriteten av laestadianer föds in i rörelsen, mindre ofta kommer folk utifrån. Så det handlar om att socialiseras in i en norm, som på inget sätt är oföränderlig, det ser olika ut i de olika byarna, och det ser olika ut inom byarna mellan de olika familjerna, och slutligen ser det olika ut inom familjerna. Min egen är ett bra exempel, en syskonskara på elva barn där man ofta diskuterat högljutt och vädrat sina åsikter om allt från kristen tro och tradition till bästa glutenfria brödreceptet.

Ett viktigt faktum är att den här öppenheten och självständigheten inte verkar finnas i alla familjer. Det finns de som inte mår bra i sin situation och upplever att det inte finns någon att tala med. Fenomenet vi-och-de är markant, antingen är man med i rörelsen eller så är man inte, och inom rörelsen handlar det om att antingen är man kristen eller så är man det inte. För många är missionsuppdraget stressande och ångestladdat där man både vill så och helst

skörda på en och samma gång, andra har en tillit till Gud att sköta skördandet. Ytterligare andra ger ett intryck av att låta omvärlden sköta sig själv och bekymrar sig inte.

Missionsuppdraget har alla, men det tar sig väldigt olika uttryck. När det utförs klumpigt så kommer man till den man vill hjälpa till bättring och omvändelse med en omsorg om den andres eviga väl, och då har man en egen sanning som man vill delge den andre. Man glömmer att den andre har sin sanning och sin övertygelse, vad den än må vara, och det innebär att samtalet inte präglas av respekt för den andre.

Men evangeliserar man inte i Svenska kyrkan? Ja, missionsuppdraget är ett av våra grundläggande uppdrag och yttrar sig ofta konkret i praktiskt stöd, inte minst internationellt. I det senaste biskopsbrevet (Biskopsmötet 2014) står det så här:

”I det diakonala mötet står människan, och hennes behov och längtan, i centrum oberoende av personliga förutsättningar, livsåskådning och religion. Diakonen går in i det mötet för medmänniskans skull. Drivkraften är inte att omvända till kristen tro. Däremot har diakonen kallelsen att erbjuda möjligheter för den som vill gå vidare att finna vägar in i kyrkans liv och till en personlig kristen tro.”

Som kvinna och uppväxt i rörelsen har kvinnornas utsatthet ofta berört mig. Det finns höga förväntningar på barnafödande, både uttalat och underförstått, och det är inte förvånande att man använder preventivmedel utan att tala om det. Om man kan göra det och förstå att det inte är något man behöver gömma som en synd, då mår man också bättre, om inte så kan det innebära att man känner skuld och skam, vilket är destruktivt för en redan utsliten flerbarnsmor.

Det är viktigt att inse att så länge det är ett eget val att få många barn, som är oberoende av yttre påverkan, finns det ingen anledning till oro, och det skall respekteras.

Det är många yttre attribut som kännetecknar kulturen i laestadianismen. Förr kunde det handla om vem som hade TV hemma eller inte, och ofta om hur kvinnor ska se ut; långt hår, inga örhängen, anständighet, kjol eller klänning i bönhuset. I min förståelse med den bakgrund jag har, är det här en sorts kvinnoförtryck. Män kunde klä sig tjugigt i kostym och slips eller i vanliga vardagskläder, det fanns inget att slå ner på. Men kvinnor skulle alltid vaktas och dirigeras, och på något vis var man aldrig riktigt rätt klädd, och när man var det blev det en känsla av att ”ja, nu duger jag, men är jag mig själv?” Det här ser ut att ha förändrats för många idag, de som håller på den gamla stränga likformigheten verkar bli allt färre, åtminstone hoppas jag det, eftersom det enligt min erfarenhet är osunt.

Så slutligen de unga, sist men inte minst viktiga. Det har blivit stora skillnader och förändringar i ungas situation inom rörelsen jämfört med under min ungdomstid, men samma parallella världar finns fortfarande: Den uppfostran man får i hemmet och i sin sociala grupp kontra de intryck man får från det övriga samhället. Idag utgör det globaliserade samhället det övriga samhället och man kan undra hur laestadianska ungdomar får ihop det pusslet. Vad blir rätt och vad blir fel när det kommer så många olika intryck? Enligt intervjupersoner som i olika sammanhang möter dessa ungdomar har de samma frågor om livet och allt omkring som vilka andra ungdomar som helst. Det känns betryggande men också förvirrande. Skapar de sin egen verklighet utifrån de förutsättningar de har omkring sig, får ihop kristendom med andra ideal som förespråkas i omvärlden?

HBQ-rörelsen

”Samkönade – de syns inte i Pajala, det är ett problem. Vi kategoriserar automatiskt in andra i könstillhörighet och kan vi inte se vad personen är så blir vi provocerade.”

På marknaden vore det bra om det kunde komma några och berätta om allt det här. Då kan folk komma i en enklare form, för de flesta går på marknaden. Om man har något på folkets hus och sådana ställen, dit vågar inte folk komma. Många provoceras av det man ser i media om regnbågsrörelsen, flera undrar varför man måste vara så fysiskt utmärkande.

Många flyttar från Pajala för att det blir för jobbigt att bo här om man har en annan sexuell läggning än hetero. Många har flyttat för att det var för lågt i tak i Pajala. Bara att vara kvinna och mycket handlings- och ledningsbenägen är i ett jämställdhetsperspektiv ett hot mot de lokala normerna och strukturerna.

Det gäller inte bara jämställdhetsarbetet utan det är så mycket mer. När det gäller HBQ-frågor är barn mest toleranta och tycker att det är helt ok om en tjej blir kär i en tjej etc.

”Homosexuella har samma uppgift som alla andra. Men de är inte välkomna i Pajala. Jag ser fram emot att vi får det första homosexuella paret som gifter sig. Inom laestadianernas familjer så går homosexuella ur föreningen och flyttar till Stockholm. Det är ju helt fel, tänk att bli utstött och att inte få älska den man vill.”

Reflektion

När jag genomgick domkapitelsexamen i maj-juni 2013 (vilket är en förutsättning för att få vigas till tjänst i Svenska kyrkan) handlade examensuppgiften bland annat om heteronormens exkluderande effekt. Jag kommer här att ge en avkortad version av reflektionen jag gjorde under det arbetet:

Det är vanligt här i Tornedalen att man ser HBTQ (Homosexuell, Bisexuell, Transperson och Queer) som något onormalt och jag har diskuterat saken med flera personer, bokstavstroga bibelläsare bland andra. Och mina ställningstaganden är dessa:

Att det är alla människors grundläggande rätt att definiera sig själva, vem man är, hur man ser på sig själv vad gäller könstillhörighet, sexuell läggning osv. Mitt mål i diskussionerna är att föra den talan som jag anser att jag som diakon och som medmänniska och församlingsmedlem har ansvar att föra; att motverka den exkludering som heteronormativiteten genom att vara norm genererar. Att det är både olämpligt och kränkande att ta på sig rollen som normgivare för andra. Att inte enbart motvilligt acceptera att det finns HBTQ-personer utan att inse hur svår och ofta hotfull deras livssituation är. Jag argumenterar för det kristna kärleksbudet; det räcker inte med att från sin heteronormativa trygghet se på utan att ge stöd till dem som är utsatta, för det är detta som är villkorslös kärlek.

Fredagen den 17 maj 2013, handlade dagens nyheter i media om HBTQ-personers utsatthet, vilket gläder mig eftersom detta behöver uppmärksammas mer i samhället.

Jag växte upp inom den laestadianska väckelserörelsen och har gjort en lång resa till den jag är idag. Jag fick lära mig att heteronormen är det normala, att Bibeln fördömer homosexualitet, att homosexuella därför ska avhålla sig från sexuellt umgänge för att inte synda, att kvinnor har sin givna roll enligt Bibeln, och ska därför inte undervisa och förkunna, alltså inte vara varken präster eller predikanter.

Jag kunde inte leva i en sådan tradition. Bibelläsning hjälpte inte, på det ena stället stod en sträng Gud med dödsstraff och på den andra en Jesus som både identifierade sig som ett med Fadern (en del av gudomen) och samtidigt klokt och kärleksfullt tog emot människor som de var. Enligt min erfarenhet läser man ofta Bibeln selektivt, man väljer alltså ut vissa bibelord som särskilt viktiga. Man säger att hela Bibeln gäller för sanning, men man följer inte den ändå. Ännu idag får jag inte ihop den inkonsekvensen. Hur läser jag Bibeln? Jo, jag läser den utifrån den kontext den skrevs. I dagens västerländska demokratiska samhällen accepteras inte slaveri, kvinnoförtryck och barnaga, och man gör allt för att motverka krig. Allt detta var normalt samhällsskick på Bibelns tid. Om man är emot det förtryck som fanns i samhället då borde det inkludera att man är mot förtryck även när det gäller andra grupper och företeelser. Att ta till sig omprövningens möjlighet (Stiglund, 2012) innebar naturligtvis inte att jag fick svar på alla mina frågor, Bibeln är fortfarande både mitt rättesnöre och min stötesten. Men jag överlät mig i Guds händer i alla dessa frågor, och en upplevelse av trygghet och lättnad infann sig. Ingen människa har svaren, och det kommer alltid att finnas många frågetecken, och det gör livet rikare. Mitt livsmotto har därför blivit: ”Hellre tusen frågor än fem enkla svar.” Det

som ibland i laestadianska sammanhang kallas förakt för Guds ord, kallar jag tryggheten i Gud – att få säga till honom som håller allt i sin hand: ”Det här förstår jag inte, det är till och med helt absurt.”

Det finns de som gick ur Svenska kyrkan när homosexuella fick vigselrätt, och uttryck som ”jag går inte i den där homo-kyrkan” används. Ibland sägs det till mig att Svenska kyrkan i och med detta beslut har förlorat medlemmar – och då har jag svarat att det också har inneburit att andra har blivit medlemmar av precis samma orsak.

Som diakon i församlingen med detta förhållningssätt kommer jag att stöta på motstånd, men jag kommer inte att försvara mig och min ståndpunkt, jag kommer att framhålla uppdraget att försvara människors rätt. Även mångfald som i mina ögon berikar istället för förenklar det komplexa i våra liv.

Jag tror att många är intresserade av detta men det kan finnas mycket som försvårar när det gäller att komma över gamla, invanda tänkesätt. Ofta är det bekvämt att luta sig mot heteronormen – just för att den är norm. Men när det händer någon personligen – att ett barn, barnbarn, någon annan släkting, vän eller bekant, kommer ut med en annan sexuell läggning eller med en annan könsidentitet – då kommer det plötsligt väldigt nära och man blir tvungen att förhålla sig på något sätt. Ett sätt som är vanligt i många sammanhang, inte minst i Tornedalen, är att titta ihjäl det, att låtsas som om det inte finns.

Jag känner till en familj där en homosexuell son som lever ihop med en man inte är välkommen att vara med när föräldrar och syskon med familjer samlas till gemenskap. Om detta inte är exkludering när det är som allra mest smärtsamt så vet jag inte vad som är det.

Del VII. Pajala församlings utmaningar och möjligheter

”Det har glömts bort vad som är kyrkans uppgift, viktigt att det kommer fram bland folk, om vad kyrkan är idag.”

”När vi pratar med varandra så blir vi klokare. Det är viktigt att komma ihåg att ge ett gott bemötande till människor som kommer till gudstjänsterna.”

Församlings- och kommunborna är nöjda med:

Besöken, kyrkans kontakt med människor är en viktig del. Folk kan vända sig till kyrkan och få någon att prata med. Människor får själva ta initiativet till kontakt med kyrkan.

Gemenskap, sång och musik är viktigt. Kyrkan ska vara ute där folk är. Det är roligt att kyrkan är så aktiv, det händer så mycket. *”Konserterna i kyrkan, det är fantastiskt att vi kan ha dem i kyrkan.”*

Kyrkan har många gemenskapsbetonade verksamheter. Kyrkokören är ett av dem och bidrar till att motverka en känsla av främlingskap för kyrkan. *”I kören är det särskilt roligt, för körledaren låter oss prova på lite olika saker. Inte rädd för att ta fram solister, även om vi inte är så många som kan åka så kan hon dra iväg med oss och sjunga på andra ställen än bara i Pajala. Kören är ju mycket uppskattad, när kören är med så märks det. Ett förslag är att ha med kören oftare på gudstjänster, och kanske dela upp den så att alla inte alltid måste vara med varje gång.”*

”Kyrkan innebär trygghet och ro, en plats att bara vara i. Jag känner bara till några få lärarkolleger som har en aversion mot kyrkan och tycker att man inte ska ha skolavslutningarna där. Men vi har både avslutningar och Luciafirande i kyrkan.”

Det här vill församlings- och kommunbor:

”För dem som vill komma till kyrkan men inte kan, exempelvis på grund av hälsoskäl, det är tråkigt. Finns det kyrkskjutsar?” Annars är man beroende av andras omtänksamhet eller av färdtjänst.

Information är det många som frågar efter. Kyrkan behöver skriva ner en marknadsförande text som kan delas ut av andra instanser. Den vanliga marknadsföringen i Tornedalsbladet, predikotureorna och extraannonser är bra, men det behövs alternativ information i form av exempelvis en folder som kan delas ut överallt i kommunen. Det är viktigt att affischera om

allt som händer i alla delar av församlingen. Ibland är församlingens hemsida inte tillräckligt uppdaterad, alltför mycket gammalt ligger kvar för länge.

Öppet hus-verksamheten i kyrkans hus skulle behövas lyftas fram mer, den är ju det enda i sitt slag i Pajala kommun. Genom att visa vilken bra verksamhet det finns i kyrkan skulle kanske motivera folk till att se kyrkoavgiften som något som ger något. Man behöver tydliggöra vilken verksamhet som finns i Pajala församling för att folk ska veta vad man får för sin kyrkoavgift. Det skulle kunna minska utträdena. *”Det gamla invanda i ”kyrkfolket” behöver synas lite bättre, på ett sätt som man inte har behövt göra förr.”*

Aktiviteter och mötesplatser för flyktingar. Kontaktpersoner. Samtalsstöd. Bryta isolering. Kyrkan skulle kunna delta i arrangemang som kommunen har. Exempelvis Bojen.

Man bjuder in varandra sinsemellan, kommunen, kyrkan och andra, men man skulle gärna få inbjuda varandra ännu mer, för då blir man ”ansikten” för folk. Det är lätt att vara i de egna ”bubblorna”/verksamheterna. Det här skulle främja bland annat integrationen.

Samverkan med andra är nödvändig i en så här liten kommun och den har sett väldigt olika ut. Ofta är aktörerna föreningar, polis, vård, skola, socialtjänst och kyrkan.

”Det finns många små grupper med olika deltagare, det handlar om vissa särskilda saker och frågor. Skulle inte vi som är en så liten kommun kunna få till samverkan på ett enklare sätt? Lite för många olika konstellationer, möten som tar en massa tid från det vanliga arbetet.”

”Inför stökiga helger som exempelvis Pajala marknad kommer socialsekreterare till polisen och de pratar ihop sig om hur de ska jobba inför helgen, kanske det vore något för kyrkan att vara delaktig i?”

För kyrkan att tänka på

”Det är viktigt att få folk att inte gå ur Svenska kyrkan, genom att vara varsamma med hur vi är som kyrka, så att folk känner att de får ut något av verksamheter, inte materiellt, utan det existentiella, det andliga.”

”Vi får inte 40–50-åringar att gå i kyrkan, de som vi ska satsa på är de yngre. Medelåldern är upptagen med att vara i ekorrhjulet, och tar sig inte tid att se över sitt liv.”

Många söker andlighet, meditation. Vad har Svenska kyrkan att ge stressade människor idag?

”Retreater och sådant, det ligger ju i tiden, många söker sig till sådant här. Så att man kommer ner i varv från vardagens stress, man jobbar mycket, ska hinna så mycket, vara bra förälder osv. Kanske kyrkan inte har jobbat så mycket med sådant tidigare, det är därför det här med New Age har kommit. Pilgrimsvandring på skidor skulle vara något för oss här.”

Traditioner och högtider är viktiga, den gemensamma samvaron, det är viktigt att kyrkan ser till att det finns.

Kyrkan behöver bli lägre i tak, det känns att det är så högtidligt och stort att komma till kyrkan. Det skrämmer bort människor som kanske bara kommer till exempelvis begravningar. Kyrkan borde utformas till en mötesplats där folk kan känna sig välkomna och hemma. Att dörrar står öppna åt flera håll. Man känner att man ”syns” för mycket i kyrkan, inte kan vara anonym. En kyrka där människor är välkomna på sina egna villkor. Musikgudstjänster har inte den här effekten, det är alltid lätt att gå till kyrkan när det handlar om musik.

”De som är med i gudstjänsten, ex kyrkvårdar, borde sitta med i församlingen och inte i sidoskeppet som man gör i Pajala. De som tjänstgör har så specifika ”sittplatser”. Man skulle behöva gå i gudstjänst även när man inte är i tjänst, både anställda och kyrkvårdar.”

”Jag tillhör Svenska kyrkan, är inte så insatt, men går ibland i gudstjänsten. Det enda som jag tycker har varit dåligt är att det har varit så mycket konflikter i den här kyrkan. Det blir särskilt fult när det är kyrkan än när det är andra. Kyrkan ska inte hålla på med sånt där bråk.”

”Gudstjänstlivet är inte så utbrett i Tärendö, lite folk som kommer till kyrkan.” Folk kommer hellre till musikgudstjänster och temagudstjänster på vanliga veckokvällar än till de vanliga söndagsgudstjänsterna. *”Det beror på vem som är präst i gudstjänsten om man kommer eller inte.”* Viktigt med ett gott bemötande vad gäller de som kommer till gudstjänst, att det är ett positivt bemötande. Inte viktigt om det är många eller få som kommer. *”Vi ser gärna att det är gudstjänst kl. 11.00 på söndag, åtminstone ibland. Det vore roligt att ha bibelstudier i Tärendö.”*

Kyrkan bör vara med när det händer något i samhället, olyckor och liknande. Att kyrkan är med är viktigt, som exempelvis vid tsunamin. Det fanns ju även drabbade från Pajala kommun. Att få komma till kyrkan och be och tända ljus. *”Men jag vet inte om det fanns möjlighet i Pajala då.”*

Kyrkan behöver komma närmare människor, församlingarna är arealt mycket större än förr på grund av sammanslagningar och då får man inte samma kontakt som förr. Geografiskt är församlingen så stor så man får inte samma kontakt med präster och diakon som man kunde ha förr. Även kyrkan har fjärrat sig från de äldre och de unga och anpassar sig till karriärmänniskan.

På grund av sammanslagningen 2006 saknar man att det inte finns så mycket aktiviteter som förr, särskilt i de gamla huvudkyrkorna som exempelvis Tärendö och Korpilombolo. Barn och ungdomar har mycket aktiviteter för sig, det är de lite äldre som saknar det. Det är tråkigt att

vissa klagar på att det inte händer något i kyrkan, och när man sedan har något så kommer man inte. Kyrkan behöver gå ut i samhället och inte bara vänta att folk ska komma till kyrkan. Församlingsresor skulle uppskattas.

Det är stora skillnader mellan de olika kyrkbyarna vad gäller deltagande i gudstjänstlivet, i en del kyrkor är det fler som kommer och i andra väldigt få. *”Det skulle vara roligt om folk kom till vår fina kyrka när det är gudstjänst.”* *”Julotta, minnesgudstjänster under allhelgona och när det är musik i kyrkan – då kommer det mycket folk.”*

”Inte bra med ’trettio-års-gropen’, någon som säger ’jag har minsann jobbat i trettio år och så här ska det vara’ Då har man fastnat i gammalt där det behövs nytt.”

”Och så är det den nya tiden med mobiler och ipads, man umgås inte.”

Röster om diakonin

Både när det gäller diakonin och andra områden och verksamheter, behöver kyrkorådet förankra sig i verkligheten. Och diakonin behöver bli tydligare. Det är väldigt olika hur var och en arbetar med diakoni.

Det är svårt att se en gemensam diakonisyn i församlingen. Diakoni är så mycket, det är varje möte man har med människor, får förtroenden. *”I diakonin har vi uppdraget att försöka efterfölja Jesus, han ska vara vår förebild. När vi ser en människa i nöd ska vi ge hjälp och stöd, oavsett hur situationen ser ut.”*

”’Hål’ i samhället där diakonin inte har syns, jag tror att det är där du som diakon ska vara.” Det är viktigt att kyrkan kommer ut i samhället, är på fältet.

Det man har saknat i Pajala är besök hos gamla, och att när någon har gått bort så brukade diakonen komma och hälsa på. Nu finns inte det och många tycker att det är konstigt.

Det är viktigt att man i kyrkan skriver på hemsidan vad som är diakonens uppdrag, så att det blir tydligt.

Diakoni och diakon. En diakon kan jämföras med att man biträder i den andliga församlingsvården. Man anförtror något till en människa. Tillsammans med präst utövar uppgifter i församlingen. *”Diakon och präst är två likvärdiga, som bör kunna möta en församlingsbo på samma sätt, ämbetena är likvärdiga, båda är viktiga för betalande medlemmar. Det är viktigt att folk blir kvar i kyrkan, eller går in i kyrkan, och då ska det vara likvärdigt, präst eller diakon.”*

Framtid och diakonal utveckling – finns det hinder? Det är en ledningsfråga för förtroendevalda och kyrkoherden.

Det är viktigt att låta behoven styra hur diakonin ska se ut. Att inte välja ut vissa grupper som mer viktiga än andra. Alla ska vara lika uppmärksammade.

Diakonisynen i församlingen verkar handla om att finnas till för de äldre. Men ungdomar och andra vuxna behöver också få stöd genom samtal, att få prata om saker hjälper. Exempelvis ungdomar som vill anförtro sig till någon om allt möjligt, relation med föräldrar, problem.

Och det journalförs inte, vilket är befriande. Det är omöjligt att göra alla glada. Alla har inte vänner bland unga och vuxna. Så ensamhet är ingenting som är exklusivt för äldre.

”Utöva diakoni är att vara en kompis om någon mår dåligt, en axel att gråta mot, någon att prata med om man mår dåligt.”

Diskussion

Till att börja med vill jag rikta uppmärksamheten mot det diakonala uppdraget. Som framkommer i texten är det något som församlingen har gemensamt och som är en del av Svenska kyrkans grundläggande uppgift. Detta trots slitningar och sammanslagningar och olika syn på praktisk diakoni, och även det att uppdraget fortsätter att präglas av otydlighet. Vad som särskilt har påtalats vad gäller den praktiska diakonin, är vikten av att studera fakta så som det ser ut i dagens samhälle och att inte utgå från att allt ska vara som förr. Det är många som ser tillbaka på hur det var innan Pajala blev storförsamling, och mycken bitterhet skönjs både explicit och implicit mellan raderna i uttalandena. Det har varit en smärtsam sammanslagning och den som vill blicka framåt behöver slutgiltigt acceptera den och försöka se möjligheter och utmaningar istället för det som inneburit försakelser som exempelvis minskad personalstyrka.

Prästen och/eller diakonen kan inte komma på spontanbesök som man gjorde förr, det är inte möjligt. Men prästen och/eller diakonen, och även andra inom kyrkans verksamheter, kan komma på olika slag av besök, till behövande. Och besök prioriteras efter behov, inte efter ålder eller andra föreställningar om prioritet. Att det sedan finns en folkmängd med hög ålder gör att många äldre är föremål för kyrkans omsorg, utesluter på intet sätt andra åldrar.

Under allt annat i inventeringen finns gruvan som underström, detta eftersom dess framgångar kommer att direkt eller indirekt påverka varje enskild individ som bor eller vistas i Pajala kommun. Ett stort engagemang för Northland Resources har visats av många människor, både från Pajala och utsocknes, exempelvis genom manifestationen som hölls torsdagen den 30 oktober 2014, där över tusen människor samlades i ett fackeltåg i centrala Pajala och tal hölls om hur viktigt det är att gruvan ska ha framgång. Det visar att många inte har gett upp och att man har en realistisk syn på framtiden och gruvnäringens ”varma och kalla perioder”. Under tiden för intervjuerna var gruvnäringen i full produktionsgång, och det behöver klargöras att det råder en stor osäkerhet i dagsläget. Ingen kan säga hur det kommer att se ut i framtiden och bland människor skymtar pessimism men också entusiasm och försiktig optimism. Det är som sagt för tidigt att uttala sig om gruvans framtid och även om det ser mörkt ut just nu så provas olika lösningar hela tiden.

År 2020 kommer det att bli en omfattande förändring vad gäller kommunanställda, 2000 lediga jobb skapas på grund av de många pensionsavgångar som förestår. Om Pajala får fortsätta att utvecklas kan vi kanske bättre ta hand om de äldre som snabbt ökar i antal.

En stor förändring som skett de senaste två åren 2013-2014 är den ökade invandringen av nya kommunbor. De tre grupperna ensamkommande barn, kvotflyktingar och asylsökanden har förändrat vår samhällsbild, och stor omsorg har visats av ett stort antal människor gentemot dem som kommit hit. Dessa tre grupper är utsatta på grund av det som en migrering innebär och har olika förutsättningar att hantera dessa radikala förändringar i sina liv. De som lever i störst osäkerhet är de nytilkomna asylsökandena som inte vet om det får stanna i Sverige eller inte. De andra grupperna har en annan trygghet i och med säkrat uppehållstillstånd men har andra sorters bekymmer och sorger.

Många oroar sig för ungdomar och deras situation, den rastlöshet i processen att skapa en identitet som får många att känna en rotlöshet. Eller är det de vuxna som oroar sig mer än det behövs? De ungdomar som vidtalats är koncentrerade på skolan och frustrerade över mängden arbete, lärares otillräcklighet och upplevelsen av att inte ha inflytande i skolan. De ungdomar som har funktionsnedsättningar, exempelvis neuropsykiatriska, är inte alltid nödvändigtvis utsatta, även om det kan finnas perioder i deras liv då de behöver särskilt stöd. Den barnkonsekvensanalys, BKU, som ska utformas ska genomsyra allt som händer i Svenska kyrkan, och den kan kanske bli till hjälp i stödet för barn och ungdomar.

I arbetet med inventeringen har jag särskilt tagit fasta på en intervjupersons utsaga: *"Vi har svårt att räkna till på grund av våra geografiska avstånd, minskande personella resurser, det är så både för kyrkan och för andra yrkesgrupper. Kyrkan kan bara vara en tårtbit."* Man vill inkludera alla men räcker till för ett fåtal. Många söker sig inte till kyrkan men för dem som gör det krävs det ibland mycket för att räkna till. Det är därför jag i inventeringen ofta framhåller fördelarna med att arbeta i nätverk tillsammans med andra aktörer.

Ibland möter jag fördomar om Svenska kyrkan och hur den fungerar. Jag anser att det är bra att vara kritisk mot kyrkan och att vi behöver granskas av oss själva och av andra. Men jag vill framhålla en sak som grundläggande när det gäller kritik; kunskap om det verkliga förhållandet ökar förtroendet för uppdraget. Kunskap om brister ger möjlighet till förbättring, det har också varit en av intentionerna med inventeringen. I ett mindre samhälle är det lätt att dra förhastade slutsatser utifrån hörsägen och man inser inte att det kan handla om sådant som ligger utanför uppdraget. Jag hoppas att den diakonala inventeringen har kunnat bidra till kunskap om hur det ser ut i Pajala församling och kommun när det gäller sociala och diakonala behov. Kanske har den för någon blivit en inspiration till det vidare diakonala arbetet där vi har realistiska förväntningar på varandra och där alla har sin uppgift, liten eller stor.

Gud, ge mig sinnestro
att acceptera det
jag inte kan förändra,
mod att förändra det jag kan,
och förstånd att inse skillnaden.

Källförteckning

Bibelkommissionen, Svenska Bibelsällskapet (1999). *Bibel 2000*. Stockholm: Verbum förlag.

Engel, C. (2002). *Se det som är. Diakonal inventering i brytningstid*. Sköndalsinstitutets metodbokserie 3. Stockholm: Ersta Sköndal Högskola.

FIN, Församlingsinstruktion för Pajala församling, 2012.

Kyrkomötet (2013). *Kyrkoordning 2014 med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan*. Stockholm: Verbum förlag.

Stiglund, H. (2012). *Gränslandet*. Stockholm: Verbum förlag.

Svenska kyrkan, Biskopsmötet (2014). *Kallad till diakon och präst i Svenska kyrkan*. Uppsala: Ineko.

Bilaga 1

Intervjuguide för Svenska kyrkans representanter

Hur definierar du diakoni?

Vad har du för kännedom och synpunkter om diakonalt arbete?

Finns det en gemensam diakonisynt i församlingen?

Vilka diakonala behov ser du i din vardag?

Hur skulle ett önskvärt diakonalt arbete kunna se ut?

Utövar du diakoni (enligt dig själv) – och hur i så fall?

Vad tror du särskiljer dessa diakonala arbetsuppgifter från vigda diakoners?

Den diakonala utvecklingen – hinder/önskemål?

Hur vill du beskriva nuläget i församlingen? Vilken är den största utmaningen?

Har du något att tillägga som jag inte frågat om?

Bilaga 2

Intervjuguide för närområdets representanter

Innan vi börjar:

Har du några frågor om uppdraget (den diakonala inventeringen)?

Intervjupersonens syn på situationen för sin ”målgrupp” och sitt arbetsområde idag.

Hur beskriver du ditt ansvarsområde, hur är det organiserat?

Hur ser situationen ut för din målgrupp/dina målgrupper?

Hur ser situationen för din verksamhet ut idag?

Har situationen förändrats?

Hur tror du att situationen kommer att förändras framöver?

Finns det något som framkallar oro?

Hur ser den vidare utvecklingen ut?

Vad kan församlingen bistå med?

Vad vet du om församlingens verksamhet?

Har du haft något samarbete med församlingen förr?

Har du önskemål om samarbete med församlingen?

Har du tankar om församlingens insatser i närområdet?

Har du något att tillägga?

Förväntningar på intervjun – är det något som saknas, något viktigt som inte nämnts?